

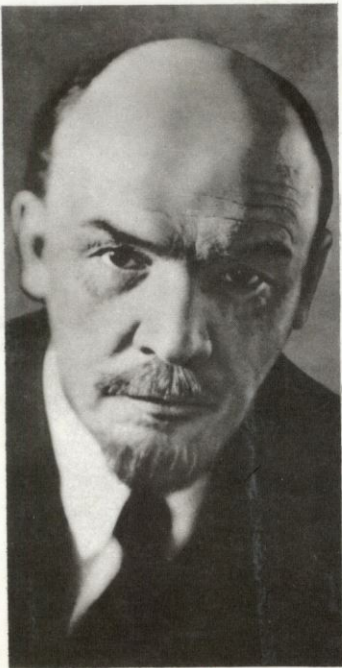
magazin istoric

ANUL IV Nr. 4 (37) APRILIE 1970

DIN SUMAR:

B. P. Hasdeu • Treptele Bizanțului
• Cuvîntul-manifest al lui Panait Istrati • Citadela se prăbușește
• A existat Aprodul Purice? • Un oraș înfruntă un imperiu • Debarcarea aliată în Italia • Enigma unor dinastii.

VLADIMIR ILICI LENIN 1870-1970

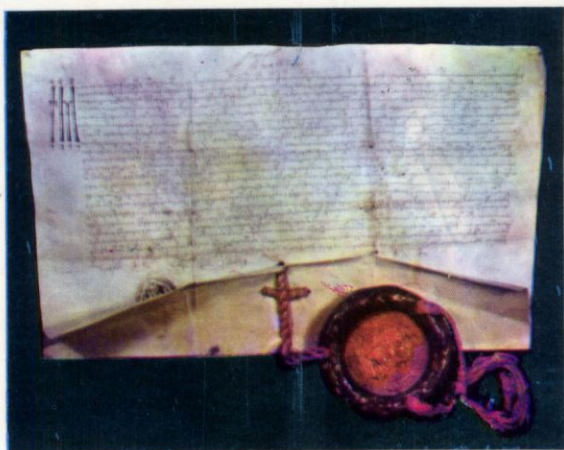
«A intrat în istorie ca o personalitate remarcabilă, pasionată pentru ceea ce era nou în știința și gândirea socială a epocii sale, cu un larg orizont de cunoaștere și înțelegere a cerințelor dezvoltării societății omenești, a progresului și civilizației».

Din Hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist Român privind aniversarea în România a centenarului nașterii lui Lenin.

Bogdan Petriceicu Hasdeu, așa cum l-a înfățișat pictorul Nicolae Grigorescu. Muzeul memorial „B. P. Hasdeu” din Cîmpina (Un pasionat luptător pentru Unire : B. P. Hasdeu, pag. 23)

26 februarie 1491 : Ștefan cel Mare întărește lui Purice spătar, fraților și nepoților săi, dreptul asupra a două sate (A existat Aprodul Purice ? pag. 69)

— REDACTOR ȘEF —

CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției : DUMITRU ALMAȘ, CONSTANTIN ANTIP,
VIRGIL CANDEA, TITU GEORGESCU, DINU C. GIURESCU,
NICOLAE MINEI (redactor-șef adjunct), ȘTEFAN PASCU,
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA,
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

- MIRON CONSTANTINESCU : V. I. Lenin și științele istorice 2
Interesul constant al lui Lenin pentru aceste științe izaie din faptul că studiul trecutului îi permitea generalizări și aprecieri foarte însemnate pentru acțiunea revoluționară prezentă.

- Români care l-au cunoscut pe Lenin. Prezentare de ION BABICI 10

- L. SĂRĂTEANU : Un act de naștere cu numele lui Lenin 13

Undeva pe întinderile Olteniei : la 15 august 1920, la Castranova, un om puțin de statură, cu chipul blind, cu căutătura ușor visătoare, a cerut notăruului să-i înscrie pruncul său cu prenumele Lenin...

- Drumul victoriei. Ne vorbesc comandanți de mari unități pe frontul antihitlerist 16

Momente emoționante relateate în interviuri cu generaliile Leonard Mociulșchi și Ilie Antonescu și cu colonelului Mindru Costachi.

- VASILE MACIU : B. P. Hasdeu, un pasionat luptător pentru Unire 25

Combătind „distincțiunea între moldovenii, muntenii și transilvănenii”, marele cărturar arată că, în cele trei provincii, „domnește un singur și același grai, precum domnește o singură și aceeași cugetare”.

- DAN DUMITRESCU : Meșterul tiparilor 28

Din presa de acum 100 de ani 32

- VASILE NIȚESCU : Citadela se prăbușește 37

Cea mai mare bătălie de blindate din istorie s-a desfășurat în vara anului 1943, în zona Kursk, unde a răsunat cîntecul de lebdă al Panzer-elor germane.

- HORIA C. MATEI : Un oraș infruntă un imperiu 46

Metropola deșertului, Palmyra, a ridicat în sec. al III-lea e.n. steagul luptei pentru independență împotriva romanilor.

- PETRE Ș. NĂSTUREL : Treptele Bizanțului 52

Un mileniu de istorie a Constantinopolului, de la întemeiere și pînă la cucerirea de către oștile musulmane.

magazin istoric

Nr. 4 (37) — aprilie 1970

- FLORIAN TUCĂ : Pentru tine am murit, sfințită libertate 62

- N. CONSTANTINESCU : Basarab I, Tiho-mir și — poate — Seneslau 64

- MATEI CAZACU : A existat Aprudul Puri-ce ? 69

- PER HANSSON : Riscind mai mult decît viața (II) 70

- Zeița de la Vidra 77

- GH. I. IONIȚĂ : Cuvîntul-manifest al lui Panait Istrati 78

„De trei săptămîni alerg ziua și noaptea ca să mă incredinez de cele ce se petrec între Timișoara și Lupeni. Am văzut, am pipăit lucruri dureroase de triste”. Cuvintele acestea aparțin autorului „Chirei Chiralina”.

- CALIN IONESCU : Asaltul Italiei Meridionale 81

În septembrie 1943, după trei săptămîni de lupte grele, aliații occidentali au stabilit un cap de pod pe continentul european.

- CORNELIU SECAȘANU : Un ilustru me-dalist al antichității : Evainetos 88

- MARIN DRĂGAN : Diagnostic medical și enigma unor dinastii 89

Fișele medicale ale unor monarhi și, poate, influențele pe care le-au avut maladiile lor în cursul istoriei.

- Studii românești în reviste străine 95

- Panoramic 96

- Poșta redacției 98

ÎN NUMĂRUL VIITOR:

• 25 DE ANI DE LA VICTORIA ASUPRA GERMANIEI HITLERISTE (articole, memorii, reportaje) • Orașul „Banilor” de-a lungul veacurilor • Istoria, o muză a muzelor • Moartea lui Nelson, o sinucidere ? • Pîntea viteazului — împăratul co-drilor • Unul contra o sută • Testamentul lui Antim Ivireanul • Prima asociație a lucrătorilor din Țara Românească • Un nume ilustru în Renașterea italiană : Guicciardini • Istoricii lumii — la a treisprezecea întîlnire.

1870-1970

V.I. LENIN

prof. univ. MIRON CONSTANTINESCU

Președinte al Academiei de Științe Sociale
și Politice a R.S.R.

Marele revoluționar și gânditor, creator al partidului comunist și conducător al Marii Revoluții Socialiste din Rusia, Vladimir Ilici Lenin, a lăsat o bogată moștenire în domeniul științelor istorice. Interesul constant al lui Lenin pentru aceste științe izvoră din faptul că studiul trecutului îi permitea generalizări și aprecieri foarte însemnate pentru acțiunea revoluționară prezentă; în cercetarea istoriei, tribunul revoluției vedea un sprijin permanent pentru activitatea sa politică și de stat. În știința istoriei, Lenin găsea un izvor ce ajută la dezlegarea celor mai complexe probleme ale contemporaneității, la formularea sarcinilor, strategiilor și tacticii partidului comunist.

Încă în 1894, V. I. Lenin scria că teoria revoluționară a social-democrației ruse trebuie să fie întemeiată „pe studiarea amănunțită a istoriei și a realității ruse[...]”. Lupta pentru o teorie revoluționară științifică, care să dea maselor înțelegerea scopurilor și mijloacelor transformării socialiste a societății, a fost un laitmotiv al întregii activități creatoare a lui Lenin; în numele acestei opere nobile, marele om politic cerceta în permanență experiența istorică a popoarelor europene și a întregii omeniri. Rezultatul acestor preocupări a fost crea-

rea unei opere de valoare deosebită — care cuprinde principalele ramuri ale științei istorice, fiind cu deosebire consistentă în ce privește metodologia, teoria dezvoltării sociale, teoria și istoria revoluțiilor și a mișcării de eliberare în genere —, contribuție importantă la istoriografia modernă și contemporană universală.

Concepția leninistă a istoriei, ca și cea a întemeietorilor marxismului, se bazează pe teoria științifică a dezvoltării sociale, materialismul istoric elaborat de Marx. Lenin a avut meritul de a relua ideile fundamentale ale lui Karl Marx privitoare la formațiunile social-economice și la organizările sociale ale producției, dezvoltându-le și explicându-le contemporanilor. „Descoperirea concepției materialiste a istoriei, sau, mai bine zis, consecvența aplicare și extindere a materialismului asupra domeniului fenomenelor sociale — precizează Lenin —, a înlăturat două neajunsuri principale ale teoriilor istorice anterioare. Întii, acestea cercetau, în cazul cel mai bun, numai motivele ideologice ale activității istorice a oamenilor, și nu cercetau ce anume dă naștere acestor motive, nu sesizau legile obiective în dezvoltarea sistemului de relații sociale, nu vedeau că aceste relații își au rădăcinile în gradul de

ȘI ȘTIINȚELE ISTORICE

dezvoltare a producției materiale; al doilea, teoriile anterioare nu țineau seama tocmai de acțiunile maselor populației, în timp ce materialismul istoric a făcut cu putință, pentru întâia oară, studierea, cu o precizie proprie științelor istorico-naturale, a condițiilor sociale de viață ale maselor și a schimbării acestor condiții. «Sociologia» și istoriografia dinaintea lui Marx nu au făcut, în cazul cel mai bun, decât să acumuleze fapte brute, strânse fragmentar, și să înfățișeze anumite laturi ale procesului istoric. Marxismul a arătat drumul cercetării multilaterale, atotcuprinzătoare a procesului nașterii, dezvoltării și decăderii formațiunilor social-economice, îmbrățișând totalitatea tendințelor contradictorii, ridicându-le pe acestea la condițiile de existență și de producție precis determinabile ale diferitelor clase ale societății, înlăturând subiectivismul și arbitrarul în alegerea ideilor «predominante» sau în tălmăcirea lor, arătând că toate ideile și toate tendințele felurite, fără excepție, își au rădăcinile în starea forțelor materiale de producție. Oamenii sînt făuritorii propriei lor istorii». Apărind și prelucrînd teoria marxistă a materialis-

Centenarul nașterii lui V. I. LENIN

mului istoric — în care locul central îl ocupă teza privind rolul determinant al evoluției formațiilor social-economice —, Lenin a fundamentat o noțiune de mare importanță a „epocii istorice”. Marile epoci istorice sînt determinate, după Lenin, de clasa socială ce se află în centrul unei etape istorice și care imprimă conținutul ei principal, direcția dezvoltării sale, caracteristicile esențiale ale climatului său. Astfel, Lenin vorbește despre epoca ascensiunii burgheziei sau epoca mișcărilor burghezo-democratice (de la marea revoluție franceză la războiul franco-prusac), epoca dominației burgheziei și a declinului său (aproximativ 1871—1914), despre epoca imperialismului și zguduiriilor imperialiste. În această privință o mare semnificație o are indicația lui Lenin referitoare la relativitatea, caracterul condițional al limitelor care despart epocile, indicație îndreptată, în esență, împotriva tendinței unei periodizări mecanice, dogmatice, împotriva

tendinței de a absolutiza importanța unor date istorice concrete, ceea ce duce, în ultimă instanță, la reprezentarea simplistă a procesului istoric.

Metoda cercetării istorice folosită și propagată de V. I. Lenin pornea de la necesitatea stabilirii veracității materialului faptic și a amplexării datelor pe care se bazează o afirmație sau alta. Fenomenele istorice trebuie supuse unei analize concrete, fiecare fenomen — privit în toate legăturile, conexiunile sale, în evoluție; este necesară desprinderea trăsăturilor sale fundamentale. În articolul său *Statistica și sociologia*, V. I. Lenin a ridiculizat „jocul de-a exemplele”, una din cele mai răspindite, dar și din cele mai inconsistente metode în științele sociale. Faptele, sublinia Lenin, trebuie luate „în ansamblul lor”, „în conexiunea lor”; atunci ele sînt absolut concludente. Metoda exemplificării creează bănuiala cu totul legitimă „că faptele au fost alese sau triate arbitrar, că în locul conexiunii și interdependenței obiective a fenomenelor istorice, în ansamblul lor, este servită o circumpacăală «subiectivă», al cărei scop este de a justifica, poarte, o treabă murdară”.

Alături de dezvoltarea metodologiei marxiste și de contribuția adusă la teoria dezvoltării sociale se află și aportul lui Lenin la istoria revoluțiilor și mișcării de eliberare — socială și națională în genere. Caracterizarea într-o serie de lucrări a re-

OMUL PE CARE ÎL IUBESC MILIOANE DE OAMENI

LENIN
în memoria
contemporanilor

Cabinetul din Kremlin
în care Lenin a lucrat
de la 12 martie 1918
pînă la 12 decembrie
1922

voluțiilor burgheze, a forțelor motrice ale acestora, a trăsăturilor specifice ale lor, manifestate în diferite epoci istorice (revoluțiile burghezo-democratice, ale epocii capitalismului ascendent și cele din epoca imperialismului) este întregită la V. I. Lenin prin evidențierea multor aspecte istorice concrete ale diferitelor revoluții și mișcări revoluționare, desfășurate în Europa (referiri la marea revoluție franceză, la revoluțiile

anului 1848 și la multe alte evenimente de răsunset social, național și internațional).

Deosebit de consistent este aportul lui Lenin la cercetarea procesului istoric al perioadei contemporane. Pe prim plan se află aici concepția leninistă a procesului revoluționar mondial, care se referă la următoarea problemă: teoria generală a procesului revoluționar mondial, evoluția și

TUDOR ARGHEZI

„Pe cînd se fabricau celebritățile curente, înjghebate din petice, rămășițe și crîmpeie, se ivea, crescînd în zăre, personalitatea cu totul excepțională și nouă a lui Lenin.

El venea de departe, de peste toată lumea; de dincolo de fruntăriile ideilor, concepțiilor și demagogiilor uzuale. E singurul om care numai într-o viață, într-o singură viață scurtă, s-a realizat imens și deplin ca-n zeci de vieți consecutive, inteligența lui incomparabil genială sfîrșind și timpul”.

HENRI BARBUSSE

„Lenin, unul dintre cei mai mari conducători din istorie

și cel mai curat din toate punctele de vedere, omul care pînă astăzi a făcut cel mai mult pentru oameni”.

GEO BOGZA

„Dacă ar veni cineva de pe altă planetă și-ar întreba: — Cine e Lenin? iar noi am vrea să-l facem să priceapă totul dintr-o dată, cred că i-am putea răspunde: — Lenin e omul pe care-l iubesc milioane de oameni”.

GEORGE CĂLINESCU

„Lenin a fost întîi de toate un om de știință aplicată care a trecut din bibliotecă în mijlocul mulțimii. Om umblat, care cunoștea multe limbi și tot ce

e fundamental în domeniul culturii și al artelor, el știa, ca marxist desăvîrșit, că revoluția n-a izbucnit decît fiindcă era coaptă și ineluctabilă. Biblioteca slujește lui Lenin să revadă teoria în toată bălăile...”

ALBERT EINSTEIN

„Respect în persoana lui Lenin omul care a folosit toate forțele sale, cu deplină abnegație, pentru înfăptuirea dreptății sociale”.

MAXIM GORKI

„Vladimir Ilici a fost un om care nu i-a lăsat pe oameni să trăiască așa cum apucaseră ei și a știut să facă acest lucru ca nimeni altul pînă la el”.

Centenarul nașterii lui V. I. LENIN

formele specifice ale manifestării lui în fiecare perioadă istorică. Concepția privitoare la procesul revoluționar mondial unic include teoria revoluției socialiste mondiale și naționale, învățătura despre revoluția populară, despre democrație și mișcarea de eliberare națională din epoca imperialismului, învățătura despre rolul maselor populare, al claselor și păturilor sociale, precum și al partidelor politice în noua epocă. V. I. Lenin trata toate acestea pe o bază istorică solidă, documentându-se atît din lucrări istorice, economice, sociologice rusești și străine, din presa multor țări, cit și din surse istorice de primă mînă, fiindu-i caracteristică — după cum subliniază cercetătorii metodelor sale de muncă — o atitudine atentă și riguroasă față de document istoric, și multă scrupulozitate în stringerea datelor și faptelor. Documentarea universală a lui V. I. Lenin a fost, desigur, înlesnită de faptul că a trăit mult în Franța, Anglia, Germania și Elveția.

Deosebit de vast și prețios este aportul lui Lenin la cercetarea mișcării revoluționare din Rusia. Încă în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, V. I. Lenin a pus temelia marxistă a concepției procesului istoric general din Rusia, care, în opoziție cu teoria caracterului specific, cu totul aparte, al dezvoltării istorice rusești („samobitnosti”), teoria dominantă a istoriografiei burgheze din Rusia, a fost prezentată ca un proces bazat pe legițile social-istorice universale.

Analizînd cursul istoric general în Rusia, dezvoltarea capitalismului și imperialismului, Lenin a fundamentat periodizarea mișcării de eliberare și a devenit primul istoric al celor trei revoluții ruse. Caracterul, forțele motrice, semnificația reformelor burgheze, intervenite după revoluția din 1905, trăsăturile specifice ale revoluției burghezo-democratice din februarie 1917, cercetarea amănunțită și multilaterală a problemelor esențiale ale Marii Revoluții Socialiste din Octombrie — toate aceste probleme, oglindite larg în lucrări, articole și discursuri, constituie pentru istoricii marxisti un ajutor inestimabil în studierea acestor evenimente.

Numeroase lucrări ale lui Lenin se referă la istoria modernă și contemporană a centrului și sud-estului european. Și-a păstrat întreaga semnificație încadrarea țărilor din

LENIN

in memoria
contemporanilor

**VLADIMIR
MAIAKOVSKI**

„A fost om — dintre oameni cel mai omenos”.

**HEINRICH
MANN**

„Viața lui Lenin ilustrează ferma credință în cauză, inevitabil însoțită de o severitate fără egal față de toți acei care se pun de-a curmezișul drumului acestei cauze. Lenin nu a iubit mai

puțin oamenii decît și-a iubit cauza și de aceea a fost mareț în creația lui”.

**PABLO
NERUDA**

„Omenirea a cunoscut și în trecut destui gînditori și luptători de seamă pentru idealurile înalte ale dreptății. Dar nici unul dintre ei nu a reușit să îndeplinească pe de-a-ntregul sarcinile mari pe care istoria i le-a pus. Numai Lenin, conducătorul proletariatului mondial, care a devenit conștiința, rațiunea și vocea poporului și a timpului său, a îndeplinit ceea ce pînă atunci părea imposibil”.

**ROMAIN
ROLLAND**

„Nu cunosc, în Europa secolului nostru, o altă perso-

nalitate croită pe aceeași măsură... Niciodată pînă acum omenirea n-a creat un stăpîn atît de dezinteresat al gîndurilor și al oamenilor”.

**HERBERT G.
WELLS**

„Sînt departe de a fi adeptul teoriei referitoare la rolul excepțional al «marilor personalități» în viața omenirii, dar dacă vorbim despre marii reprezentanți ai neamului omenesc trebuie să recunoșc că în orice caz Lenin a fost cu adevărat un mare om”.

grupaj realizat de
**ALVINA LAZEA și Șerban
RADULESCU-ZONER**

Cele mai vechi reprezentări plastice descoperite cu prilejul numeroaselor campanii de cercetare a zonei istorice a orașului București au fost reunite — recent — într-o expoziție. Găzduită într-una din sălile Muzeului de istorie a municipiului București, expoziția s-a bucurat de un remarcabil succes de public. Lucru explicabil dat fiind caracterul insolit al exponatelor create acum patru mii de ani cit și celebritatea unora dintre piesele prezentate. Unul dintre punctele de atracție ale expoziției l-a constituit figura cunoscută sub denumirea „Zeița de la Vidra”. Descoperită în 1934, în apropierea Bucureștiului, la Vidra, este apreciată ca

unul dintre cele mai frumoase exemplare de artă primitivă neolitică. Este vorba de fapt de un vas din lut ars, înalt de 43 cm, modelat în forma unui trup de femeie cu miinile pe piept, amintind, prin maniera de tratare, de figurinele de marmură descoperite pe malurile și în insulele Mării Egee. Întreaga suprafață a vasului este acoperită cu bogate motive ornamentale realizate prin incizii și subliniate prin linii trase cu roșu. „Zeița de la Vidra” personifică, desigur, cultul fecundității. A fost găsită într-un sanctuar, împreună cu alte statuete — majoritatea feminine, din os și lut ars —, exprimând același cult, pre-

cum și o serie de stări sufletești ca risul, frica.

În colecția de statuete antropomorfe a muzeului se află și alt fel de piese, realizate cu o remarcabilă știință a proporțiilor și expresiei. Dintre ele se detașează aceea a unui bărbat șezând într-un iilt, cu bărbia sprâjinită în mîna stîngă, într-o atitudine meditativă. Foarte interesantă este statueta reprezentînd un om bătrîn, obosit, cu ochii închiși, ale cărui brațe formau suporturi pentru susținerea unui vas.

Figurinele de animale sălbatice sau domestice, ale căror trăsături viguroase sînt subliniate prin desene incizate sau reliefuri de un realism impresionant, completează suita reprezentărilor create în scopuri magice.

POENARI — CETATEA DE PE STÎNCĂ

Enigmatică cetate de la Cheile Argeșului — Cetatea Poenari — este supusă „tirului” investigației arheologice. În vara anului trecut au fost întreprinse numeroase lucrări de cercetare necesare programului de restaurare și consolidare ce se desfășoară sub egida Direcției monumentelor istorice. Scopul investigațiilor de la Poenari este însă dublu. Pe lîngă lucrările de amenajare, în vederea intrării acestui monument în circuitul turistic, cercetătorii urmăresc dezlegarea numeroaselor probleme legate de construcția și evoluția cetății, verificarea unor informații perpetuate în tradiția populară etc.

Letopisețele de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, de pildă, — preluînd probabil o tradiție populară — atribuie ridicarea cetății lui Vlad Țepeș, care pentru a pedepsi pe orașenii din Tirgoviște, i-ar fi osîndit să muncească la ridicarea ei. Începînd din ultimele decenii ale secolului al XV-lea și

pînă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, în documeente sînt amintiți frecvent pîrcălăbi sau mari pîrcălăbi ai cetății Poenari, unii dintre ei fiind boieri cu funcții însemnate în statul domnesc.

Cei mai mulți cercetători au presupus că cetatea este mai veche decît o socotește tradiția. Unii au căutat să o identifice cu „castrum Argias”, amintit de izvoarele maghiare în legătură cu campania din 1330 a lui Carol Robert împotriva lui Basarab, presupunere ce a suscitat destule discuții și care pare puțin probabilă.

Ce au oferit săpăturile arheologice desfășurate în campania anului 1969? Mai înții însemnate precizări privind vechiul aspect al cetății și tehnica de construcție folosită. Apoi indicii semnificative în legătură cu vîrsta cetății. Zidurile, degajate de stratul gros de dărîmături care le acoperea se văd acum bine. Ele se înalță direct pe stînci, traseul lor adaptîndu-se perfect virfu-

rilor abrupte pe care se ridică. S-a observat — mai de mult — că într-o primă fază fortificația din vîrf se reducea la un mic turn pătrat din piatră. În jurul lui au fost ridicate celelalte ziduri care alcătuiesc cetatea ce era întărită cu bastioane rotunde avînd ziduri groase din piatră și cărămidă. La începutul secolului nostru o parte a cetății s-a prăbușit împreună cu stîncile pe care a fost clădită.

Dacă despre vechiul turn oătrat — în lipsa unor dovezi concludente — se poate formula doar ipoteza că ar fi din prima parte a secolului al XIV-lea, în legătură cu celelalte ziduri — din piatră și cărămidă — ce alcătuiesc cetatea, materialele arheologice recent descoperite, permit presupunerea că ele au fost ridicate la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau începutul secolului al XV-lea, deci în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn.

Viitoarea campanie de lucru va aduce, desigur, noi elemente în elucidarea enigmelor cetății de pe stîncă.

Centenarul nașterii lui V. I. LENIN

Trebuie să subliniem faptul că Lenin nu s-a mărginit să dea definiția filozofică, logică a națiunii, ci a examinat procesul istoric de formare a națiunilor și, în cadrul acestuia, a reliefat rolul statului național.

Constatarea acestora au avut o importanță deosebită, întrucât, alături de primul război mondial, cit și în timpul acestuia, a existat printre reprezentanții partidelor muncitorești, tendința minimalizării rolului mișcării de eliberare națională în condițiile imperialismului, negarea importanței și caracterului profund progresist al formării statelor independente sau desăvârșirii construcției statale în această parte a Europei.

Este semnificativ faptul că relevarea tendinței progresiste a popoarelor din sud-estul european și a țărilor mici, cu problema națională nerezolvată, în luptă pentru desăvârșirea eliberării lor naționale, era făcută de către V. I. Lenin nu numai din punctul de vedere al cerințelor dezvoltării capitalismului, ci și din punctul de vedere al intereselor proletariatului. El atrăgea atenția că „sarcinile proletariatului din aceste țări, alături de ceea ce privește desăvârșirea transformării lor burghezo-democratice, cit și în ceea ce privește ajutorarea revoluției socialiste din alte țări, nu pot fi îndeplinite fără susținerea dreptului națiunilor la autodeterminare. Deosebit de grea și deosebit de importantă este aici sarcina contopirii luptei de clasă a muncitorilor națiunilor asuprite”.

În legătură cu evidențierea acestui aspect al dezvoltării istorice a popoarelor din Europa de sud-est, se afla și analiza conținutului și tendințelor ce s-au manifestat aici în timpul războaielor balcanice, pe care V. I. Lenin le trece în rîndul evenimentelor ce demonstau trezirea mișcărilor revoluționar-democratice în această parte a continentului. Din punct de vedere al progresului istoric, aceste mișcări aveau semnificația luptei pentru lichidarea reminiscențelor feudale în sfera politică și națională. „Războiul balcanic este o verigă din lanțul evenimentelor care marchează falimentul rînduiei medievale din Asia și Europa de răsărit. În fața popoarelor balcanice se pune sarcina istorică de a-și crea state naționale unite, de a răsturna jugul feudalilor locali, de a elibera definitiv de sub jugul moșieresc pe țăranii de diferite naționalități din Balcani”.

Această sarcină istorică, după cum arăta V. I. Lenin în continuare, ar fi putut fi rezolvată într-adevăr radical, larg și consecvent, pe calea revoluționară. Dar „slă-

Nici după o îndelungată boală, aflându-se în convalescență în orașul Gorki, nu și-a întrerupt meditațiile, pe care le va așterne pe filele de hirtie, orînduite pe masa de lucru

biciunea proletariatului din Balcani și, în afară de aceasta, influențele reacționare și presiunile exercitate de puterica burghezie europeană” au împiedicat o astfel de dezvoltare. O încercare de soluționare a sarcinii istorice a acestor popoare s-a făcut prin războiul balcanic „călăuzit de interese burgheze și dinastice”, lucru care nu anihilează însă caracterul său progresist.

V. I. Lenin a urmărit cu atenție evenimentele istorice ce au avut loc în țările vecine și a făcut o serie de aprecieri prețioase privind multe aspecte și ale istoriei contemporane a României. Cea mai mare parte a acestor aspecte a fost relevată în studii și materiale apărute în țara noastră. Remarcăm interesul manifestat de V. I. Lenin față de mișcarea revoluționară din România, față de problema penetrației capitalului străin în țara noastră, în special în vederea acapărării petrolului românesc, precum și față de politica marilor puteri imperialiste, în raport cu România, și multe altele. Astfel, pe marginea unei lucrări de istorie contemporană (Egelhaaf), V. I. Lenin a criticat — în partea privind istoria României — faptul ocularii de către autor a unor evenimente de mare semnificație, atenția acestuia fiind captată în întregime de istoria diferitelor familii domnești.

Printre evenimentele sociale importante, Lenin sublinia răscoala țărănească din 1907. În legătură cu aceasta, în *Caiete despre imperialism* se arată: „Răscoala țăranilor din 1907 (primăvara) a jucat același rol, în ceea ce privește îmbunătățirea situației lor, ca revoluția din 1905—1907 în Rusia”.

Contemporan cu aceste evenimente, adevăratei posesie doar a unor date răzlețe referitoare la ele, V. I. Lenin, înarmat cu cunoașterea experienței istorice, cu simțul său politic excepțional și marea sa capacitate de analiză, a dat multora din ele aprecieri de o valoare deosebită și în zilele

noastre. Cele mai multe din aprecierile leniniste au fost confirmate de date suplimentare, provenite ulterior din arhive și alte surse istorice.

Un exemplu legat de cele afirmate mai sus îl constituie demascarea de către Lenin a atitudinii marilor puteri imperialiste față de România, atitudine manifestată atât de Antantă, cât și de Quadruplă, chiar și în timpul primului război mondial. Analizând, în articolele sale din 1916, tentativele păcii separate între Germania și Rusia țaristă, Lenin arăta că pretul acestei păci imperialiste urma să fie plătit, printre altele, și de către România: „Baza alianței o va constitui, pe cât se vede, împărțirea Galieiției[...], a Armeniei și, poate, și a României”. Documentele publicate ulterior au dovedit existența în realitate a unor astfel de planuri. În războiul mondial imperialist, soarta țărilor mici și mijlocii era în permanentă amenințată de marile puteri, chiar și atunci când se proiecta ieșirea din conflict pe calea unei păci separate.

Opera sa istorică constituie subiectul multor lucrări, sovietice și din diferite țări, în care se valorifică amănunțit această contribuție a marelui gânditor marxist la tezaurul istoric.

Satira comentează istoria — desen de V. Deni, apărut în 1920

Nu se poate încheia însă această succintă prezentare fără a se lua în considerare încă un capitol al activității lui Lenin, legat strâns de știința istorică — cel organizatoric.

În mai 1918, în condiții deosebit de grele pentru tinăra republică sovietică, conducătorul statului socialist găsea timpul necesar pentru a face recomandarea referitoare la crearea unei Academii de științe sociale în Rusia. În recomandarea leninistă în vederea organizării Academiei se prevedeau următoarele: 1 — punerea, în centrul activității, a unei societăți editoriale marxiste; 2 — atragerea la această muncă și a cadrelor de marxiști din străinătate; 3 — organizarea unei serii de cercetări sociale, considerată ca o sarcină primordială; 4 — luarea unor măsuri pentru atragerea cadrelor didactice. Pe baza recomandării lui Lenin, în iunie 1918, în perioada când a izbucnit războiul civil în Rusia, guvernul sovietic a adoptat Decretul privind crearea Academiei de științe sociale. Tot din inițiativa lui Lenin a fost creată Comisia pentru cercetări de istorie a Revoluției din Octombrie (Istpart), în august 1920. Atenția permanentă față de problemele arhivisticii (la 1 iunie 1918, Lenin semnează Decretul privind reorganizarea și centralizarea arhivelor) este încă un moment important, caracteristic pentru atitudinea lui Lenin față de știința istoriei. Toate aceste idei și acțiuni leniniene sînt și astăzi actuale și semnificative.

Activitatea științifică istorică a lui Lenin constituie un exemplu strălucit al coeziunii dintre tratarea deosebit de concretă și amplexarea materialului factual, pe de o parte, și profunzimea analizei și sintezei teoretice largi, pe de altă parte. Lenin a scris unele opere speciale de filozofie, de economie politică, de științe politice, nu a scris însă o carte amplă de istorie. Cu toate acestea, studiile, lucrările, cuvîntările sale cuprind idei și aprecieri, caracterizări principale ale unor evenimente și epoci istorice, care reprezintă o contribuție fundamentală pentru dezvoltarea științelor istorice contemporane. Pentru cercetători și cadre didactice, tezele științifice și ideile formulate în lucrările, discursurile și articolele sale reprezintă un mare sprijin în cercetarea complexelor probleme ale trecutului.

Citatele au fost extrase din :

V. I. Lenin — Opere, Editura P.M.R., București, 1950 — vol. 1

— Opere, E.S.P.L.P., București, 1953 — vol. 19, 20, 22, 24.

— Opere complete, Editura politică — vol. 36.

V. I. Lenin despre România, Editura politică, București, 1960.

E. M. Jukov — Lenin i poniatie epoha v mirovol istorii, din culegerea V. I. Lenin i istoričeskaja nauka, Moscova, 1958.

M. V. Neikina — V. I. Lenin, istorik revoluționovo dvijenja v Rosii, Moscova, 1963.

ROMÂNI CARE L-AU CUNOSCU PE LENIN...

Numeroși frunțași ai mișcării revoluționare și democratice din România l-au cunoscut. Colaboratorul nostru, ION BABICI, doctor în istorie, a solicitat câteva impresii, pe care le reproducem pentru a pune la îndemina cititorilor noștri noi mărturii privind personalitatea lui Vladimir Ilici și puternicul ecou pe care activitatea sa l-a stîrnit printre românii care au avut prilejul să-l vadă.

**VICTOR
EFTIMIU**

l-a văzut pe Lenin în Elveția, în timpul primului război mondial. La întrebarea noastră: *În ce împrejurări l-ați cunoscut pe Lenin?*, interlocutorul nostru ne-a răspuns: „Era pe la mijlocul primului război mondial, într-o cafenea din Geneva. Vladimir Ilici își trăia, pe țărmurile Lemanelui, ultimele luni de exil. La masa la care se așeza el se iscau totdeauna discuții aprinse. În jurul lui se adunau emigranți din multe țări și studenți revoluționari. Tineretul vedea în el pe realizatorul marilor aspirații ale celor obidiți, un conducător încercat pe care era gata să-l urmeze. Numeroși scriitori și artiști, din mai multe țări europene, își puneau în Lenin speranța de a vedea curmat războiul în-

perialist, care înșingera bătrînul continent. Vladimir Ilici este o figură care domină epoca și se proiectează de-a lungul anilor. Nimeni n-a exercitat atîta influență asupra contemporanilor săi, n-a desfășurat o asemenea activitate creatoare de istorie ca acest om de voință, de erudiție și de inteligență, al cărui spirit brăzda toate orizonturile. Am avut norocul să-l fiu contemporan. Mi-am publicat unele impresii despre Lenin la scurt timp după eliberarea patriei de sub jugul fascist”.

**ANATOL
CREȚEANU**

vechi militant al mișcării muncitorești din România, membru al P.C.R. din anul 1921, a luat parte în primii ani după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie la lupta cu arma în mînă pentru apărarea Puterii Sovietice. Pentru meritele deosebite de care a dat dovadă în timpul luptelor, la 5 noiembrie 1967 a fost decorat, la Kremlin, cu Ordinul „Drapelul roșu”. Răspunzînd aceleiași întrebări, ne-a spus următoarele: „Evenimentele din octombrie 1917, în urma cărora a fost instaurată Puterea Sovietică, m-au găsit la Odesa. Știrile din Petrograd au stîrnit și în rîndurile românilor care se aflau în Rusia un imens entuziasm.

M-am înrolat în batalionul revoluționar, creat la scurt timp după aceea. În cadrul acestuia — și din toamna anului 1918 într-un regiment internațional — am luat parte la o serie de lupte purtate împotriva trupelor intervenționiste germane și a albilor conșuși de Petliura și Kolceak. Apoi am fost repartizat la departamentul de agitație și propagandă din Petrograd. Într-o zi am fost trimis la Moscova, unde urma să primesc o misiune importantă, împreună cu un vechi tovarăș de luptă, Ioniță Dumitrescu. Așa am ajuns la Kremlin. Am fost conșuși într-o sală unde ni s-a spus să așteptăm puțin. Nu știam cu cine vom vorbi, de cine vom fi primiți. După câteva clipe, a apărut Lenin — pe care noi îl mai văzusem la mitingul de 1 Mai 1918, la Moscova. Vioi, ne-a strins mâna și ne-a spus ce aveam de făcut. Trebuia să plecăm la Feodosia, pentru a aduce documente importante, precum și o mare cantitate de valută.

— După cite știu, drumurile sînt controlate de albi, am îndrăznit eu.

Zîmbind, Lenin ne-a spus că noi sîntem tineri, că el are mare încredere în tineret și că, dacă sîntem hotărîți să îndeplinim această misiune, este convins că, în ciuda numeroaselor piedici, o vom duce la bun sfîrșit.

Mai timid, tovarășul meu ezita să spună ceea ce gîndea, așa că am rostit eu, cu hotărîre, în numele amîndurora:

— Ne ducem!

Bucuros, Lenin ne-a sfătuit apoi ca pe drum să păstrăm o strictă conspirativitate asupra misiunii noastre, să spunem că sîntem români care ne întorcem acasă. Totodată, ne-a sfătuit să nu luăm nici un fel de arme cu noi, pentru a nu da de bănuț și pentru a nu avea de suferit represalii. Ne vorbea simplu, direct, apropiat — după câteva clipe nici n-am mai simțit vreo stînjeneală că stăm de vorbă cu un om atît de mare.

La înapoiere, i-am povestit lui Lenin toate peripețiile drumului. După ce ne-a ascultat cu multă atenție, Vladimir Ilici ne-a pus nenumărate întrebări. La sfîrșitul întrevederii, ne-a bătut pe umăr, ne-a felicitat, a ris cu noi. Cînd să ne despărțim, s-a întors din ușă și ne-a întrebat, puțin îngrijorat, dacă o să avem unde să dormim la Moscova. I-am spus că dormitul ne este asigurat.

— Dar unde mîncăți?

— Găsim noi vreun birt prin oraș! am răspuns.

Lenin n-a fost mulțumit de răspuns. A chemat imediat un tovarăș și i-a cerut să alba grijă de noi.

Așa era Vladimir Ilici, apropiat de oamenii simpli, atent față de nevoile și cerințele lor zilnice.

GHEORGHE CRISTESCU

veteran al mișcării muncitorești din țara noastră, care de la crearea P.C.R., în mai 1921, și pînă la Congresul al III-lea al partidului comunist din 1924 a fost secretar general al partidului, a făcut, în urmă cu 50 de ani, o vizită în Rusia Sovietică, împreună cu alți socialiști români. Cu această ocazie, l-a cunoscut pe Lenin. Iată ce ne-a declarat el: „În toamna anului 1920, după o lungă călătorie prin Ungaria, Austria, Cehoslovacia și Germania, am sosit la Moscova în fruntea delegației socialiștilor români. La începutul lunii decembrie, înainte de întoarcerea în patrie, delegația a fost primită de Lenin, în cabinetul său de lucru de la Kremlin. S-a întreținut îndeaproape cu noi.

Vladimir Ilici era un bărbat de statură mijlocie, îmbrăcat simplu, cu fruntea bombată și largă, sub care descopereai o privire clară și pătrunzătoare. Îmi amintesc că de la început Lenin a manifestat un interes deosebit față de mișcarea muncitorească din România, pe care o cunoștea bine încă dinaintea victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Care este situația din partidul socialist? Ce activitate desfășoară sindicatele? Cum stați cu munca de propagandă? etc. — întreba el. Întrebările erau scurte și precise, ceea ce mi-a ușurat sarcina de a formula pe loc răspunsurile.

Lenin ne-a vorbit apoi pe larg despre preocupările partidului comunist și ale guvernului sovietic în opera de făurire a societății socialiste. Cînd s-a referit, cu înflăcărare, la proiectele grandioase privind electricizarea întregii Rusii, ne-a emoționat pe toți. Vorbea cu sinceritate și cu acea convingere ce izvorăște numai din mintea unui om genial, sigur de izbînda operei pe care o slujește.

Lenin n-a omis să ne prezinte și unele greutăți prin care trecea primul stat al muncitorilor și țăranilor, ca urmare a intervenției antisovietice dezlănțuită de reacțiunea internațională. Cu acest prilej, a evocat cu căldură contribuția oamenilor muncii din diferite țări, printre care și România, la apărarea Puterii Sovietice în bătăliile duse împotriva albagardiștilor și a intervenției imperialiste străine, insistînd asupra importanței întăririi în continuare

a solidarității internaționaliste a celor ce muncesc din lumea întreagă.

La plecare, Lenin a urât, prin intermediul delegației noastre, proletariatului român succes deplin în acțiunea istorică de transformare a partidului socialist într-un puternic partid comunist, apoi m-a îmbrățișat și mi-a strins tare mâinile*.

ZAMFIR
ENACHE

a luat, de asemenea, parte la lupta cu arma în mină pentru apărarea Puterii Sovietice, în perioada ce a urmat victoriei lui Octombrie Roșu. Pentru abnegația și curajul de care a dat dovadă în cursul luptelor, la 5 noiembrie 1967 a fost decorat, la Kremlin, cu „Ordinul Lenin”. L-am rugat să ne răspundă mai întâi la întrebarea: *Cind ați auzit pentru prima oară despre Lenin?* „În vara anului 1917 — ne-a spus el — eram șofer pe un autoturism ce deservea Misiunea militară română, cu sediul la Odesa. Pentru întreținerea și gararea mașinii, aveam legături cu diferite garaje și ateliere de reparații auto din localitate. La garajul din strada Givalnaia, l-am cunoscut pe Piotr Ivanovici, un muncitor de ispravă, care s-a interesat de viața și familia mea, împrietenindu-se cu mine. Am început să-i inspir încredere și discuțiile au ajuns să depășească sfera problemelor familiale și să se axeze pe unele teme mult mai importante: lupta muncitorimii împotriva exploatarei, necesitatea cuceririi puterii de către proletariat etc. De la el am aflat că în fruntea luptei duse de clasa muncitoare din Rusia se găseau bolșevicii, conduși de marele Lenin”.

Răspunzând apoi întrebării despre împrejurările în care l-a cunoscut pe Vladimir Ilici, tovarășul Enache Zamfir ne-a relatat în continuare: „Sînt unul dintre românii care au avut fericirea să-l vadă și să-l audă pe Lenin. Nu împlinsem încă 18 ani cînd m-am înrolat ca șofer în cadrul Comandamentului Găzilor roșii din Odesa. La începutul anului 1918, am fost trimis, împreună cu alți tovarăși, la Moscova, pentru a urma cursurile școlii de autoblindate. După absolvirea școlii, am fost repartizat la eșalonul 31 de autoblindate. În iunie 1918, unitatea noastră a avut un rol de seamă în zdrobirea acțiuni-

lor contrarevoluționare ale esserilor din Moscova.

Autoblindatele au primit și misiunea de a asigura paza guvernului sovietic, al cărui sediu se afla la Kremlin. Într-una din zile, eram de gardă la Kremlin. Deodată, în fața intrării principale a palatului s-a oprit o mașină. Nu l-am acordat prea mare atenție, întrucît nu era nimic neobișnuit. Din mașină a coborît un om nu prea înalt, sprinten în mișcări, cu ochii vii, scăpărători, foarte ageri. Animația stîrnită la apariția lui mi-a trezit interesul și am început să-l privesc mai atent. Toată lumea îl saluta cu un deosebit respect, iar el răspundea cu amabilitate, înclinîndu-și cu rezechiune capul în stînga și în dreapta. Abia după ce a intrat în Kremlin am aflat că a fost Lenin. Aceasta este prima împrejurare din viața mea în care am avut ocazia să-l văd pe marele conducător.

Peste un an, l-am revăzut la Uzinele de reparat locomotive din Moscova, unde se afla și unitatea noastră de autoblindate. Era în ajunul unor lupte deosebit de grele și Lenin venise să se consulte cu muncitorii, să-i îmbărbăteze, să le întărească încrederea în forțele lor. Apariția lui a dezlănțuit ovații și urale nesfîrșite. La un semn al său, apoi la primul său cuvînt, s-a așternut o tăcere profundă.

Lenin știa să stăpînească masele, să le cucerească. El a spus atunci că lozincă «Totul pentru victorie» trebuie să devină preocuparea de capetenie a oricărui muncitor, a oricărui soldat. Dușmanii revoluției — arăta Lenin — sînt puternici, bine organizați și bine echipați, așa că trebuie să mobilizăm toate mijloacele, să ne încordăm toate forțele pentru a-i zdrobi.

Ultima dată cînd l-am văzut pe Lenin era prin luna ianuarie 1921, tot la Moscova, la o adunare. De data aceasta, ne-a spus că războiul civil este pe sfîrșite, că bolșevicii au reușit să zdrobească dușmanul și că revoluția a învins. Muncitorii însă trebuie să fie în continuare vigilenți.

M-au impresionat și atras în mod deosebit o seamă de trăsături ale caracterului lui Ilici: modestia și simplitatea, receptivitatea la tot ceea ce este nou, puterea de muncă neobișnuită, obiectivitatea cu care aprecia diferite fapte și evenimente, profunzimea și puterea de analiză și sinteză, devotamentul său față de clasa muncitoare, grija față de membrii de partid, încrederea în masele populare, puterea formidabilă de convingere, previziunea lucidă a desfășurării evenimentelor”.

La sfîrșitul convorbirii, tovarășul Enache Zamfir mi-a arătat cu mîndrie „Ordinul Lenin”, pe care i l-a decernat Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S., prin decretul din 26 octombrie 1967. Această înaltă distincție a mai fost acordată pînă în prezent în România lui C. I. Parhon, I. Crișan, A. Moga, C. Pirvulescu și M. Fekete.

Undeva pe întinderile Olteniei

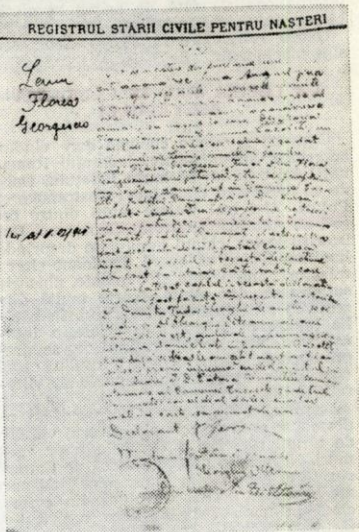
UN ACT DE NAȘTERE CU NUMELE LUI LENIN

L. SĂRĂȚEANU

In anii care au urmat Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, Lenin constituia un simbol al năzuințelor de dreptate socială al celor mai largi mase populare. De aceea, numele lui a fost ales, nu o dată, de părinți din numeroase țări, pentru copiii lor, ca un omagiu adus marelui conducător al proletarietului.

Nimeni nu mai știe azi, la Castranova, cum a reacționat notarul căruia i s-a înfățișat la 15 august 1920 un om potrivit de statură, cu chipul blind, cu căutătura ușor visătoare, pentru a-i anunța nașterea pruncului căruia dorea să-i dea numele „Lenin”. Poate că slujbașul a privit puțin uimit pe „ciudatul părinte”, dar... s-a conformat dorinței lui. Dovadă actul pe care-l reproducem în facsimil și care certifică venirea pe lume a micuțului căruia i s-a dat prenumele de Lenin, numele de familie fiind Florea Georgescu.

Sau poate că slujbașul — care-l cunoș-

tea, de bună seamă, pe noul tată — va fi înțeles ce semnificație are pentru acesta numele marelui dascăl al proletarietului. Căci Florea Georgescu — tatăl — nu ostenea să-i lămurească pe cei din jur povestindu-le despre revoluția condusă de Vladimir Ilici, despre biruințele bolșevicilor, despre greutățile și vrăjmășiile ce apăreau continuu, dar nu-i îngenuneceau pe luptătorii marii cauze a dreptății celor mulți. Și așa cum spun și azi bătrânii din Castranova — Florea Georgescu avea ha-
rul convingerii.

Despre acesta și despre cei ai lui — rude, prieteni, tovarăși de luptă — miini harnice de istorici au adunat date și documente, împletind rivna cu simțămîntul de respect față de memoria unor oameni a căror activitate pune în lumină, cu încă un exemplu, poate modest, dar emoționant, conștiința de clasă a muncitorimii și țărănimii sărace de la noi, lupta revoluționarilor, activitatea lor neobosită,

Centenarul nașterii lui V. I. LENIN

destinată a sădi în inima și conștiința celor mulți din țara noastră patriotismul adevărat și simțămîntul de solidaritate internaționalistă față de prima revoluție biruitoare a proletariatului.

Datele referitoare la Florea Georgescu sînt concludente.

UN COPILANDRU ÎN CĂUTAREA ADEVĂRULUI

Castranova este o comună care cîndva aparținea, administrativ, județului Roman. Azi o găsim pe harta județului Dolj, de ea depinzînd două sate: Castranova și Puțuri. Aici mai trăiesc mulți dintre cei ce l-au cunoscut pe Florea Georgescu. Din istorisirile lor, chipul omului se desprinde luminos, făcînd să apară dominant cîteva trăsături: inteligență și bunătate, gingașie sufletească, dar multă, foarte multă dirigenție în proclamarea adevărului, în bătălia împotriva nedreptății sociale, a întinericului, a prigonirilor. În fine, se desprind pasiunea mare pentru studiu, ca și deosebitele înzestrări intelectuale ale viitorului militant comunist.

Debuturile lui Florea Georgescu nu se deosebesc mult de cele ale oricărui vîlstar de țărani săraci din România altor vremuri. Nevoia l-a gonit de acasă de timpuriu. Cînd a pornit în lume, micul băjenar nu isprăvise decît... trei luni din prima clasă primară. Dar istețimea nativă l-a făcut să deprindă repede mai multe meserii — mecanica, fierăria — și să învețe treptat, singur, limbile engleză, franceză, rusă, spaniolă, germană.

Legătura cu mișcarea muncitorească din România se face firesc, în portul Galați, unde — pentru cîva timp — Florea e muncitor. Aci îl cunoaște pe Ștefan Gheorghiu. Acesta apreciază de îndată pe luptătorul plin de experiență și care — în plus —, înzestrat poliglot, poate îndeplini și munca de translator pentru cele cinci limbi pe care le stăpînea. Contactul cu Ștefan Gheorghiu este hotărîtor. Florea Georgescu va ști să evoce tot restul vieții, în imagini vibrante, pe marele nostru militant.

Despre peregrinările lui Florea Georgescu prin alte orașe ale țării se știe puțin. În schimb, învățătorul pensionar Dumitru Bașca confirmă că, părăsind România și muncind în diferite țări, se afla în preajma izbucnirii primului război mondial în Statele Unite ale Americii,

unde lucra ca mecanic. Contactul cu proletariatul european și cel nord-american, lectura cărților socialiste au contribuit la formarea personalității viitorului activist.

DATORIA DE CLASĂ

Primind ordinul de mobilizare în 1916, Florea Georgescu revine în țară pentru a se distinge apoi pe front, la Mărășești, ca ostaș într-un regiment de infanterie. Dar atunci cînd — demobilizat — e povățuit să se ducă acasă, Florea Georgescu știe bine că pentru el lupta cu arma în mînă n-a luat sfîrșit. A aflat că, în 1917, în Rusia, proletariatul, însoțit de Lenin, a pornit marele asalt visat de atîtea generații de oameni ca el. A mai aflat că bolșevicii au de făcut față înversunării gărzilor albe. Iată de ce Florea Georgescu nu pregetă să se înroleze în unitatea revoluționarilor români ce avea să lupte la Odesa și în alte puncte ale bătăliilor date împotriva forțelor contrarevoluționare. Pentru omul pornit de pe întinderile oltenesti să caute „adevăr și dreptate”, marile întrebări își află răspuns în lucrările lui Lenin, în cuvintele lui. Realitățile revoluției îl luminează și-l îmbărbătează. Întors acasă, Florea Georgescu știe bine ce are de făcut.

Viața îl învățase multe și în primul rînd îl învățase că are datoria de clasă de a-lămuri și pe ceilalți. Îl regăsim deci în casa surorii sale Ecaterina (Tîncă) Măceșanu din Castranova, unde își instalează un atelier de fierărie. Ursă de existență — mai mult decît modestă, desigur — acest atelier avea însă și un alt rol. Aici veneau tineri care-și făceau nu numai ucenicia alături de un admirabil meșter fierar, dar și o altă ucenicie: aceea politică.

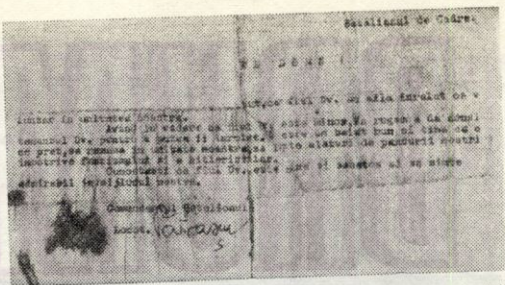
Membru al Partidului Comunist Român, Florea ținea legătură cu organizația de partid din Craiova, de unde — cum își amintesc bătrînii — *revenea pe jos, parcurgînd 30 de kilometri, cu traisța plină de cărți, de broșuri, de manifeste*. Aici, în atelierul din Castranova, s-a format ucenicul Dumitru Popa, care avea să fie, în 1933, unul dintre eroii Griviței Roșii. Tot aici lucra ca ucenic și nepotul său, Ion Măceșanu, fiul Tîncăi, devenit membru al cooperativei agricole de producție din Castranova¹.

În atelierul din casa Tîncăi au luat naștere nucleul comuniste. Iar prin 1932—1933, organizația ilegală de partid din comună număra ca membri pe țărani mun-

¹ Cooperativa a fost printre primele șase create în România. Iar dacă a luat numele de „18 Februarie 1933”, aceasta are desigur o legătură cu prezența cîndva a ucenicului Dumitru Popa în atelierul lui Florea Georgescu.

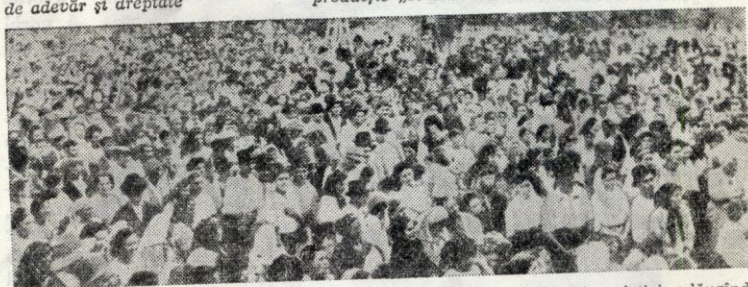

**Florea Georgescu, căutător
de adevăr și dreptate**

„Este un băiat bun și ține cu orice preț să rămână în unitatea noastră, să lupte alături de pandurii noștri împotriva fascismului și a hitleriştilor” — scrie locotenentul Pătrașcu din Divizia „Tudor Vladimirescu” părinților lui Constantin Măceșanu, cerându-le consimțământul ca fiul lor minor să facă parte în continuare din unitatea respectivă

Aspect de la inaugurarea cooperativei agricole de producție „16 Februarie 1933”, în anul 1949

citori Marin Antonie, Marin Savu, Tudor Diaconescu și alții.

PE FRONTUL ANTIFASCIST

Anii au trecut. Pe fotografiile învechite, chipurile au început să pălească. Dar amintirea celor din Castranova păstrează neofilită imaginea primilor comuniști din acele locuri. La ele, alte chipuri au venit să se adauge. Vorbesc bătrînii de Dumitru Antonie, fiul lui Marin Antonie, care în anii grei ai celui de-al doilea război mondial sosea adesea în comună îmbărbătind pe oameni. Într-o zi, Dumitru le-a vorbit de Divizia „Tudor Vladimirescu”. Opt tineri au pornit ca voluntari împotriva fasciștilor. Printre ei, băiatul de 16 ani, cu numele de Constantin Măceșanu. Era fiul lui Ion, nepotul și fostul ucenic al lui Florea Georgescu. A căzut în Munții Tatra, în bătăliile purtate împreună de către

ostașii noștri și de cei sovietici, adăugînd și jertfa tinereții lui la cauza libertății poporului român și a celorlalte popoare. Adolescentul, crescut într-o casă de vechi comuniști, printre consăteni, dintre care mulți urmau de vreme îndelungată cuvîntul partidului și care nu-l puteau uita pe cel ce luptase pe frontul Marii Revoluții Socialiste și cinstise și prin numele fiului său numele lui Lenin, înseria astfel în istoria Castranovei un gest ca o preluare de torță.

Iar oamenii comunei de pe întinderile cîmpiei dunărene, istorisind adeseori fapte mai vechi și mai noi din trecutul așezării lor, nu uită niciodată cele relatate aici și pe care le evocă pentru a spune, în forma cea mai directă, cit de pătrunzătoare a fost de la început și prin locurile lor lumina învățăturii lui Lenin, cit de insufletitoare — pilda celor educați de partidul comuniștilor din țara noastră.

DRUMUL

Ne vorbesc comandanți de mari unități românești pe frontul antihitlerist

Interviul nostru cu:

general-locotenent în rezervă

LEONARD MOCIULSCHI

general-locotenent în rezervă

ILIE ANTONESCU

colonel în rezervă

MÎNDRU COSTACHI

Oameni obișnuiți, care n-au făcut nimic altceva decât să-și îndeplinească o datorie supremă față de țară și de popor. Emoția noastră a apărut atunci când acestor oameni le-am cerut să ne vorbească despre Victorie. Și era firesc să fie așa. A vorbi despre victorie — pentru acești oameni — înseamnă o smulgere din prezent și re trăirea unor evenimente cruciale, petrecute cu un sfert de secol în urmă, începînd cu izbînda insurecției de la 23 August 1944. Cruciale, pentru că ele marcau destinele unei națiuni, dar și pentru că, în viața fiecăruia dintre ei, aceste evenimente aveau să lase o amprentă față de care chiar scurgerea vremii avea să rămînă neputincioasă. Și nici nu putea să fie altfel. Au fost clipe în care viața fiecăruia dintre ei s-a contopit cu însăși viața națiunii, cînd voința tuturor devenise una singură — voința Țării.

Interlocutorii noștri sînt doar cîțiva dintre cei care, pe cîmpurile de luptă, au urcat, zi și noapte, alături de glorioasa Armată sovietică drumul aspru al Victoriei.

— Multe sînt, desigur, momentele de tensiune pe care le-ați trăit în timpul luptelor de pe frontul antihitlerist. Totuși, v-am ruga să vă opriți la unul dintre ele...

ILIE ANTONESCU — general-locotenent în rezervă :

— Multe, într-adevăr, și cu greu reușești, făcînd o recapitulare de o clipă, să te oprești la unul anume. Fiindcă trebuie să fie unul anume, care să aibă, după părerea mea, putere de simbol. Am comandat Divizia 9 cavalerie. Era spre sfîrșitul lunii decembrie a anului 1944. Se dădeau lupte îndrăgite pentru nimicirea rezistențelor inamice din fața Budapestei. Dar zilele de

VICTORIEI

Vinători de care în războiul antihitlerist. (Desen de Noél Roni, din colecțiile Muzeului militar central)

29 și 30 decembrie mi-au rămas în amintire. Bravii luptători din escadronul comandat de căpitanul Constantin Popescu, din Regimentul 13 călărași, săvârșeau adevărate minuni. Inamicul se apăra cu îndârjire, ceda cu greu fiecare palmă de pământ, aruncînd în luptă ultimele sale rezerve. Dar ostașii purtau în ochi acea licărire caldă a încrederii în victorie, a încrederii în forțele lor, în cauza pentru care luptau.

În dimineața zilei de 29 decembrie, ser-

gentul Bucura, din escadronul amintit, a fost rănit la un picior și evacuat la ambulanța diviziei, pentru tratament. A făcut ce-a făcut și-n după-amiaza aceleiași zile s-a întors la unitatea sa, care se afla în linia întâi. Acolo s-a înjeles cu caporalul Balaban și cu soldatul Nauman să execute o incursiune în liniile inamicului pentru a captura o „limbă” (prizonier — n.n.).

Totul fiind stabilit, au luat un aparat telefonic și cablul necesar și pe la ora 17,

Ostași români în timpul luptelor de stradă din Budapesta

s-au strecurat tiptil în dispozitivul inamic. S-au ascuns într-o groapă de proiectil și au luat legătura cu comandantul escadronului. Când acesta l-a auzit la aparat pe sergent și, mai ales, cînd și-a dat seama unde se află, a rămas uimit. Îl știa undeva înapoia frontului, la ambulanță. Nici n-a apucat să se dezmeticească bine și peste vreo două ore echipa condusă de sergentul Bucura a predat la punctul de comandă șapte hitleriști prizonieri.

Sergentul însă nu era pe deplin mulțumit. S-a prezentat comandantului, cerîndu-i permisiunea pentru o nouă incursiune.

L-am cunoscut pe acest sergent Bucura. Îmi era drag. L-am decorat de cîteva ori pentru faptele sale. Odată l-am întrebat :

— Sergent Bucura, cum reușești să capturezi cu atîta ușurință prizonieri ?

— Să trăiți, domnule general, mi-a răspuns el, în grupa mea sînt numai oameni de nădejde, curajoși, și cînd mergem în vreo misiune acționăm foarte repede. Nu-i lăsăm pe fasciști să se dezmeticească...

De altfel, Bucura era cunoscut în toată divizia pentru iscusința și curajul pe care le dovedise în atîtea și atîtea incursiuni... Pentru faptele sale, pentru comportamentul său, cu totul excepțional, printr-o aprobare specială, a fost avansat de la gradul de caporal la cel de plutonier.

— Cunoaștem multe figuri de eroi... Mulți ostași ai armatei noastre au căzut la datorie. Totuși există vreunul care, prin faptele sale, să aibă un loc aparte în memoria dv.?

MÎNDRU COSTACHI — colonel în rezervă, fostul șef al Biroului 3 operații al Diviziei 21 infanterie:

— Există, și încă cel mai pilduitor, pentru caracterul și tăria sa. Acest erou, după părerea mea, se cheamă Armata română. Nu greșesc de loc și am datorita de conștiință de a o spune încă o dată că întreaga noastră armată s-a purtat ca un erou... Cei pe care-i cunoaștem noi nu sînt decît stropii tributului de sînge pe care acest erou a trebuit să-l plătească pentru dobîndirea Victoriei.

— Dar care-i secretul tăriei, al dăruirii și jertfei de sine dovedite de ostașii noștri de-a lungul întregii campanii antihitleriste ?

LEONARD MOCIULSCHI — general-locotenent în rezervă, fostul comandant al Diviziei 3 vînători de munte :

— Ostașul român este un luptător disciplinat, entuziast, un adevărat patriot, are o mare capacitate de a rezista încercărilor. Am avut încredere în ostașii mei. Majoritatea erau originari din regiunea Crișana, din zona Munților Apuseni. Oamenii acestor pămînturi fuseseră prea des încercați de vremuri, luptaseră cu sete pentru dreptate și libertate. Flacăra atîtor răscoale a izbuc-

La comandamentul Diviziei 3 munte se stabilesc măsurile de cooperare cu marea unitate sovietică vecină

nit aici. Nicăieri nu-i mai trează ca aici amintirea lui Horea, Cloșca, Crișan și Avram Iancu. De altfel, chiar în divizia mea, unul dintre batalioane se numea Avram Iancu. Erau puternic legați de glia strămoșească. La ei patriotismul nu se exprima prin vorbe meșteșugite, ci prin acel spirit de sacrificiu înfăptuit doar la luptătorii care știu pentru ce luptă. Și ei știu. Soldatul simplu a înțeles războiul. Mai bine zis i-a dibuit rosturile. El făcea legătura între țară, brazdă și casă. Și atunci când el a plecat pe front, legătura aceasta funcționa, ca să spun așa, perfect sau aproape perfect. Comuniștii cereau pă-mînt pentru țărani, primari care să le apere interesele, o Românie în care săracul să nu-și mai frîngă degetul bătînd în ușa boierului pentru a-l îndupleca să-i dea o baniță de păpuși.

Și apoi mai era ceva. Poate lucrul cel mai important. Războiul acesta nu mai era al cuiva sau al intereselor citorva. Era al țării, care trebuia să meargă înainte. Și asta o știa și-o pricepea ostașul. El știa că fiii noștri trebuie să aibă o țară, o țară liberă. Și că, așa cum strămoșii noștri făcuseră totul pentru a o păstra, aveam și noi aceeași datorie.

Comandant fiind, îmi mai dădeam seama și de altceva. Se schimbaseră mult psihologia

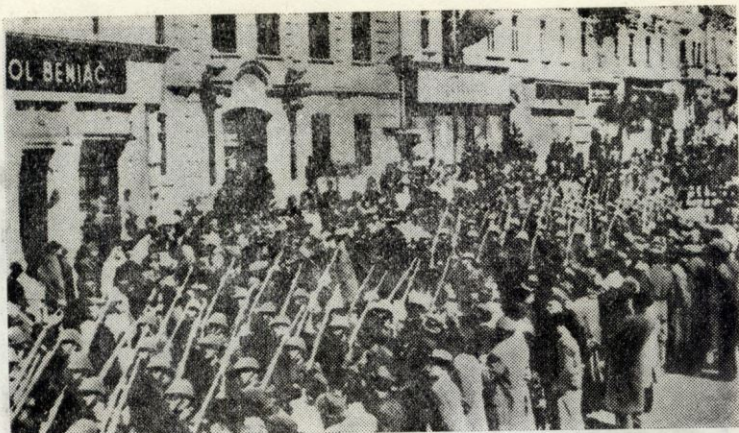
acestui război. Acest factor nu privea numai armata. Nu ! Pe tot timpul luptelor am simțit ajutorul celor rămași acasă. Fiindcă și acasă se purta un război. Noi aveam datoria de onoare de a face totul pentru Victorie, cei din țară, la chemarea partidului comunist, se obligaseră să facă totul pentru front și, într-un sens mai adînc, totul pentru Viitor. Aceste două eforturi au mers mîna în mîna și, dacă vreți, ele sînt două mari bătălii ale unui singur război. În orice caz, unul fără celălalt nu poate fi, niciînd, înțeles în profunzime.

— Ultima întrebare. Cum au întâmpinat ostașii primele clipe ale păcii ? Știu că...

MÎNDRU COSTACHI — colonel în rezervă :

— Noaptea de 8 mai 1945. Una din multele nopți ale războiului. Oamenii își vedeau de treburi. Erau preocupați să-și întîmpine orice contract al inamicului. Și-apoi, din clipă în clipă, atacul putea fi reluat... Dar în acea seară, către ora 22, s-a petrecut un lucru cu totul neprevăzut. Cerul a fost scaldat într-o uriașă flacără multicoloră. Rachete de toate culorile, cartușe și proiectile traseoare au brăzdat întinsul... Veselia a izbucnit înlocuind riului ajuns la șes, năvalnică. Era pace, era pace !... Nimănui însă nu i-ar fi trecut prin minte că luptele vor continua încă. Și totuși...

Ordinul nr. 279, dat de Armata a 4-a română, printre altele, ne atrăgea atenția asupra posibilității depunerii armelor de către trupele hitleriste din sectorul nostru. S-au dat și instrucțiunile necesare asupra dezar-

mării și capturării trupelor naziste. În cadrul fiecărui comandament de divizie s-a constituit o așa-numită „grupă de parlamentari” care, începând din ziua de 9 mai, ora zero, trebuia să se prezinte în prima noastră linie și să anunțe, la megafoane, ordinul de capitulare, cerind trupelor adverse să trimită parlamentari. Instrucțiunile precizau însă că în caz de refuz din partea

Unitate românească pe o stradă din Banska Bystrica, după eliberarea orașului.

inamicului luptele vor continua până la nimicirea lui completă.

Am primit ordin ca în cadrul Diviziei 21 infanterie să conduc personal grupa de parlamentari. Alături de mine, din grupă mai făceau parte, între alții, și maiorul Mihailov Aleksandr Alekseevici, ofițerul de legătură al Armatei a 40-a sovietice, care în

Intr-un moment de repaus citind presa sosită din țară

urma îndelungatei noastre colaborări îmi devenise și un bun prieten. Știam cu toții că Armata sovietică purtase pe umerii săi greul acestui război și-și adusese contribuția hotărâtoare la zdrobirea hitlerismului.

În miez de noapte deci ne-am apropiat emoționați de șanțurile de tragere ale primei noastre linii de luptă. Noaptea era senină. Un miros reavăn anunța primăvara. Din pădurea Skalka se deslușea, din cînd în cînd, trîlul unei privighetori.

Am trecut pe lângă trupurile de ostași mutilate în acea ultimă zi de război... Cîndat, eram mai emoționat ca de obicei, deși văzusem adesea cum oamenii încremeniseră pe vecie, în urma unui șuierat de glonț sau a unei trombe ridicate de explozia unui proiectil. Dar știam că așa se întîmplă în război. Acum... Era ultima zi a războiului... Dar ei n-au știut acest lucru... Dureros, într-adevăr...

M-am scuturat ca de un vis urît în momentul în care, la megafoane, s-a anunțat, în limba germană, să ni se prezinte parlamentarii. Tăcere adîncă. Așteptăm. Nici un semn de viață. Soldații noștri ne-au raportat că de peste o oră nu s-a mai tras nici un foc și inamicul n-a mai făcut nici o mișcare.

Am înaintat în spațiul dintre liniile de luptă.

Tăcere !

Mergem mai departe. Iată-ne în șanțurile de tragere hitleriste.

— Aici a fost o mitralieră. N-am putut trece de ea, blestemata ! a spus printre dinți un sergent din Regimentul 24 infanterie, care însoțea grupul nostru.

Peste tot tuburi trase, lăzi goale de muniții...

Se strigă din nou :

— E cineva aici ?

Nu primim nici un răspuns...

Așadar, iată-ne în fața unor poziții părăsite !... Inamicul reușise să se retragă pe neobservate.

Imediat, din ordinul comandantului, am alarmat întreaga divizie și către ora 4,30, în ziua de 9 mai 1945, am pornit în urmărirea inamicului, pentru a-l intercepta și captura.

Acțiunea de urmărire a continuat în toată perioada de 9—12 mai, cînd s-a încheiat o etapă de 260 de zile de înclătări, în care Divizia 21 infanterie a plătit un greu tribut de sînge : peste 8000 de militari morți și răniți.

În perioada 8—11 mai Divizia 21 infanterie a reușit să dezorganizeze elemente din circa 15 divizii inamice, să facă numeroase capturi și foarte mulți prizonieri.

Generalul V. Atanasiu, comandantul Armatei 1 române, și generalul I. Managarov, comandantul Armatei a 53-a sovietice, pe frontul din Cehoslovacia

ILIE ANTONESCU — general-locotenent în rezervă :

— 9 mai 1945. Ultima noapte de război. Știrile confirmau capitularea necondiționată a Germaniei. Noi mai aveam un ciot de rezistență hitleristă în față. Și totuși era ultima noapte de război.

Ora 8,30. Artileria noastră a executat câteva ciocane de foc asupra inamicului. Din localitatea Jinacovice, hitleriștii au tras asupra noastră cu tunurile antitanc, silindu-ne să oprim atacul. Și era 9 mai ! Am reluat înaintarea și la ora 10 localitatea Jinacovice a fost eliberată. Înaintarea s-a desfășurat normal. Pînă la ora 19 am interceptat comunicația Chudcice — Veverska Bityška, unitățile punînd stăpînire pe alinamentul Deblin-Marsov.

Inamicul, definitiv înfrînt, a început retragerea precipitată spre nord-vest. La ora 19,30 am început urmărirea, executată fără întrerupere pînă în ziua de 12 mai, ora 12, cînd divizia a sosit în zona Humpolec-Dubé-Sudslavice, unde urma să rămînă pentru refacere.

Terminasem războiul. Ostașii se îmbrățișau cu lacrimi de bucurie. Erau supraviețuitorii celui mai dezastruos război cunoscut de omenire. Dar în același timp fiecare era conștient că lupta sa fusese dreaptă, pusă în slujba vieții, a omenirii. Și sentimentele lor de mîndrie erau legitime.

LEONARD MOCIULSKI — general-locotenent în rezervă :

— Nu eram printre luptătorii Diviziei 3 munte, în acele clipe. De la 9 aprilie 1945, divizia intrase sub ordinele Corpului 4 armată. Urmărind permanent acțiunile diviziei pe care o comandasem, am putut afla, din relatarea colonelului în rezervă AURELIU LUPESCU, fostul șef de operații de la divizia mea : „În seara când s-a citit actul de capitulare cerul deasupra orașului Brno era luminat feeric. Ce repede am uitat !... Parcă am fi fost la o zi de mare sărbătoare, la o uriașă manifestajie.

Generalul de divizie Leonard Mociulski decorind ostașii ce s-au distins în cursul unei lupte pe frontul din Ungaria

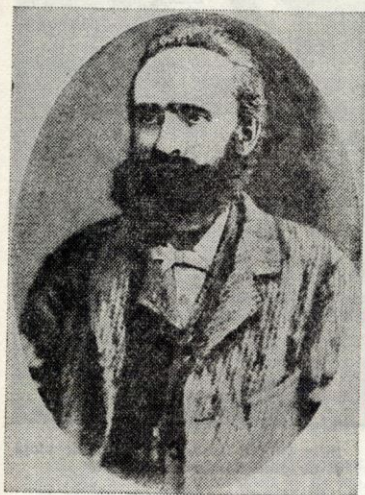
Mii de rachete erau trase de pretutindeni. Cele mai frumoase erau rachetele cu multe stele sau cele cu parașute. Altădată ele vesteau pornirea la atac sau cucerirea obiectivului ordonat. Acum vesteau marea cucerire a PĂCII”.

**Interviu realizat de
MARIAN ȘTEFAN**

Victorie (Irina Borovschi)

Un pasionat luptător pentru Unire:

B. P. Hasdeu, portret de tinerețe

B.P. HASDEU

prof. univ. VASILE MACIU

Activitatea politică a lui B. P. Hasdeu este puțin cercetată, deși ponderea ei în viața sa este mare. A existat o vădită neglijare și subapreciere a acestei activități din partea unor tineri de marcă ai generației ce se ridica mai ales la sfârșitul secolului trecut. Nicolae Iorga, cel mai de seamă dintre aceștia, considera că Hasdeu ar fi fost dominat de un „îndelungat sbucium“, cuprins de „multe schimbări de ocupație“ și de „acea nestatornicie în idei și păreri“; ar fi fost împins la „acea veșnică înlocuire de prieteni“, la „îndușmănirea cu toți frunțașii generației lui“, „la întoarcerea-i minioasă împotriva tineretului“. Iorga merge atât de departe încât îl socotește îngimfat și individualist, fiind totuși, în sensul romantic al cuvântului, un erou care „a înțeles să-și suple, cu orice silințe ale sale și suferințe și pagube ale altora, toate“. Hasdeu ar fi trăit izolat de societatea românească din anii vremii sale, ar fi rămas străin de

aspirațiile politice și sociale ale poporului român. Nu s-ar fi preocupat de ce năzuiau alții, de ce dorea o societate întreagă, nu s-ar fi preocupat de frigurile Unirii.

Acest rechizitoriu este dezmințit de fapte, așa cum apreciam și într-un articol publicat în revista „Studii“ nr. 6/1969. Sosind la Iași în 1858, B. P. Hasdeu, care nu avea decât 20 de ani pe atunci, nu numai că nu s-a ținut departe de clocotul luptei pentru Unire, dar a devenit un militant al ei. Cu ajutorul lui Anastase Panu, a scos gazeta „Romania“. În editorialul acesteia el scria: „Sub pavăza dar a legii din 12 martie (1856), susținând mai înainte de toate marelui princip năciunal al unirii Principatelor române, «Romania» va avea de programă apărarea constituției prin neafirmarea Adunării“. Chiar dacă se întemeia pe o concepție idealistă, Hasdeu nu s-a izolat, cum i se impută, ci a luptat, din primii ani după Unire, pentru conso-

lidarea acesteia, pentru democrație și progres.

M. Kogălniceanu și Cezar Bolliac s-au numărat printre personalitățile românești care l-au atacat. Kogălniceanu l-a criticat, contestându-i calitatea de mare istoric, iar Cezar Bolliac i-a adus, de asemenea, învinuiri dintre cele mai nedrepte. Cu toate acestea, nu trebuie să se uite colaborarea lui Hasdeu, în anii 1863—1864, la „Buciumul” lui Bolliac, sprijinitor al domniei lui Cuza și nici monografia sa *Ion Vodă cel Cumplit*, apărută în 1865, în care era indirect justificată politica domnului Principatelor Unite față de moșieri și de țărani. Se simțea atît de apropiat de Cuza, încît a fost gata să accepte a-i fi ministru în 1864, cînd acesta îi împroprietărise pe țărani. Nu a intrat însă adînc în viața politică, deoarece pasiunea cercetării științifice îl reținea mai mult în bibliotecă și în arhive decît în cluburile politice ale vremii.

„Despre dreptul constituțional al românilor”

Trăind între anii 1858 și 1863 în mediul intelectual ieșean, B. P. Hasdeu a suferit influența lui Simion Bărnuțiu, pe atunci profesor la Universitate. Nu și-a însușit însă întru totul concepția școlii latiniste privitoare la istoria românilor, el fiind potrivit părerii acesteia că dacii ar fi pierit cu toții și n-ar fi avut nici un rol în formarea poporului român. Criticînd mai tîrziu „școala nouă” a lui Hasdeu în domeniul istoriei, Gheorghe Panu o acuza că este „în privința adevărilor generale aproape identică cu cea veche” (latinistă). Făcînd apropierea între vechea și noua istoriografie românească, criticul ieșean voia să spună că și lucrările de istorie ale lui B. P. Hasdeu erau dominate de tendințe politice, naționale și democratice, ca și cele ale lui M. Kogălniceanu, N. Bălcescu și A. T. Laurian!

Părerea că Hasdeu nu s-ar fi adaptat mediului românesc, s-ar fi izolat, n-ar fi militat în nici un partid politic este dezmințită și de faptul că el s-a încadrat, în vara anului 1866, în gruparea liberal-radicală. După cum scria trei ani mai tîrziu Iosif Vulcan, aceasta se desfășura atunci de alianță „cu boierii, pe care îi întrebuințase numai ca un mijloc”. În anul 1871 însuși Hasdeu va scrie că în 1868 el a fost „ministeriabil”, deoarece I. C. Brătianu „începuse pentru un moment a zgîndări idealul Daciei”. În afara programului oficial anunțat, întemeiat pe corecta aplicare a principiilor liberale de constituire abia promulgate, gruparea liberal-radicală a reluat și programul național al revoluției române (nedeclarat fățîș în 1848), menit să întrunească, într-un singur stat

Iulia Faliciu-Hasdeu, tovarășa de viață și de gînd a marelui cărturar

democratic, cele trei țări: Moldova, Țara Românească și Transilvania.

Hasdeu a fost cel care a deschis pe acest teren lupta, printr-un curs public expus cu începere de la 4 septembrie 1866: *Despre dreptul constituțional al românilor*. Aci spunea între altele: „Va veni un timp cînd «articolul fundamental» al constituției poporului român va fi: toți românii sînt frați, toate provinciile române sînt unite, toate naționalitățile neromâne, învecinate, de aceeași forță cu noi și cari au suferit ca și noi sînt confederate cu românii contra inamicilor celor puterici și cuceritori”. Referindu-se la unirea „provinciilor române”, pentru timpurile mai vechi dă exemplul lui Ștefan cel Mare, care a încercat să unească Moldova cu Țara Românească. Acestea s-au unit însă în anul 1859, și în chestiunea Unirii „punctul cel mai interesant și mai important, cel puțin astăzi sau deocamdată, mi se pare a fi Transilvania”. În continuare, combate părerea „că românii de acolo n-ar fi dorind de loc unirea cu principatele”.

Dacă prima prelegere a cursului public amintit a fost favorabil apreciată de

PANTEONULU ROMANU.

67-58

PORTRETELE SI BIOGRAFIILE

CELEBRITATILORU ROMANE.

COMPUSU SI EDATU

IOSIFU VULCANU.

PRESTA 1869.

CU TIPARULU LUI ALEXANDRU KOCSEI

Iosif Vulcan l-a trecut pe B. P. Hasdeu, pe cind acesta nu avea decit 30 de ani, in rindul oamenilor de seamă ai poporului nostru

C. D. Aricescu in „Trompeta Carpaților“, cea de-a doua a fost atacat în mod vehement, același autor aducindu-i grave învinuiri tinărului istoric. Deși Hasdeu a răspuns criticilor, atacurile lor repetate au dus la suspendarea cursului, care a putut fi reluat abia o lună mai târziu.

Unirea cea mare

Pentru a explica criticile cărora Hasdeu le-a fost nu o dată supus, trebuie să ținem seamă de faptul că el a fost adesea un răsturnător de idei consacrate. La 28 octombrie 1866, B. P. Hasdeu a ținut în sala Slătineanu un discurs politic în care a atacat cele patru colegii pentru alegerea deputaților, comparindu-le chiar cu castele din India. El a cerut, între altele, înarmarea întregii țări, controlul finanțelor, îndeplinirea instrucțiunii primare obligatorii și gratuite. „Nu țin cu Rosetti, nu țin cu Brătianu — își încheia el discursul —, țin cu aceia cari astăzi se luptă contra boierilor“.

În primii ani ai activității sale științifice, B. P. Hasdeu atacase pe istoricii transilvăni latiniști, care considerau istoria românilor exclusiv o continuare a istoriei romanilor, susținând că la cucerirea Daciei de romani dacii au dispărut, așa încît românii se trag numai din coloniștii romani veniți din Italia. Ulterior, poziția sa a evoluat, în sensul unor concesii făcute latinistilor, fără a renunța însă la teza sa de bază privind originea daco-romană a poporului nostru. O asemenea evoluție a fost determinată de necesitatea colaborării cu militanții transilvăni, în vederea desăvîrșirii unității naționale a poporului român, prin unirea Transilvaniei cu România. A contribuit la aceasta și căsătoria sa, în 1865, cu Iulia Faliciu, originară din Roșia Abrudului. Din relatările lui Iosif Vulcan, care-l considera pe Hasdeu în rindul „celebrităților române“, reiese că fratele Iuliei Faliciu pierise în timpul revoluției din 1848 „bătîndu-se la Vinț sub steagurile lui Popa Balint“. Insuși B. P. Hasdeu scria: „Eram o noapte despre zori de zi, nu încă dimineată; eram o mică parte din eu, o parte obosită și desgustată. De atunci încoa, prin nevasta mea, deodată eu m-am simțit întreg și luminos“.

În martie 1867 apare ziarul „Perseverența“, sub redacția lui Al. Candiano-Popescu, la puțină vreme după formarea guvernului de sub președinția lui C. A. Crețulescu, în care rolul conducător îl aveau liberalii-radicali. Hasdeu publică în ziar poema sa dramatică *Răzvan-vodă*, precum și studii cu caracter istoric, cu o vădită orientare democratică și patriotică. Articolul său *Românii și sirbii*, prilejuit de vizita la București a prințului Mihail al Serbiei, subliniază vechea prietenie dintre sirbi și români, arătînd totodată și necesitatea colaborării lor prezente și viitoare, în vederea împlinirii, împreună, a aspirațiilor naționale îndreptățite ale ambelor popoare. Hasdeu arată că dacă secolul al XVIII-lea a emancipat filozofie și politic individualitățile, secolul al XIX-lea are menirea să realizeze „principiul naționalităților sau emanciparea filozofică și politică a popoarelor întregi, considerate și ele ca unități individuale prin limbă, prin obiceiuri, prin tradițiuni, prin tendințe, prin totalitatea acelor «semne deosebite» prin care orice națiune se distinge de toate celelalte“. Conchizînd, B. P. Hasdeu constată identitatea poziției actuale și a intereselor viitoare ale românilor și sirbilor: „unii și alții nemaiavînd a face decît un singur pas pentru ca pe harta Europei să figureze două regaturi: regatul României, cu hotarele Daciei lui Traian și regatul Serbiei, de la Dunăre pînă la Marea Adriatică“.

Această idee este reluată în studiul *Unirea*, publicat în vara anului 1867 în

Una dintre publicațiile satirice ale vremii. Sub titlul ziarului citim: „Directorul fără speranță de a fi ministru, și proprietariu fără frică de legea rurală: Bogdan Petriceicu-Hașdeu”

mai multe numere din „Perseverența”. Aci Hașdeu susține, de la început, că preocuparea sa „nu este unirea cea mică, realizată deja între ambele țărături ale Moldovului, ci unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate piraiele ce trebuie să se verse în Oceanul românesc, între toate acordurile fără cari nu se poate armoniza hora noastră națională, între toate pietricelele cite sînt necesare a reconstitui anticul mozaic: Dacia lui Traian!” Studiul are o reală valoare științifică, prin încercarea unei periodizări dialectice a istoriei poporului român, dar mai ales prin prezentarea unirii depline a românilor ca o necesitate istorică.

La 27 mai 1867 a avut loc încoronarea lui Francisc Iosif ca rege ereditar și apostolic al Ungariei și al țărilor anexate ei. La 15 iunie 1867 avea loc ceremonia încheierii pactului dualist austro-ungar.

În aceste condiții, conducerea politică a guvernului din România a luat contact cu exponenții românilor din Transilvania, în scopul stabilirii unor măsuri în vederea eliberării acesteia. Al. Candiano-Popescu a trecut în Transilvania, după ce organizase un depozit de arme la Sinaia, studiind condițiile unei eventuale insurecții. B. P. Hașdeu, împreună cu soția sa, a făcut o călătorie în Transilvania, cu caracter de informare politică. A vizitat Brașovul, Făgărașul, Sibiu, Alba Iulia, Aiudul, Clujul, Turda, l-a cunoscut pe Ioan Rațiu, unul dintre conducătorii politici ai românilor transilvăni, cu care s-a și împrietenit. La întoarcerea în țară, Hașdeu a devenit, pentru mai bine de un an, colaborator permanent al oficiului grupării liberal-radicală „Românul”, fiind într-un contact permanent cu directorul gazetei, C. A. Rosetti.

Pe atunci se pregătea deschiderea sesiunii de constituire a *Societății Nteware ro-*

mdne, devenită peste puțină vreme Societatea Academică Română. Era o adevărată manifestare a solidarității naționale, îndreptată în special către Transilvania, cea lăvită atit de greu prin pierderea autonomiei: se crea un organ central de conducere ideologică a poporului român, cu reprezentanți din toate provinciile.

O distincțiune falsă și absurdă

Atitudinea lui Hașdeu față de noua organizație culturală este ilustrată de interesantul articol intitulat *Părțile României*, publicat în „Românul” din 6 august 1867. Aci el subliniază, din nou, datele istorice, lingvistice și etnografice ale unității românilor. Hașdeu fusese neplăcut impresionat, cu prilejul deschiderii sesiunii amintite, de repetarea, în discursurile ținute, a numirilor provinciale de moldoveni, munteni și transilvăni, ca și de expunerea „blazonurilor” provinciilor românești. Împotrivindu-se la tot „ce poate introduce măcar umbra unei separațiuni nominale în colonia lui Traian”, el condamnă pe cei care încearcă „a distruge eterna unitate a României”. Consideră falsă și absurdă chiar și „distincțiunea între moldoveni, munteni și transilvăni”, căci în cele trei provincii „domnește un singur și același grai, precum domnește o singură și aceeași cugetare”.

Ulterior, în articolul *Transilvania și Austria*, publicat tot în „Românul”, el subliniază că majoritatea zdrobitoare a populației Transilvaniei este românească și că existența României dunărene a dat aspirațiilor Transilvaniei „un scop asupra căruia să-și aștească ochii, în loc de a-i preumbla rătăcit în toate părțile”.

Situația politică internă și externă a României s-a schimbat în vara anului 1868.

Ofensiva grupărilor conservatoare contra politicii externe a guvernului liberal-radical, prezidat acum de Nicolae Golescu, și acțiunea Imperiului otoman, a Austro-Ungariei, a Franței și Angliei, care amenințau cu trimiterea în România a unei comisii de anchetă pentru dovedirea participării guvernului român la organizarea și la trecerea în sudul Dunării a ceteilor revoluționare bulgare, au creat o atmosferă de neîncredere în posibilitatea realizării planului de eliberare a Transilvaniei și de cucerire imediată a independenței României. Împotrivindu-se acestei atmosfere, B. P. Hașdeu o constată condamnînd-o. Transilvania continuă să formeze mai departe preocuparea lui principală. Activitatea lui Hașdeu pentru eliberarea și unirea Transilvaniei cu România i-a atras simpatia românilor de peste munți. Aduarea generală a Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura po-

popului român (Gherla, 1868), l-a ales membru de onoare.

La 16 noiembrie 1868 guvernul liberal-radical a fost nevoit să demisioneze, datorită atit ofensivei reacționare și nepatriotice a grupărilor conservatoare, cit și atitudinii potrivnice politicii externe a României a majorității puterilor garante. La acestea s-au adăugat în octombrie și noiembrie 1868 presiunile guvernului Prusiei (pînă în septembrie apărător al României) și cele ale rudelor apropiate lui Carol I.

Noul guvern venit la putere era prezidat de conservatorul D. Ghica.

În aceste împrejurări, B. P. Hasdeu a dezvoltat pe cont propriu, dîndu-i o accentuată nuanță bărnăuțiană, lupta sa pentru unitatea politică și de stat a poporului, român. De la 16 aprilie 1869 a început să apară, editat de Hasdeu, ziarul „Traian”, numele acestuia simbolizînd idealul daco-român, al unei Românie din care să facă parte și Transilvania, una din părțile importante ale Daciei romane.

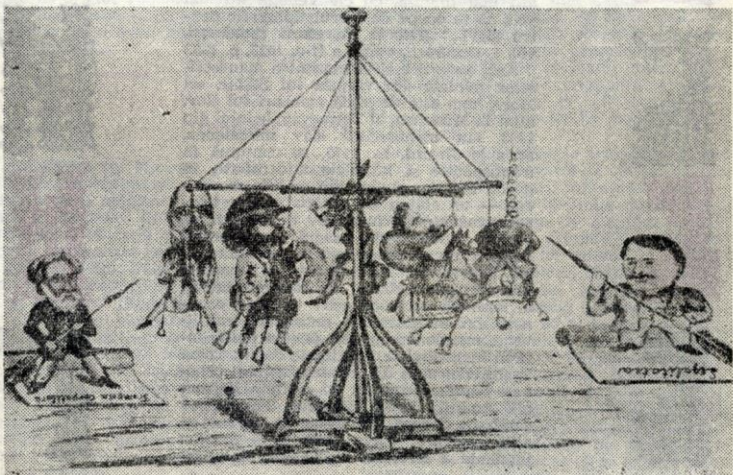
Încă din primul număr al ziarului, Hasdeu scria că „în imaginea lui Traian se întru_nesc ambele elemente ale existenței noastre naționale: românism și democrație”. Tot în 1869, Hasdeu înființează și organizația politică *Românismul*. La 1 martie 1870, schimbă titlul ziarului său, care devine „Columna lui Traian”. Ideologia sa națională și democratică este completată de pronunțate tendințe antidinastice și republicane. În urma mișcării antidinastice din 8 august 1870, B. P. Has-

deu este chiar arestat sub învinuirea de a fi participat la mișcare. E eliberat, după 9 zile, din lipsă de dovezi.

După noua mișcare antidinastică și republicană — 10-15 martie 1871 — și după formarea guvernului autoritar prezidat de conservatorul Lascăr Catargiu, B. P. Hasdeu este silit să transforme (22 decembrie 1871) „Columna lui Traian” din ziar politic în revistă științifică. Bătălia sa nu este însă abandonată, ci mutată pe un alt teren.

Dacă străduințele lui Hasdeu din anii 1866—1870 pentru desăvîrșirea unității poporului român într-un stat democratic n-au avut rezultatul practic așteptat și nici n-au fost lipsite de insuficiențe, activitatea lui a constituit totuși o contribuție substanțială la pregătirea Unirii din 1918, prin aprofundarea și dezvoltarea științifică a ideologiei daco-românismului. Iar cei care în tinerețe l-au atacat, aveau să recunoască mai tirziu marile calități ale istoricului și cetățeanului care a fost Hasdeu. Printre aceștia, însuși N. Iorga va aprecia pe Hasdeu ca „un om genial”, care „a dispus de cunoștințe neobișnuite în toate domeniile” și „un erou al eugeneității românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea”.

„Scrinciobul parlamentar”, desen de B. P. Hasdeu, publicat în revista „Satyru” nr. 7/1866

MESTERUL TIPARELOR

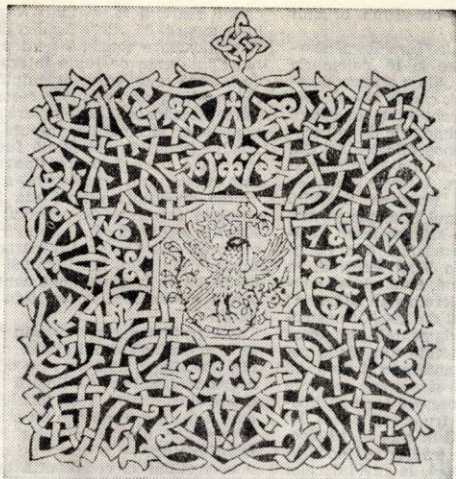
DAN DUMITRESCU

doctor în filozofie

Tipărirea cărților — chiar și în acel început al veacului al XVI-lea, când vicisitudinile istorice împiedicau dezvoltarea culturală a statelor din sudul Dunării — constituia o aspirație obiectivă a societății sud-est europene. Apariția tiparului în Balcani era însă întârziată de înaintarea otomană. „Meșterii — scrie *sine ira et studio* Nicolae Iorga — trebuiau să-și caute un sprijin, un ocrotitor, dincoace de Dunăre, unde se păstrau vechile forme de stat. Această îndreptare spre noi era cu atât mai impusă, cu cât Veneția nu mai voia să se ocupe cu lucrul tipografic pentru slavi...” (*Istoria literaturii românești*, vol. I, București, ediția a II-a, 1925, p. 138.)

Artă autentică și virtuozitatea manuscriselor miniate din vremea lui Ștefan cel Mare, cum este de pildă manuscrisul slav, aflat la München, al Tetraevangelului din 1493 sau manuscrisul slav miscelaneu, scris la Neamț, în 1475, se continuă în frontispiciile și inițialele xilografiate, în grafia literei metalice din edițiile macaricene — un etalon *sui-generis* pentru tiparul românesc și chiar slav de mai târziu. Dar în noua „artă neagră” a tiparului exista și un alt precedent. În perioada erodică, inovatoare, renaștentistă, a tiparului vest-european, alături de meșterii intrați în legendă, participă activ tipografi originari din îndepărtatele meleaguri transilvane, menționați modest pentru posteritate în incunabilele imprimate de ei: Toma Transilvăneanul din cetatea Sibului (Thomas Septemcastrensis de civitate Hermanni), Andrei Corbu Birsanul din Brașov (Andreas Corvus Burciensis de Corona) și alții, ale căror opere, apărute în a doua jumătate a secolului al XV-lea, sînt păs-

Intr-o xilografie cu temă laică, Macarie a pus stema Țării Românești

trate *ad perpetuum rei memoriam* în biblioteci ori sînt înregistrate în repertoriile bibliografice.

De aceea merită atenție observația cunoscutului paleograf rus A. I. Sobolevski, care, studiînd grafia literelor slave semi-unciale utilizate în cărțile tipărite de Schweipoldt Fiol la Cracovia în anul 1491, consideră că aceste litere au la temelie texte de origine românească, fiind editate, după toate probabilitățile, la cererea unor beneficiari din Țara Românească, Moldova și Transilvania

UN NOU STIL ÎN ARTA CĂRȚII

Activitatea lui Macarie, primul tipograf din Țara Românească, este un act civilizatoriu de o amploare ca totul deosebită, care a sfărîmat liniștea vechiului *orbis terrarum*: Macarie tipograful era omul epocii, „care avea nevoie de titani și care a generat titani, titani ai gîndirii, ai pasiunii și ai caracterului, ai multilateralității și ai erudiției” (Engels).

Informațiile biografice în privința lui Macarie sînt extrem de zgîrcite. Majoritatea tipografilor (I. Karataev, L. Tomić, L. Stojanović, V. Jagić ș.a.) consideră că Macarie a învățat arta și tehnologia imprimării cărții la Veneția, în oficina ilustrului tipograf Aldo Manuzio cel Bătrîn, ale cărui celebre ediții principe grecești și latinești i-au înălțat un monument durabil în istoria culturii.

După ce ajunge un mare și recunoscut „meșter al tiparelor”, Macarie vine la Cetinie, în Muntenegru (Cerna Gora), unde, între anii 1493 și 1496 imprimă o serie de cărți sub patronajul „gospodinului” țării, Gheorghe Cernoievi. Spre deosebire de materialul ilustrativ elaborat ad-hoc în Țara Românească în spiritul artei cărții manuscrise autohtone, iconografia tipăriturilor macariene din Cetinie evidențiază integral originea sa venețiană, cu atributele renașcentiste specifice: mascaroni, amorași, cornul abundenței, ghirlande, păsărele, iar în textul chirilic unciale, grafemele latine corespunzătoare literelor „H”, „X”, „C”, „B”, „P” etc. au valoarea fonetică transferată conform alfabetului slav.

De la Cetinie, Macarie tipograful a sosit în Țara Românească la invitația lui Radu cel Mare pentru înființarea unei tipografii. O astfel de instituție corespundea necesităților generate de evoluția social-culturală în cadrul procesului istoric de centralizare a țării, de trecere de la fărîmîntarea feudală la statul feudal autoritar.

Tiparul, instrument spiritual dependent de domnitor, căruia îi consolida autoritatea — a devenit de la început în Țara Românească și Moldova un monopol de stat, spre deosebire de Transilvania, unde, datorită condițiilor sociale diferite, tipografiile erau orașenești și chiar particulare. O caracteristică aparte în istoria culturii feudale românești o constituie răspîndirea cărților imprimate de Macarie în toate țările române, ceea ce se explică prin afinitățile structurale, prin unitatea de

cultură, limbă și prin conștiința originii comune.

Prima carte tipărită în Țara Românească, la Tirgoviște, apare la 10 noiembrie 1508. A fost începută „din porunca domnului Io Radul Voievod, căruia să-i fie pomenirea vecinică”, și continuată în cursul procesului artistic și tehnologic de xilografie a materialului iconografic preluat din tradiția cărții manuscrise din Muntenia și mai ales din Moldova. Literele metalice mobile, imprimarea și finisarea tirajului s-au executat cu sprijinul financiar și moral al noului domn „Io Mihnea mare Voievod a toată țara Ungrovlahiei și a Podunaviei, fiul marelui Io Vlad Voievod, în primul an al domniei lui, trudindu-se pentru aceasta smeritul ieromonah Macarie” (Epilogul *Liturghierului* din 1508). Construită cu elementele fundamentale din tezaurul manuscriselor miniaturate din țările române, unde scriitorii antecedenti au știut, cum scria N. Iorga, să-și apropie tot ceea ce dă lumină și să folosească toate mijloacele pentru a realiza frumosul, opera lui Macarie a creat un stil în arta cărții tipărite, chintesență între tradiție și inovație, de mare valoare estetică, la nivelul celor mai bune exemple de tipar italian renascentist, dar nei detificându-se plastic și tematic cu acestea.

Macarie, înțelegând sensul politic al epocii istorice frământate în care se organiza statul feudal centralizat, a introdus stema Țării Românești între elementele decorative ale *Liturghierului*, în frontispiciul de la pagina 16, ca un semn al vremurilor noi și de grație subtilă pentru actul de cultură al lui Radu cel Mare, pentru statul în care a găsit solitudine față de el și interes față de carte.

Din prima carte tipărită de fostul ucenic al lui Aldo Manuzio au rămas cinci exemplare în bibliotecile românești, dar influența stilului macarian — prototip tutelar de-a lungul întregului secol al XVI-lea — ajunge până în contemporaneitate: *habent sua fata libelli* — cărțile își au destinul lor!

ROȘU OPTIMIST ȘI NEGRU STRĂLUCITOR

În prefața *Octoihului*, tipărit de Macarie la Tirgoviște în anul 1510 se arată: „am rivnit [...] și am scris această carte [...] pentru folosul cetitorilor...” Meșterul necontestat al tiparelor, confirmă și el, cum „din porunca domnului Io Vlad mare voievod, eu [...] ieromonahul Macarie, am muncit pentru aceasta și am terminat această carte în anul 7018 (1510 — n.a.)

crugul soarelui 18, al lunii 7, indiction 12, luna august 26 zile”. Explicații uimitoare și edificatoare totodată pentru acele vremuri tulburate de lupte interne acerbe și de latență unor grave amenințări din afară. *Octoihul*, cea de-a doua carte tipărită în Țara Românească, exemplară în componentele ei structurale, impuse de aceeași tradiție artistică autohtonă fundamentală, asemenea întregii opere tipografice datorată meșterului tirgoviștean, a fost multă vreme cunoscută numai din informațiile succinte furnizate de articolul lui Leonid Kavelin. Abia după descoperirea unicului exemplar din *Octoihul* macarian într-o bibliotecă din Blaj, Ion Bănuș și Dan Simionescu într-o lucrare monumentală, *Bibliografia românească veche*, l-au descris exhaustiv.

Xilografiile perfect puse în pagină și litera macariană din inițiale, din titluri și din text, imprimată cu roșu optimist și cu negru strălucitor, subliniază convingător capacitatea artistică și tehnică deosebită, care a făcut din matrice un obiect de orfverie, iar din xilografiile inițialelor și frontispiciilor — o operă de artă cultă de o perfecțiune și consistență tematică încă nedescifrate complet.

Alături de xilografiile frontispiciilor tradițional decorative sau cu un revelator accent politic, pentru prima oară în cartea românească tipărită apar figuri umane într-o compoziție frontală cu perspectivă cavalieră. Din tirajele *Octoihului*, editat la Tirgoviște în 1510, s-a mai păstrat în țara noastră un singur exemplar; alte cărți, probabil macariene, la care fac o trimitere aluzivă nenumăratele elemente iconografice identice ca factură, întinse mai târziu în opera tipografilor Liubavici, Moise, Coresi, au dispărut fără urmă.

ASEMENEA CLIPEI FAUSTICE

Capodoperă autentică de artă aplicată, dar și de tehnică poligrafică neobișnuită pentru vremea apariției, de la care a trecut aproape o jumătate de mileniu, *Tetraevanghelul* tipărit la Tirgoviște de Macarie, în 1512, este totodată și un cîntec de lebadă. În această ultimă carte a meșterului s-a păstrat materializată toată strădania sa de artizan neobosit al artei tiparului.

Splendida carte macariană, apreciată elogios de Nicolae Iorga, de C. C. Giurescu, de savantul ceh F. P. Safarik, a constituit un etalon neîntrecut de frumusețe, de funcționalitate și de execuție poligrafică, copiat tipografic sau cu pana, cu perseverență pus în circulația sa umanistă atît în cele trei țări române, cît și peste hotare, mai ales în sudul Dunării, unde a ajuns

СЦЕ ПРИНОСИМЪТИ СЛОВЕСНЪ
 А СІЖ НБЕСКРѢВНОУЖ СЛОУ
 ЖЕЖ • НАЛНАЛНТСА НАНН
 АНСА ДѢЕМЪ НПРОСНАМЪ •
 ПОСАНДХЪ ТВОИСТЫН НАМЪ,
 ННАПРѢДЛѢЖЩІЖА ДАРЫ СІЕ •
 Е ГАДХ ОЩЕТЬ ІЕРЕНТВОРНТИ ПРИ
 ЗВАНІЕ СТОГОДХА • Н СЗКРѢШАТИ
 СТОИЕ ДАРЫ • ѿ ЛАГАЕТЬ ДІАКОНЫ
 ЁЖЕ ВЗРѢЖАХЪ ДРѢЖНТЬРНІІДЖ
 НАН ПОКРѢВЦЫН ПРИХОДНТЬ ЕЛН
 ЖАЕ ІЕРЕА • Н ПОКЛАНѢТАСА ѿБѢ
 ПРѢДЫСТОЖ ТРАПЕЗОЖ МЛѢЩАСЕ
 КИСЕБѢ • ТАЖЕ ГЛАВЖ ПРѢКЛОБН
 МАЛОДІАКОНЫ, Н ПОКЪЗОВЕТЬ

Pagină de rînd
 din Liturghierul
 vestitului tipograf

ca urmare a inițiativei clarvăzătoare și
 permanente a statului valah.

Este interesant de subliniat că un exa-
 men oricît de sumar al arhitecturii din
 epoca lui Radu cel Mare și Neagoe Basa-
 răb poate evidenția pilduitor asemănarea
 frapantă a ornamentelor arhitectonice în-
 trebuințate în decorarea mănăstirilor de
 la Dealu ori de la Argeș — constituite din
 cercuri și pătrate întretăiate, împletite din
 lujere stilizate, cioplite în piatră de meș-
 teri autohtoni — cu iconografia decorativă
 a ilustratorilor din scriitorii dar și cu xi-
 lografia macariană tipărită.

În *Tetraevanghelul* din 1512 sînt repro-
 duse treisprezece frontispicii, cu patru gra-
 vuri în lemn. Motivul central, structurat
 într-un decor geometrizzant și somptuos de
 lujeri florali, reprezintă omagial stema
 Țării Românești; modalitatea plastică de
 exprimare a subordonării tiparului intere-
 selor statului protector, subordonare care
 se va generaliza neîntrerupt în practica
 tipografică români de mai tîrziu.

Frontispiciile și inițialele macariene con-
 tinuă, într-o evoluție logică, experiența es-
 tetică singulară a caligrafilor și miniatu-
 riștilor uitați pe nedrept, confirmînd cu
 strălucire o virtuozitate autentică și o vo-
 cație continuă, transmisă din generație în
 generație.

Cărțile tipărite la Tirgoviște în 1508, 1510
 și 1512, prin strădania neostenită a lui Ma-
 carie și a ucenicilor săi, au vehiculat în
 timp și spațiu un model strălucit de estetică
 aplicată în industria cărții, în care exube-
 ranța elementelor decorative — din fron-
 tispicii, din inițiale (între care unele mai
 simple, cu o funcționalitate grafică redusă
 la esență, preluate din hrisoavele emise
 de cancelaria statului), din titlurile interio-
 are, proporționalitatea și realizarea ire-
 proșabilă a semiuncialei metalice mobile,
 sistemul de prezentare artistică și de re-
 producere poligrafică *in extenso* nu au
 fost întrecute (deși au fost reeditate și
 chiar transcrise manual de nenumărate
 ori) nici în țările române, nici peste ho-
 tare, rămînînd o capodoperă de artă și teh-
 nică tipografică — unică, fecundă și înal-
 terabilă.

Tradiția manuscriselor transfigurate cu
 minuție lirică de scriitorii și ilustratorii
 de odinioară este, așadar, asimilată cu en-
 tuziasm de „meșterul tiparelor” în măies-
 tria și tehnica lui dinamică, demiurgică și
 necesară — opera lui Macarie fiind, prin
 perfecțiunea ei, asemenea clipei faustice
 rămase în cursul timpului să dureze
 mai mult decît bronzul.

PARLAGII ȘI COCONI

Să luăm numai un punct și să cercetăm numai acolo cum s-au urmat astă dată alegerile municipale, după comunicatul atit de asigurător al guvernului actual. Să vedem cum s-au petrecut alegerile numai în coloarea albastră, biuroul de la Radu Vodă.

Aici, ca pretutindeni la celelalte biurouri, armașii de perturbatori, armași cu rețevie și parlagii sub comanda lui Dumitru Brătianu, armași cu cuțite, și-au ocupat locurile în tinda bisericii Radu Vodă de pe la patru ore dimineața. La nouă ore trecute, unul din membrii comunelor, domnul Pangă, președinte de drept al biuroului, a deschis colegiul în prezența a unui mic număr de alegători pre linia marelui număr de perturbatori intrați în sala de votare fără dreptul de alegători și a designat pe doi dintre cei mai tineri alegători să-și ia locul, ca secretari, la biuro. Perturbatorii văzând că nu sînt dintre dînșii cei designați secretari, au ridicat d-ua-dată protestări și amenințări președintelui, că n-a făcut alegerea secretarilor bună.

Președintele [...]previne pe perturbatori că va face apel la gardă.

— Poți să faci, că nu ne spărim ! i se răspunse și amenințările urmară din nou, coatele începură să lucreze și prin înfrînțele isbutiră a-și planta la birou pe secretarii lor.

Garda se ivi fără zăbavă la apelul făcut de președinte. Dar în momentul ce se ivi, cu toată furia lor, perturbatorii se aruncară asupra-i, unii cu cuțitele scoase, alții cu rețevie și alții cu ciomege. Nepregătiți de așa atac violent, cea mai mare parte dintre gardiști au luat fuga și nu mai remase pe teren decît veri-ua doi-trei [...]

Căpitanul de gardă, junele Panu, pe cînd era aproape să primească ușa lovitură de cuțit, fu scăpat de unul din gardiști care, în pozițiunea sa de apărare, pătrunde cu baioneta pe unul din cei ce-l încolțiseră cu cuțitele întinse și le sparge cerul. În alt colț, un alt gardist care nu voise nici să-și părăsească postul, nici să capituleze cu arma în mînă, constrins de perturbatori, a primit trei lovituri de cuțit, din care două la cap în spre tîmplă ca de veri-ua 10 centimetri fără să poată face us de baioneta sa [...]

Pe cînd carnagiul se mai potolise, sosese în fuga mare un escadron de gendarmi călări ai poliției, cu săbiile scoase, împreună cu prefectul și procurorul care fusese informat, ocupă toate intrările monastirii și începe percuși-

țiunile prin curte și prin casele din giurul bisericii.

Veri-ua patru spre zece dintre ucigași pîșiți pe unde au putut fură descoperiți și puși între baionete [...], ceilalți se făcuseră nevăzuți...

În același timp sosese și batalionul de pompieri pornit cu pași alergători și după toate asigurările luate, forța armată se așază în linia, pompierii pe partea dreaptă a intrării monastirii, cară gendarmii de partea stîngă și procurorul își începe acțiunea sa în sala de votare.

Se constată mai multe capete sparte și cite-va alterări mîce; ucigașul, care fusese împuns alături de căpitanul de gardă, este trîms la spital; celălalt gardist, care primise trei lovituri de cuțit, stă de față cu șiroalele de sînge pre gît și pre pept [...]

Se mai constată că pe linia armată de parlagii și ua altă armată de slugi, pre la care s-au găsit pumnale cu minere de ivoer, ce nu ar fi putut aparține de cit veri-unui nobil cocon...

Resultatul votului în urma unor așa grave violențe prin cuțitele PARLAGIILOR BRĂTIANULUI nu putea fi altul decît acela ce s-a văzut la despuirea scrutinului, adică de 900 de votați la 6.000 de alegători [...]

Neîntîrîndu-se dară decît numai un număr de 900 alegători, la alegerea de Duminiță 25 Aprilie, alegerea e nulă și din punctul de vedere al numărului voturilor exprimate.

TROMPETTA CARPATILOR
30 aprilie 1870

OPT PAVILIOANE LA GALATI

După informațiuni exacte luate din registrele de port,

toate vasele intrate în portul nostru (Galatz) de la deschiderea navigațiunii pe Dunăre și pînă acum la diferite categorii: vapoare, probele, corăbii, caice etc., încărcate cu marfă, atit cele provenite de peste marea cit de la porturile Dunării sau de cabotajului, sint 242, (de fapt 244—n.r.)

98 sub pavilioane Otomane, 53 Elene, 33 Române, 25 Engleze, 17 Italiene, 8 Ruse, 4 Austriace, 1 Meclemburg.

Produsele cereali încărcate și exportate sint 20,539 Chile grui; 8,841 Chile pîpuși; 2,498 Chile secară; 1,170 Chile orz.

Vasele venite de la Marea, afară de acele de cabotajiu sint numai 59 (în realitate 49, n.r.) — din care au plecat 24 încărcate rămîind în port 25 încăl spre descărcare și încărcare.

TROMPETTA CARPATILOR
14 aprilie 1870

FESTIVAL BEETHOVEN ACUM UN VEAC

Duminea trecută sala Ateneului se deschidea iar celei mai alese societăți din București care alerga să asiste la al 5-lea concert simfonic al Societății Filarmonice Române. Concertul a reușit bine ca totdeauna: piesele care au impresionat mai mult au fost: Marsul nupțial de Mendelssohn, adagio din Quintetul pentru instrumente cu coarde și clarinetă de Mozart și Simfonia în Re major de Beethoven. Nu găsim expresii cu cari să mulțumim acestei nobile societăți pentru aceste serbări la cari de cit-va timp convia publicul bucureștean.

Această Societate ne mai prepară un mare Festival în onoarea marelui compozitor Beethoven.

ECO MUSICALE DI ROMANIA
4 aprilie 1870

POPICE POLITICE

„Popice politice” („Daricul” din 19 aprilie 1870)

În aceste locuri, viteaza armată a Zenobiei a înfruntat cohorțele împăratului Aurelian. Valea mormintelor, unul dintre vestigiile fabuloasei Palmyre (**Un oraș înfruntă un imperiu**, pag. 46)

În fiecare an, sute de mii de vizitatori admiră biserica San Marco din Veneția, vestită prin mozaicurile bizantine care o împodobesc în interior, ca și prin bogăția tezaurului de obiecte bizantine. Planul bisericii reproduce tipul unei biserici constantinopolitane (**Treptele Bizanțului**, pag. 52)

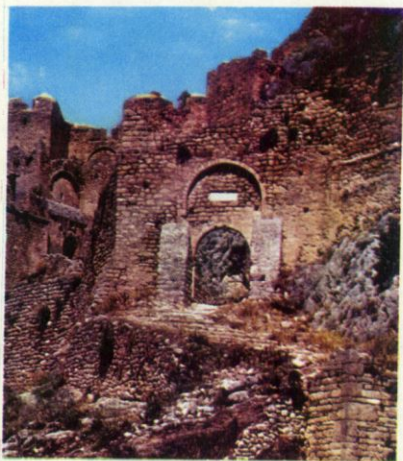
— Fotocolor E.N.I.T.—Roma

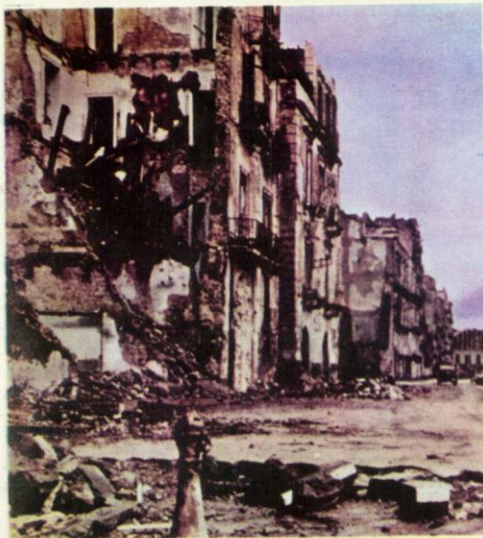

„Eu socot că purpura este cel mai frumos giulgiu”, a spus împărăteasa Teodora soțului ei, împăratul Justinian, care voia să fugă din Bizanțul măcinat de lupte interne. Mozaicul din biserica San Vitale (Ravena) o reprezintă pe Teodora însoțită de curtea ei

Poarta cetății bizantino-venețiene Acrocorint, de la intrarea în Peloponez. Orașul a fost înfrânt de Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului (dreapta sus)

Cu toate adăugirile din epoca otomană (minarete și contraforturi), biserica Sf. Sofia (astăzi muzeu) rămîne, poate, cel mai desăvîrșit monument al arhitecturii bizantine (**Treptele Bizanțului**, pag. 52)

Imagine de coșmar la Napoli : în septembrie 1944 hitleriştii s-au retras lăsînd în urma lor numai distrugeri
(Asaltul Italiei meridionale, pag. 81)

Două dintre miile de tancuri germane al căror cîntec de lebedă a răsunat în stepele Rusiei centrale **(Cîtdela se prăbușește, pag. 37)**

Cea mai mare bătălie de blindate din istorie

*Tancuri și infanterie sovietică în plină
acțiune*

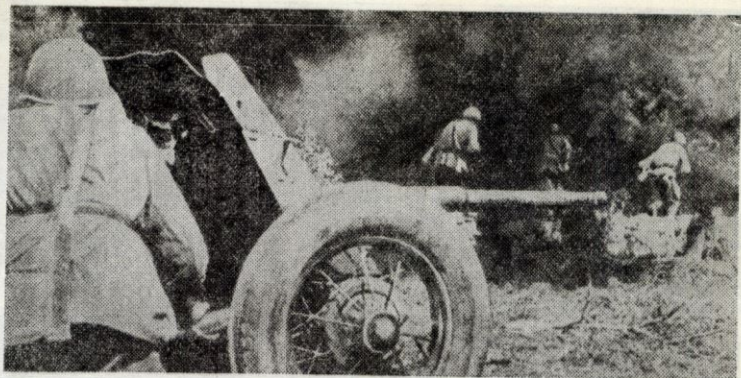
CITADELA se prăbușește

VASILE NIȚESCU

De când izbucnise cel de-al doilea război mondial, primăvara, anotimpul preferat al omului, căpătase în Europa o sumbră semnificație: ziua, care devenea din ce în ce mai lungă, cerul de pe care dispăreau ultimele scame ale norilor vineții, ogoarele pe care se zvintau urmele umede ale zăpezii încetaseră să mai fie simple fenomene ale unei naturi generoase și se asociau cu ofensivele Germaniei hitleriste. Ultima, cea din iunie 1942: dezlănțuirea unui puternic atac în sectorul de sud al frontului de Răsărit, care avea să ducă trupele Wehrmacht-ului până pe malurile Volgăi și până în inima Caucazului.

În primăvara anului 1943, întreaga omenire urmărea, cu respirația tăiată, evenimentele de pe acest front, singurul din Europa care ridica forța militară organizată a unui stat în calea hoardelor naziste. Armata Roșie nu se năruise sub loviturile de berbece ale mașinii de război germane, dimpotrivă, dovedise că era capabilă nu numai să o oprească, ci să o oblighe să înceapă cale întoarsă, pricinuindu-i totodată înfringeri răsunătoare, așa cum fuseseră cea de lângă Moscova și, mai ales, cea de la Stalingrad, care prefigurau un sfârșit lipsit de glorie pentru invadatori.

Dar în ultimele săptămâni ale iernii 1942—1943 se simțeau unele semne rău

Infanteria sovietică era dotată cu numeroase tunuri antitanc

prevestitoare. După ce ostașii sovietici eliberaseră, la 16 februarie, Harkovul, orașul fusese ocupat din nou la 11 martie de către Armata a 4-a de tancuri, care făcea parte din Grupul de armate *Süd*, de sub comanda feldmăreșalului Erich von Manstein. Peste încă o săptămână, blindatele de sub comanda acestuia, care înaintaseră cu alți aproape 50 km spre nord, reocupau o a doua localitate, Belgorod. Cu excepția citorva capete de pod, pe malul drept al fluviului, pentru care ostașii sovietici se băteau cu îndârjire, refuzând să le evacueze, linia Grupului de armate *Süd* urma iarăși cursul Donețului. Imediat la nord de această linie se găsea marea intrind pe care-l forma frontul Armatei Roșii la vest de Kursk. Nimeni nu avea de unde să știe însă că reocuparea Harkovului și a Belgorodului constituiseră ultimele avansări ale Wehrmacht-ului pe frontul de Răsărit.

„Tigrii” și „Panterele” vor să muște

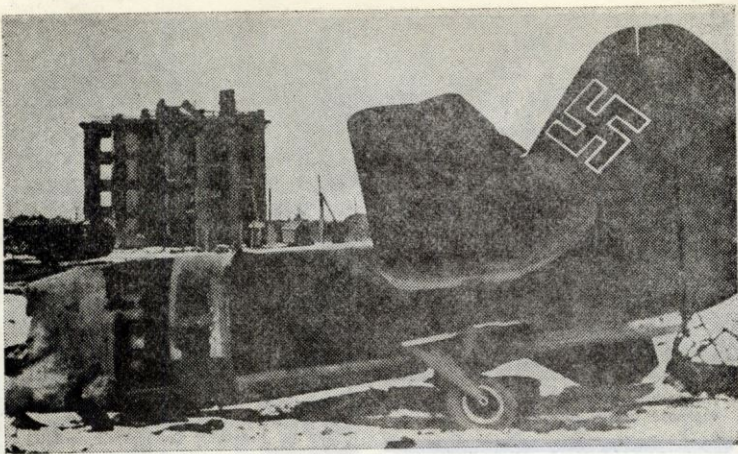
În zilele de 2 și 3 mai, Führerul a convocat la München pe câțiva dintre cei mai competenți comandanți germani de pe frontul antisovietic. Alături de feldmăreșalul Keitel, participau la consfătuire feldmăreșalii von Kluge și von Manstein — comandanții Grupelor de armate *Mitte* (Centru) și, respectiv, *Süd* —, Albert Sperr, ministrul armamentului și al producției de război, generalii Zeitzler și Jeschonnek — șefii de stat major ai forțelor terestre și, respectiv, aviației militare —, precum și generalul-colonel Gu-

derian, care, după dizgrația din decembrie 1941, fusese reabilitat și deținea calitatea de inspector general al armatelor de blindate.

Problema supusă spre dezbateră acestui conclav era crucială. Ce urma să facă Wehrmacht-ul în cea de-a treia primăvară de război: să încerce inițiativa unui atac sau să-și organizeze defensivă, pentru a răspunde atit noilor lovituri previzibile ale Armatei Roșii, cît și unui eventual front în Europa occidentală, pe care intenționau probabil să-l deschidă anglo-americanii după victoria raportată în Africa de Nord?

Asupra unui punct toți participanții la consfătuire se declarau de acord: o eventuală ofensivă germană din 1943 nu avea să semene cîtuși de puțin cu cele precedente. Dacă în 1941 se urmărise o victorie fulger — prin nimicirea Armatei Roșii, ocuparea Moscovei și a teritoriului european al U.R.S.S. —, dacă în 1942 se încercase cucerirea unor grînare și zone petrolifere — care să facă Reich-ul invincibil pe plan economic —, ofensiva din 1943 își propunea scopuri cu mult mai restrînse — restabilirea echilibrului de forțe pe frontul de Răsărit. Se putea spera că un succes german, fie el și limitat, va contracara planurile înaltului comandament sovietic, ducînd în același timp la ridicarea moralului în rîndurile soldaților germani, precum și la îmbăbătarea populației civile, asupra căreia, începînd din ianuarie, avioanele americane lansau o ploaie de bombe în cadrul raidurilor efectuate în plină zi.

Argumentele lui Hitler sînt notate în jurnalul lui Goebbels, cu cîteva zile înainte de consfătuirea de la München: „Führerul ne-a explicat că dezastrul din iarna aceasta s-a datorat aliaților noștri, care nu și-au făcut cîtuși de puțin datoria. Acum însă, situația pe front se re-

Resturile unui bombardier german distrus pe sol de aviația sovietică

stabilește, ba chiar s-a și restabilit. Din punct de vedere militar, este o realizare de mîna întâia care merită tot respectul. Führerul nu mai vrea să știe de aliați pe frontul de Răsărit. S-a hotărît definitiv să lase exclusiv pe seama soldaților noștri lichidarea bolșevismului.”

Ceilalți adepți ai ofensivei și, în primul rînd, generalul Zeitzler, șeful de stat major al forțelor terestre, se bazeau pe argumente de ordin mai concret. Ministerul Armamentului dădea un randament din ce în ce mai ridicat sub conducerea lui Speer, care ținea sub tutela sa peste 80 la sută din capacitatea de producție a industriei și dispunea de milioane de sclavi aduși de naziști din toată Europa pentru a munci pînă la istovire și moarte în fabricile și uzinele Reich-ului. În colaborare cu Guderian, care deținea și funcția de „expert în proiectarea, producția, asamblarea și testarea carelor blindate”, Speer punea în fiecare lună la dispoziția Wehrmacht-ului cîteva sute de tancuri de tip nou — *Tiger* și *Panther* —, precum și un număr echivalent de tunuri autotractate grele de tip *Ferdinand*. *Luftwaffe* primea și ea un număr sporit de avioane de vînătoare și bombardament, printre care se distingeau două noi modele secrete, *Fokke-Wulf 190 A* și *Heinkel 129*.

La München, generalul Zeitzler a prezentat planul de ofensivă, care purta numele de cod *Citadela*. Obiectivul operației era intrîndul sovietic de la vest de Kursk, care avea o formă aproximativ dreptunghiulară, cu latura lungă măsurînd circa 200 km. Ideea lui Zeitzler era de „a strîngula această hernie”, atacînd-o simultan din nord (unde acționa Grupul de armate al lui von Kluge) și din sud (Grupul de

armate de sub comanda lui von Manstein). Era o reeditare, la scară mică, a bătăliilor de încercuire purtate de Wehrmacht în primele luni ale agresiunii antisovietice.

Proiectul prevedea ca brațul nordic al cleștelui să fie format din Armata a 9-a de tancuri a generalului-colonel Model, iar brațul sudic din Armata a 4-a de tancuri, în frunte cu generalul-colonel Hoth. Dinspre sud atacul urma să înceapă cu 8 divizii, iar dinspre nord cu 5. Pentru a se obține efectivele necesare, înaltul comandament trebuia să le transfere din sectoarele vecine, care deveneau astfel mult mai slabe. Date fiind forțele aruncate în joc, operația *Citadela* semăna, după comparația făcută de generalul von Mellenthin, cu „ultima și disperata tentativă a unui cartofor ghinionist, căruia nu i-au mai rămas decît puțini bani, dar îi pune pe toți ca miză pe o singură carte”.

La începutul consfăturii, von Manstein s-a declarat de acord cu acțiunea, dar, a doua zi, a revenit, exprimîndu-și o serie de îndoieli asupra șanselor de succes. Spre deosebire de el, von Kluge s-a pronunțat categoric pentru operație, argumentînd că momentul favorabil nu trebuie ratat. La fel de categoric, dar pe o poziție exact opusă, a fost generalul Model, care fusese convocat în ultimul moment la consfățuire. Ridicîndu-se împotriva *Citadelei*, el a prezentat lui Hitler numeroase fotografii aeriene care dove-

In repetate rînduri O.K.W.-ul a dat ordinul de atac — dar nimic nu a putut salva Citadela

rit în favoarea *Citadelii*. Versiunea finală a proiectului prevedea ca Hoth să atace din sud cu 10 divizii *Panther* (blindate), 1 divizie *Panzergranadier* și 7 divizii de infanterie. Model avea să atace dinspre nord cu 7 divizii *Panzer*, 2 *Panzergranadier* și 9 divizii de infanterie. După câteva aminiări, termenul a fost stabilit pentru prima săptămână a lunii iulie.

Dorința lui Otto Schmidt

După victoria de la Stalingrad, care se încheiase cu nimicirea a peste 100 de divizii inamice, iar la rîndul lor numeroși ostași sovietici căzuseră eroic în luptele de pe malurile Volgăi și Donului, efectivele Armatei Roșii, departe de a se reduce, sporiseră ca urmare a intrării sub arme a noi contingente, printre care un important procent îl formau voluntarii. Măsurile de reorganizare luate de C.C. al P.C.U.S., Comitetul de Stat pentru Apărare, *Stavka* (Comandamentul suprem) și Marele stat major au dus în ritm extrem de rapid la formarea de noi și noi divizii cu o mare capacitate de luptă, un moral excelent și o tehnică dintre cele mai moderne.

Infanteria era acum dotată din belșug cu arme automate, cu baterii de tunuri antitanc și cu diferite mijloace mecanizate de luptă și de transport. Diviziile de blindate existente fuseseră completate, formîndu-se cinci noi armate de tancuri, precum și 18 regimente de tancuri grele. Aviația de război căpătase aparate perfecționate, de tipurile *LA-5*, *IAK-9*, *PE-2*, *TU-2*, *IL-4* etc. Opt corpuri de armată aeriene, cu rază lungă de acțiune, erau gata să intre în luptă și fiecare sector (sau *Front*, cum îl numeau sovieticii) dispunea de propria sa armată aeriană, compusă din 700—800 de avioane. Covârșitoarea majoritate a artileriei fusese motorizată, ca și transporturile de oameni și materiale.

Aflînd din vreme despre intențiile comandamentului german, Armata Roșie concentrase la Kursk forțe importante, astfel încît, spre deosebire de marile bătălii precedente — Moscova și Stalingrad —, superioritatea numerică i-a aparținut. Numai în punctele unde nemții proiectau spargerea frontului, numărul de care blindate ale Wehrmacht-ului depășea pe cel al tancurilor sovietice.

În seara de 3 iulie, soldaților germani din prima linie li s-a citit o proclamație a Fûhrerului, în care se spunea, printre altele: „De mine veți fi angajați într-o bătălie de al cărei rezultat va depinde soarta războiului. Mai mult ca oricînd, victoria voastră va convinge întreaga lume că orice rezistență opusă armatei germane nu poate fi decît zadarnică”.

deau că trupele sovietice fortificau puternic lăturile intrindului, retrăgînd din interiorul lui toate unitățile lor mobile, ceea ce însemna că prevedeau un atac german și își luau măsuri de precauție împotriva lui.

Cea mai mare surpriză a produs-o însă Guderian, atunci cînd și-a manifestat, la rîndul său, neîncrederea în reușita tentativei. După părerea lui, o ofensivă în sectorul Kursk nu avea nici un rost. Într-o tăcere stupefiantă, participanții la consfătuire i-au ascultat opinia privitoare la noile tancuri de tip *Panther*, despre care a spus: „Nu pot să muște, pentru că suferă încă de durerile de dinți ale copilăriei”.

Ultimul a vorbit Zeitzler care, pentru a doua oară, a stăruit ca planul său de luptă să fie acceptat și pus imediat în aplicare. Hitler a ridicat ședînța fără a lua vreo decizie, dar a fost auzit mormăind ceva, din care nu s-au putut desluși decît cuvintele: „...cu condiția să nu dea greș”.

Au urmat câteva săptămîni de incertitudine. Cu prilejul unei noi întîlniri cu Hitler, Guderian a insistat să nu se lanseze într-o aventură. După cum relatează generalul în memoriile sale, Fûhrerul i-ar fi replicat: „Ai dreptate! De cite ori mă gîndesc la chestia asta, mi se întoarce stomacul pe dos”.

Pînă la urmă însă, necesitatea politică a unei victorii a fost mai puternică decît reacția stomacului și Hitler s-a hotă-

Dar vremea cind dorințele lui Hitler păreau predestinate să se transforme în realități apăsese. După înfringerile suferite în iarnă 1942—1943, moralul soldaților săi nu mai putea fi întreținut prin simple fraze. În rindurile lor se răspindea tot mai mult convingerea că războiul era pierdut pentru cel de-al III-lea Reich. Printre nenumăratele mărturii în acest sens, iată și una strict personală, dar cu atât mai concludentă: scrisoarea plutonierului Otto Schmidt, din Regimentul 195 al Diviziei 79 de infanterie (Corpul 22 de armată), adresată fratelui său, Kurt Schmidt, din Düsseldorf:

„Dragă Kürchen, mă cunoști bine, eu nu fac parte dintre cei care își pierd capul cu una cu două. Am crezut totdeauna în cauza noastră, în victoria noastră. Dar acum vreau să-ți spun adio. Nu te mira, vreau să-ți spun adio și pentru totdeauna [...] Dacă ai ști ce oribil și dezgustător a devenit frontul! Rușii ne vor veni de hac. Din compania noastră, nu am mai rămas decît 18 — și încă ne scootim fericiti: în compania a 2-a au rămas 9 [...] Dumnezeu, singura mea dorință e să se sfîrșească o dată cu toate astea. Știu că voi muri, dar nu-mi pasă. Ce rost mai are viața acum, cînd am pierdut războiul și cînd viitorul ni se anunță atît de întunecat?”

Iluziile au viață scurtă

Printre marile înclăstări ale celui de-al doilea război mondial, bătălia de la Kursk prezintă o particularitate destul de neobișnuită: istoricii germani îi fixează debutul în ziua de 4 iulie, la ora 15.00 (ca o excepție de la regula generală a Wehrmacht-ului de a ataca în zorii zilei), în vreme ce istoriografia sovietică consideră că bătălia propriu-zisă a început la 5 iulie ora 2.20, incursiunile efectuate în ajun de infanteriștii și pionierii armatei germane neavînd decît rolul de a sonda rezistența opusă de Armata Roșie. Istoricii și comentatorii militari din Anglia, Franța, Statele Unite și alte țări occidentale și-au însușit, în marea lor majoritate, punctul de vedere sovietic.

Așadar, înainte de revărsatul zorilor zilei de 5 iulie, trupele germane erau pe punctul să pornească la asalt, cînd artileria sovietică a dezlănțuit asupra lor un bombardament de o intensitate fără precedent, care le-a pricinuit mari pierderi și a alterat și mai mult moralul soldaților. Comandamentului german i-au fost necesare două ore pentru a-și reorganiza unitățile, ceea ce a contribuit la eliminarea aproape completă a efectului surpriză.

După un scurt tir pregătitor de artilerie, Armata a 9-a a lui Model a atacat pe un front de 40 km, pe direcția Orel-Kursk,

pozițiile Armatelor a 13-a, a 48-a și a 70-a sovietice. Participau la asalt peste 500 de tancuri și tunuri autotractate și 300 de bombardiere, operînd în grupuri de cîte 50—100. Atît pe sol, cît și în văzduh, unde acționa Armata a 16-a aeriană a U.R.S.S., lupta era crîncenă, apărătorii reușind să respingă patru valuri succesive ale dușmanului. Numai cu mare greutate au izbutit nemții să se infiltreze dincolo de linia principală de apărare a Armatei a 13-a, înaintînd cu 10 km, dar pierzînd din primele 48 de ore 25 000 de morți și răniți, aproape 200 de tancuri și tunuri autotractate, peste 200 de avioane, precum și o bună parte din artilerie. Deosebit de ridicat era numărul ofițerilor germani uciși: în regimentul lui Otto Schmidt, autorul scrisorii citate mai sus, nu a mai rămas în viață nici un comandant de companie!

Nereușind să ocupe localitatea Olhovatka, așa cum prevedea planul, Comandamentul german a modificat întrucîtva direcția atacului, luînd ca obiectiv, la 7 iulie, nodul de cale ferată Poniri, pe linia ferată Orel-Kursk. Ostașii sovietici au respins însă cele cinci asalturi, păstrîndu-și pozițiile. La 8 iulie, 300 de tancuri germane au pornit simultan la atac, dar, grație spiritului de sacrificiu al unui regiment din Brigada a 3-a de tunuri antitanc a Diviziei a 307-a de infanterie sovietică, tentativele inamicului de a efectua o pătrundere au fost respinse.

Pînă la 10 iulie, Model nu a putut răzbate nicăieri mai mult de 10 km în interiorul liniilor sovietice, pierzînd totodată două treimi din mijloacele sale cuirasate, ceea ce l-a silit să treacă la defensivă. Sectorul de la nord de Kursk a trecut astfel cu succes dificilul examen al ofensivei germane.

La sud de oraș, nemții au aruncat în luptă 5 divizii de infanterie, 8 divizii Panzer și o divizie motorizată. Avînd ca obiectiv localitatea Obolan, Armata a 4-a de tancuri a generalului Hoth s-a izbit de Armata a 6-a de gardă sovietică, iar Corpul 3 de tancuri din Grupul operativ al generalului Kempf, care executa un atac secundar spre Korocia, a întîmpinat rezistența Armatei a 7-a de gardă. În ciuda celor peste 700 de care blindate folosite în prima zi, germanii nu au fost în stare să parcurgă o distanță apreciabilă. Datorită întăririlor furnizate de von Manstein la 6 iulie, proporția de tancuri era de 3-4 la 1 în favoarea nemților, ceea ce le-a permis să treacă de linia inițială de apărare a Armatei a 6-a. Dar, ajunși în linia a doua, ei au fost oprîți de către formidabila barieră de foc pe care le-a ridicat-o în cale artileria sovietică.

Deosebit de activă s-a dovedit în această perioadă și aviația militară a U.R.S.S.,

FIȘĂ

Frontul de Răsărit în vara anului 1943 ARMATA ROȘIE WEHRMACHT

Ofițeri și soldați :

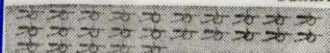

6,4 milioane

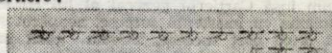

5,2 milioane

Tunuri și mortiere :

99 000

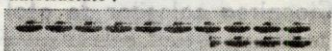

54 000

Tancuri și tunuri autotractate :

9 500

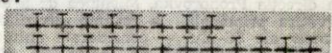

5 850

Avioane :

8 300

3 000

Raportul de forțe în bătălia de la Kursk

Ofițeri și soldați :	1,4 (1 300 000)	1 (900 000)
Tunuri și mortiere :	2 (20 000)	1 (10 000)
Tancuri și tunuri autotractate :	1,3 (3 600)	1 (2 700)
Avioane :	1,2 (2 400)	1 (2 000)

Sectoarele de front de la nord către sud
(cele ai căror comandanți sint indicați în paranteză au fost
implicate în bătălia de la Kursk)

Frontul Leningrad
Frontul Volhov
Frontul de Nord-Vest
Frontul Kalinin
Frontul de Apus
Frontul Briansk

Frontul Central (generalul K.K. Rokossovski)
Frontul Stepei (generalul I. S. Koniev)
Frontul Voronej (generalul N. F. Vatutin)
Frontul de Sud-Vest
Frontul de Sud
Frontul Caucazului de Nord

Grupul de armate Nord

Grupul de armate Mitte
(feldmareșalul von Kluge)

Grupul de armate Süd
(feldmareșalul von Manstein)

Lucrări de apărare sovietice în intrindul de la Kursk

Sistemul defensiv avea o adâncime de 150-175 km și era dispus în 8 linii. S-au excavat 5 000 km de tranșee și șanțuri. Au fost montate 400 000 de mine, densitatea fiind de 1 500 de mine antițanc și 1 700 de mine antiom pe kilometrul de front (de 7 ori mai mult ca la Moscova și de 4 ori mai mult ca la Stalingrad).

Mijloace blindate noi utilizate de germani în bătălia de la Kursk

Tancul Tiger Pzkw-VI : 57 tone, tun de 88 mm, 2 mitraliere
Tancul Panther Pzkw-V : 45 tone, tun de 88 mm, 1 mitralieră
Tunul autotractat Ferdinand : 68 tone, tun de 88 mm, 1 mitralieră de 7,9 mm

Mijloace antițanc noi utilizate de Armata Roșie în bătălia de la Kursk

Tunul autotractat SU-76 : 11 tone, tun de 76,2 mm, 1 mitralieră de 7,62 mm
Notă. Cuirasa tancurilor Tiger și Panther s-a dovedit foarte vulnerabilă la proiectilele tunului SU-76

care a atacat puternic și sistematic infanteria și blindatele germane. Locotenentul A. K. Goroveț a stabilit un veritabil record mondial, doborând nouă avioane inamice în cursul unei singure lupte, dar s-a prăbușit și el în flăcări. Deasupra Kurskului a început și uimitoarea carieră a pilotului de vânătoare I. N. Kojedub, căruia, până la sfârșitul războiului i s-a decernat de trei ori titlul de Erou al Uniunii Sovietice.

La 11 iulie, comandanții germani erau obligați să admită că iluziile stîrnite de operația *Citadela* duraseră foarte puțin. Cum însă Cartierul general al lui Hitler reclama cu insistență succese, neapărat și cu orice preț succese, trebuia găsit un mijloc pentru a i se da satisfacție.

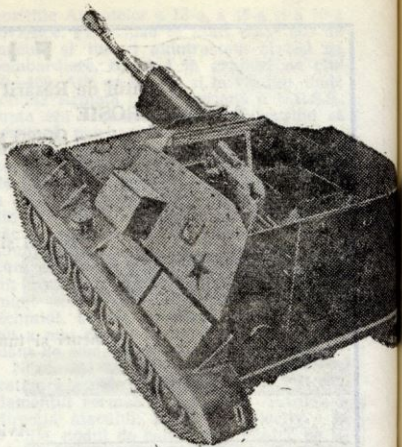
Clocnirea coloșilor de oțel

În disperare de cauză, generalii germani s-au decis să schimbe din nou direcția atacului, ocolind Kursk pe la sud-est, în direcția Prohorovka. Misiunea de a da lovitură principală a revenit diviziilor Panzer ale SS-ului — considerate unități de elită și dispunând de peste 700 de tancuri și tunuri autotractate — precum și Grupului operativ al lui Kempf, care avea 300 de blindate.

În primele ore ale dimineții de 12 iulie, sectorul Prohorovka vuia de zgomotul motoarelor și de scrișnetul șenilelor. Peste iarba pirjolită de arșiță a stepei, tancuri adverse se pindeau unele pe celelalte, înaintau spre celelalte, se pregăteau să tragă unele împotriva celorlalte. Peste 1500 de blindate se adunau pentru cea mai mare bătălie de acest fel pe care o cunoaște istoria. Inițiativa a aparținut Armatei a 5-a de gardă sovietică, care s-a aruncat asupra *Tigrilor* nazisti, lovindu-i din diagonală și străbătînd dintr-o extremitate la cealaltă întreaga formație germană. În cîteva minute, între coloșii de oțel ai celor două oștiri nu a mai rămas nici o linie de demarcație.

Sălbatică și confuză, încăierarea a durat ore în șir, pînă tîrziu, către seară. La căderea întinericului, nemții izbutiseră să înainteze cu 30—40 km, plătind însă medicul lor succes cu pierderea a peste 350 de mijloace blindate și a mai bine de 10 000 de oameni. Nici unul dintre obiectivele înscrise în plan nu fusese atins.

Bătălia zilei de 12 iulie a fost crucială pentru operația *Citadela*, căci în aceeași zi sovieticii au declanșat ofensiva în sec-toarele situate la nord de Kursk și denumite *Frontul Briansk* și *Frontul de Apus*. În regiunea orașului Orel, liniile germane făceau un intrînd în cele sovietice, întrucîva simetric cu intrîndul sovietic în liniile germane de la Kursk. Wehrmacht-ul avea aici 27 divizii de infante-

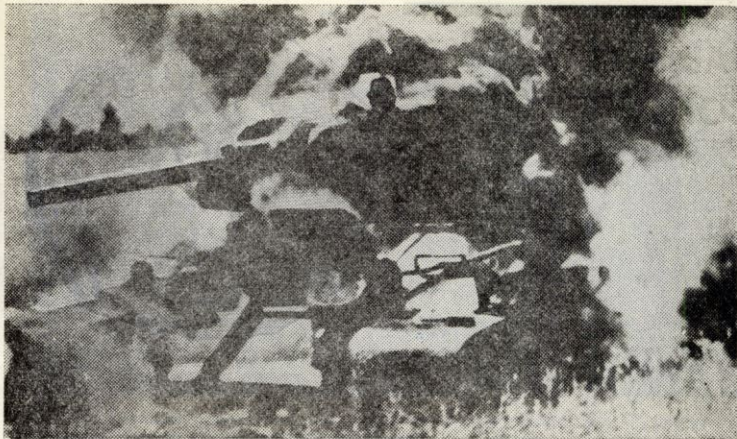
Modelul tunului autotractat sovietic SU-76 care a străpuns cuirasa multor tancuri inamice

rie, 8 divizii Panzer, 2 divizii motorizate, 6 000 de tunuri și mortiere, 1 000 de tancuri și tunuri autotractate și peste 1 000 de avioane, efectivele umane ridîcîndu-se la aproximativ 600 000 de ofițeri și soldați.

Sectorul Orel era fortificat de forțele germane încă din 1942, fiind prevăzut cu numeroase obstacole și capcane antitanc și antiom. Relieful era și el favorabil defensivei, făcînd și mai grea sarcina Armatei Roșii. Pentru a o duce cu bine la capăt, *Stavka* a recurs la folosirea unui contingent neobișnuit de mare de artilerie, realizînd o densitate de 265 de tunuri și mortiere pe kilometrul de front. Bombardamentul lor nimicitor, care a precedat atacul, a fost unul dintre principalele factori ai succesului.

În seara zilei de 13 iulie, Armata a 41-a de gardă spărgea frontul german pe o întindere de 25 km și Armata a 61-a sovietică pe o distanță de 8 km. Armatele a 3-a și a 63-a înaintaseră și ele cu cîte 15 km. Pentru a face față primejdiei ce se contura, Hitler a ordonat generalului Model să abandoneze *Citadela* și să preia comanda Armatei a 2-a Panzer și a Armatei a 9-a din sectorul Orel.

Dar rezistența dictată de O.K.W. a fost zadarnică. La 19 iulie, Armata a 11-a de gardă a U.R.S.S. spărse frontul pe toată întinderea sectorului său, înaintînd cu 72 km în direcția Hotineț. Mai la sud, Armata a 61-a reușea să producă, pînă la

Sfîrșitul lipsit de glorie al operației Citadela: acest tanc german n-a mai ajuns nici măcar să facă cale întoarsă

17 iulie, o spărtură lată de 35 km și adîncă de 25. Pentru a închide breșele, germanii au retras importante forțe din sectorul Kursk, repartizîndu-le sectorului Orel. Aceasta a permis ostașilor sovietici ai *Frontului Central* să treacă la contracofensivă în ziua de 15 iulie. În zilele următoare, unul după celălalt au declanșat contraofensive *Frontul Voronej*, *Frontul de Sud-Vest* și *Frontul Stepel*.

La 23 iulie, trupele germane în plină retragere trecuseră dincolo de liniile ocupate la 5 iulie. Nimeni nu mai putea contesta falimentul operației *Citadela*. Dar tăvălugul ofensivei sovietice continua să se rostogolească, implacabil, spre Apus. La 26 iulie, nemții, amenințați cu încercuirea, erau siliți să părăsească în grabă intrîndul de la Orel. În zilele de 4 și 5 august, forțele sovietice eliberau orașele Orel și respectiv Belgorod, iar la 23 august orașul Harkov era din nou curățat de dușmani.

Un bilanț oricît de sumar al bătăliei de la Kursk arată că, numai în acest sector, nemții au pierdut 30 de divizii, printre care 7 blindate, precum și 500 000 de ofițeri și soldați (morți, răniți grav sau dispăruți). Pe bună dreptate s-a spus că acolo a răsunat cîntecul de lebedă al *Panzer-elor*.

Începută într-un moment cînd raportul de forțe dintre Armata Roșie și Wehrmacht era pe cale să se încline în fa-

voarea celei dintii, bătălia de la Kursk a desăvîrșit efectul Stalingradului, marcînd radicala răsturnare a situației de pe frontul de Răsărit. Prestigiul mașinii de război naziste a suferit o nouă lovitură mortală, evenimentele dovedind că Armata Roșie era capabilă să o înfrîngă nu numai iarna, așa cum pretindea propaganda Berlinului, ci în orice anotimp.

Ca o consecință mai îndepărtată, triplicul victoriilor de la Kursk, Orel și Harkov a dus la retragerea unor masive forțe germane din Mediterana și la transferarea lor pe frontul de Răsărit, ceea ce a facilitat anglo-americanilor debarcările în Sicilia și Italia continentală. De asemenea, lupta partizanilor, patrioților și antifasciștilor de pe întreg cuprinsul Europei aflate sub dominația zvasticii a luat un avînt și mai mare, de îndată ce vestea despre înfrîngerile suferite de hitleriști s-a răspîndit de-a lungul și de-a latul continentului.

Unul dintre episoadele decisive ale celui de-al doilea război mondial, bătălia de la Kursk, a fost primul semnal al marii ofensive, pe care Armata Roșie avea să o desfășoare în vara și toamna anului 1943, pe un front de 2 000 km, de la Velikie Luki pînă la peninsula Taman.

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

История Великой Отечественной Войны Советского Союза, vol. III, Moscova, 1961; Raymond Cartier, *La seconde guerre mondiale*, vol. II, Paris, 1967; Vincent Esposito și colaboratorii, *A Concise History of the World War II*, New York, 1964; G. Jukov, *Vospominanie*, Moscova, 1969; *Итоги второй мировой войны*, Moscova, 1957.

PALMYRA CONTRA ROMEI

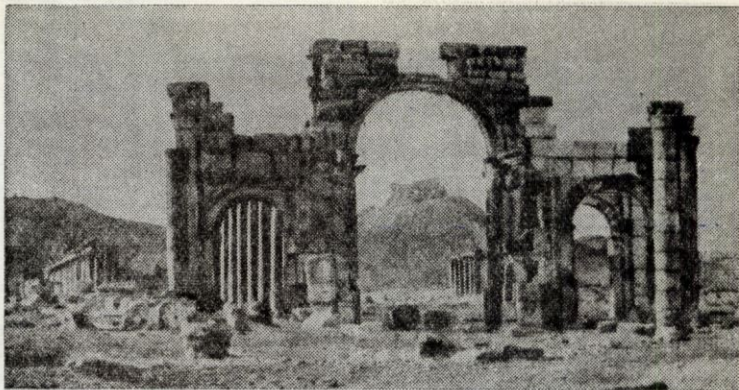
Zenobia, cutezătoarea regină. Desen după o monedă

Sărbătorile consulare se desfășurau la Roma fără fastul de altădată, într-o atmosferă apăsătoare. Capitala romană, care cunoscuse, paralel cu expansiunea ei pe cuprinsul a trei continente, o adevărată explozie urbanistică, revărsându-se impetuos dincolo de zidurile de incintă clădite după incendiul din anul 387 î.e.n., ridica acum febril noi fortificații — reflex dureros al unor realități triste.

UN ORAS

HORIA C. MATEI

Anul 1024 de la fundarea Romei. Norii tot mai amenințători ai crizei în care se zbatea statul puneau în primejdie unitatea și însăși existența imensului imperiu ce se întindea din Peninsula Iberică la Eufrat și din Scoția la prima cataractă a Nilului. „Barbarii”, din ce în ce mai îndrăzneți, împingeau atacurile lor tot mai adânc pe pământul italic — așa cum nu mai cutezase nimeni de la Hannibal încoace. În iarna anului 270 e.n. — la câteva luni de la proclamarea lui ca împărat de către legiunile dunărene — Aurelian reușise, grație unor eforturi supraomenești, să respingă peste Alpi o astfel de invazie care ajunsese pînă la Mediolanum (Milano) și Umbria. În urmă cu un deceniu, Gallia, Hispania, Britania, aproape întregul Occident, se desprinseseră de Roma, continuându-și o existență de sine stătătoare, care sfida autoritatea cezarului și a senatului roman. Dar mai grav decît toate acestea

Din frumoasa „alee a colonadelor” s-a mai păstrat această „poartă”, impresionant element al urbanismului palmyrean

ÎNFRUNTĂ UN IMPERIU

era faptul că în cele mai bogate provincii din Orient — Siria, Fenicia, Arabia, Ciliția, Asia, Cappadocia — nu se mai afla nici o legiune și nici un soldat roman. Egiptul, grătarul imperiului, încetase de a mai trimite spre porturile Italiei vase încărcate cu cereale, astfel că spectrul foamii amenința pe cei aproape un milion de locuitori ai cetății de pe cele șapte coline.

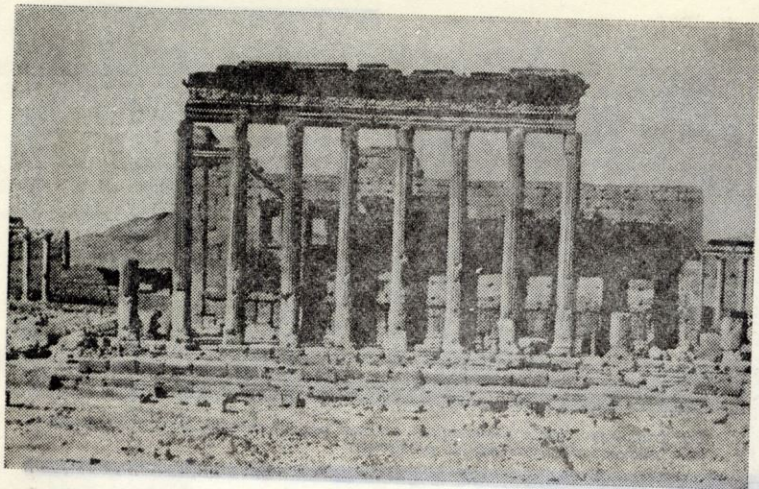
Un car triumfal pentru o regină orientală

Monetările marilor orașe ale Orientului — Alexandria, Antiohia, Cizic — începuseră în acele luni să bată monede de aur lipsite de efigia împăratului. Pe ele se puteau citi nume străine lumii latine. Constatarea era cu atât mai surprinzătoare, cu cât pe revers apărea imaginea unei femei — Zenobia — alături de cea a fiului ei — Vaballath. Armatele acestei suverane străbăteau ținuturi îndepărtate,

amenințând chiar Chalkedonul¹, cheia Europei. Stăpână aproape necontestată a întregului Orient, înconjurată de o curte plină de fast și strălucire, de generali, sfetnici și cărturari iluștri, numele ei ajunsese în scurt timp pe buzele tuturor, fiind pus alături de acela al Cleopatrei.

Proiectele atribuite acestei regine, complet ignorată de imperiu în urmă cu câțiva ani, stârniseră rind pe rind uimirea, indignarea și chiar revolta cetățenilor Romei. Zvonul că semețata suverană ar fi pus să se construiască un car triumfal, cu care intenționa să-și facă intrarea în Roma, depășise, prin îndrăzneala lui, tot ceea ce-i fusese dat ilustrei cetăți să audă. Planul, în a cărui realizare eșuasera rind pe rind, de-a lungul veacurilor, etruscul Porsenna, celul Brennus, genialul strateg cartaginez Hannibal, Pyrrhos din Epir, seleucidul Antiohus III cel Mare, crudul rege al Pontului, Mithridates al VI-lea, eroicul conducător al dezmoșteniților Ita-

¹ Oraș din antica Bithynie, în Asia Mică, în apropiere de Bizanț (n.r.).

liei, Spartacus — era acum din nou fluturat cu ostentație.

Care era statul sau imperiul unde se plăsmuia un vis atât de cutezător? Pe ce resurse, nebănuite, se baza oare Zenobia când hotărîse să se măsoare cu Roma, cetatea care își sărbătorea, nu de mult, un mileniu de existență glorioasă? Visul se urzea undeva în Orient, la marginea imperiului, într-un oraș devenit o citadelă a nesupunerii și revoltei împotriva tutelei romane: Palmyra. Un oraș purtînd un nume cu parfum exotic se încumeta să conteste Romei stăpînirea unor ținuturi unde stîndardele legiunilor fuseseră împintate de peste patru secole, iar geniul latin ridicase orașe, construise castele, apeeducte, drumuri, punînd bazele dezvoltării unei noi civilizații.

În anul 1024 de la fundarea Romei, *Palmyra* se angaja într-un război deschis cu Roma.

Metropola deșertului

În pustiul sirian, la jumătatea drumului dintre Marea Mediterană și Eufrat, în oaza Tadmor — popas obligatoriu în calea caravanelor care, pornind din Damasc, Emesă sau Antiohia, luau drumul Orientului — luase naștere o strălucită așezare a antichității, menționată încă din mileniul al II-lea î.e.n. Ascensiunea metropolei deșertului a început, aparent paradoxal, o dată cu statornicirea stăpînirii romane pe pămîntul Asiei Mici. Situat la distanță egală între Imperiul roman și statul parților, oscilînd o vreme între cele două

Supușii Zenobiei își adorau zeii, construind în cinstea lor temple de o rară măreție arhitectonică: templul zeului Baal

puteri, orașul se transformă treptat într-una din cele mai animate piețe de schimb între Orient și Occident, dobîndind o importanță comercială de prim rang.

În analele latine, Palmyra își datorează prima mențiune tentativei, de altfel eșuată, a legiunilor triumvirului Marcus Antonius, de a o jefui în cursul campaniei îndreptate împotriva parților (anul 41 î.e.n.). Avertizați din timp, cetățenii se refugiaseră cu tot avutul lor dincolo de Eufrat. Statutul aparte al orașului, intrat în orbita Imperiului roman în secolul I e.n., este definitiv fixat în timpul lui Hadrian, — după toate probabilitățile prin anii 128-129 — în urma vizitei împăratului. Un secol mai târziu, în anul 236, la Palmyra se mai întîlnea o inscripție care îl proslăvea pe acesta.

Secolul al II-lea reprezintă o perioadă de puternică dezvoltare economică a Palmyrei. Beneficiind de o largă autonomie internă și — într-o anumită măsură — chiar militară, de un contact strîns și permanent cu Occidentul, folosind din plin pacea impusă de legiunile romane, orașul cunoaște o puternică înflorire comercială. Un decret palmyrean din anul 137 e.n., care fixa taxele vamale, arată varietatea

Turn funerar la Palmyra. Desen de Louis-François Cassas

Aurelian — învingătorul Palmyrei. Reprezentare pe o monedă emisă în timpul guvernării sale

mărfurilor care treceau pe aici: fructe exotice, lână și țesături de purpură de Fenicia, parfumuri de Arabia, uleiuri din Siria, pește sărat, piei, sare, mătase, arme, sclavi asiatici. Societăți bancare și comerciale palmyrene aveau filiale în întregul Orient, dar și în Pannonia, Gallia, Hispania, Dacia și chiar la Roma. Detașamentele de cavalerie palmyrene, care se numărau printre unitățile de elită ale armatei romane, sint cantonate pe Eufрат, pe Dunăre și pe Rin, dobîndindu-și de asemenea o faimă binemeritată în luptele din Africa de Nord.

Populația urbei, în cea mai mare parte de origine arabă, purtînd însă pregnant pecetea civilizației elenistice, rămîne refractară procesului de romanizare. În același timp, orașul se împodobește cu construcții somptuoase: palate, temple, piețe și colonade — mărturie elocventă a unei opulențe economice.

Această situație tinde să se schimbe radical, sub impulsul unor evenimente externe, la începutul deceniului al patrulea din secolul al III-lea. Dincolo de Eufрат, în statul part, un principe din familia Sasan' — Ardashir — se răsculase împotriva autorității suveranului arsacid, Vologeses al V-lea. Înfrîngerea, din anul 227—228, apoi executarea, la Ctesiphon, de către

Ardashir, a organizatorului unei răzvrățiri — Artavasdes — marca ascensiunea unui nou imperiu. Acesta se întindea de la Indus și pînă la granița răsăriteană a Eufратului; prin revendicarea moștenirii persane a lui Darius I, statul sasanid avea să devină, timp de patru secole, cel mai redutabil adversar al Romei în Orient.

Fiul și succesorul lui Ardashir I, Shapur (241—272), unul dintre cei mai capabili conducători ai statului, a inițiat o ofensivă îndrăzneată împotriva provinciilor romane. Raidurile cavaleriei sasanide s-au succedat la scurte intervale, pătrunzînd tot mai adînc în inima Asiei Mici.

Ocuparea gurilor Eufратului a constituit o grea lovitură pentru comerțul palmyrean. Perioadei de ascensiune sasanidă i-a corespuns o gravă criză a Imperiului roman. Stagnarea economică, devalorizarea monedei, instabilitatea politică, atacurile neînterrupte ale popoarelor „barbare” la toate hotarele, accentuarea procesului centrifug al provinciilor due imperiul la marginea prăpastiei. În perioada care se scurge între asasinarea lui Severus Alexander (235 e.n.) și urcarea pe tron a lui Dioclețian (284 e.n.), în fruntea imperiului se succed nu mai puțin de 22 de împărați, dintre care doar doi sau trei sfîrșesc prin moarte naturală, iar unul sin-

gur ajunge să domnească 8 ani. Într-un singur an — 238 — Roma cunoaște nu mai puțin de cinci împărați!

Principele „barbar” în apărarea civilizației romane

Într-o epocă în care prestigiul Romei scădea vertiginos, iar armatele sasanide pustiau nestinjenit provinciile orientale, în jurul anului 260 e.n., Palmyra se impune brusc în actualitatea politică, ca o forță capabilă să incline talerele balanței. Afirmarea ei neașteptată, dar strălucită, este legată de personalitatea lui Odenath, conducător de oști talentat și îndrăzneț, diplomat iscusit, înarmat, în acele vremuri turburi, cu un remarcabil simț al posibilului.

Îngrijorat de eclipsa autorităților romane, de neputința lor de a asigura apărarea eficientă a graniței de răsărit a imperiului, dar și de interesele palmyrene tot mai serios periclitate, Odenath creează o forță armată independentă, capabilă să apere, singură, destinele orașului.

Încercând să înfrunte armatele lui Shapur I, care pustiau Cappadocia, împăratul roman Valerian este atras la Edessa într-o cursă (anul 260 e.n.) și făcut prizonier; înfrântă și demoralizată, armata romană se retrage în debandadă. Suveranul sasanid, rămas stăpîn unic al provinciilor din Asia Mică, le jefuiește în voie și, încercat de prăzi, porneste netulburat spre Eufrat.

În apropiere de fluviu însă, armatele persane învingătoare sînt surprinse și risipite de atacul fulgerător și irezistibil al cavaleriei palmyrene. Această împrejurare a relevat lumii personalitatea politică și strategică a comandantului palmyrean. Atacînd, Odenath juca soarta sa și a Palmyrei pe o singură carte: înfrînt, nu putea spera cel mai mic ajutor din partea Romei; învingător — însă — principele Palmyrei a înțeles că trebuie să exploateze situația creată. Evenimentele care au urmat capturării lui Valerian l-au servit în chip strălucit.

Împotriva fiului, coregentului și succesorului lui Valerian, Gallienus (260—268 e.n.) s-au revoltat comandanții ultimelor legiuni romane din Orient: Fulvius Macrianus și Ballista. În timp ce Macrianus, proclamat împărat, trecea în Illyria (unde a fost învins și ucis de Aureolus), generalul lui Gallienus, Ballista, încerca, în numele celor doi fii ai lui Macrianus, să-și extindă stăpînirea asupra întregului Orient.

Și, paradox al istoriei, omul care s-a opus lui Ballista, în numele „împăratului legitim” Gallienus și al unității imperiului, și l-a înfrînt la Emesa, a fost Odenath. În urma acestei victorii, el rămîne unicul conducător al provinciilor orientale, restu-

rile forțelor romane îi sînt subordonate, iar Gallienus — legalizînd această situație — îi acordă titlul de *dux Orientis* și cel de „*corrector totius Orientis*”.

Anii care urmează reprezintă o apoteoză a activității suveranului Palmyrei. O nouă campanie, inițiată împotriva imperiului sasanid, îl poartă pînă sub zidurile Ctesifonului, capitala lui Shapur, pe care o asediază. Recucerește și reanexează majoritatea teritoriilor ocupate de suveranul persan. Este un moment unic în istoria Imperiului roman: un „barbar” apără singur întreaga frontieră răsăriteană a Romei, menține prin armele sale unitatea statului și guvernează, în numele împăratului, o serie de provincii!

Situația critică din Europa l-a împiedicat pe Gallienus, în tot decursul domniei sale, să încerce revizuirea acestei situații singulare. Iar Odenath a înțeles să menajeze susceptibilitățile imperiale, rezistînd tentației de a se proclama împărat și mulțumindu-se cu realitatea puterii.

O invazie a goților îl recheamă însă, după un timp, în Asia Mică. În împrejurări rămase pînă astăzi turburi Odenath este asasinat, împreună cu fiul său, asociat la domnie (266—267 e.n.). O intrigă a Romei — sau a soției sale, Zenobia — care se temea că ar putea fi îndepărtată de la putere?

Marea confruntare

Zenobia este proclamată regină, domnind în numele fiului ei minor — Vaballath. Personalitatea Septimiei Zenobia (pe adevăratul ei nume Bat-Zabbai) a fost invocată adesea, încă din vremea vieții ei, de numeroși retori. I s-au acordat cu generozitate atributele înțelepciunii, frumuseții, inteligenței, curajului, culturii — care au situat-o în galeria marilor personalități feminine ale antichității.

Regina a împodobit Palmyra cu construcții impresionante. Profitînd de situația dificilă în care se zbătea Roma, ea a trecut la aplicarea planului de a transforma întregul Orient într-un imperiu independent, reunit sub sceptrul Palmyrei. Renunțînd la situația din timpul lui Odenath, ea și-a dat pe față intențiile, trimițînd pe generalul Zabdas să ocupe Egiptul. Această misiune o dată îndeplinită, escadroanele palmyrene trec la cucerirea ultimelor reșede romane din nordul Asiei Mici.

Iată însă că pînă la urmă planurile semeței regine s-au lovit de energia unui modest ilir, originar din Moesia, care, cu cîteva luni în urmă, fusese proclamat împărat: Lucius Domitius Aurelianus.

Pentru a face față multiplelor primejdii ce amenințau imperiul, Aurelianus (270—

* Unificatorul întregului Orient — n.a.

275 e.n.) nu se putea bizui decât pe forța a 14 legiuni. La începutul domniei sale duce mai multe campanii fulgerătoare; la Dunărea de Mijloc, împotriva sarmaților și vandalilor; în nordul Italiei, împotriva alamanilor; revine apoi la frontiera dunăreană și dispune retragerea armatei și administrației romane din Dacia în vederea întăririi apărării provinciilor din Peninsula Balcanică și a asigurării spatelui frontului înaintea de înfruntarea decisivă cu Palmyra.

Apoi trece la organizarea campaniei din Orient. Metropola deșertului se profilează atît de primejdioasă, încît Aurelian pregătește două armate; un corp expediționar, în frunte cu Probus — cel mai talentat general al său (viitor împărat al Romei în 276—282 e.n.) — are însărcinarea de a recuceri, pe calea mării, Egiptul. Grosul forțelor romane, sub conducerea nemijlocită a împăratului, pătrund în Asia Mică, obiectivul principal fiind Palmyra.

Plecînd din orașul pe care Constantin cel Mare îl va transforma mai tîrziu în noua capitală a imperiului, Aurelian își începe campania la începutul anului 272 e.n. Înaintează prin Bithynia, întîmpinînd la Tyana prima rezistență. După un asediu care amenința să se prelungească, orașul este ocupat datorită unei trădări. Aurelian a tratat însă cetatea cu multă clemență. A fost o politică abilă, aplicată consecvent față de orașele și provinciile raliat Palmyrei, care nu va întîrzia să-și arate roadele.

○ eroare fatală

La porțile Siriei — acolo unde Darius al III-lea încercase, cu secole în urmă, să i se opună lui Alexandru Macedon —, în apropiere de cel mai important oraș al imperiului palmyrean, Antiohia, se aflau concentrate forțele Zenobie.

Pe malul nordic al fluviului Orontes, cele două armate se înfruntă pentru prima dată. Cavaleria ușoară romană, formată în special din unități călătorești și maure, nu poate rezista șarjei palmyreenilor și se retrage. În schimb, înaintarea irezistibilă a infanteriei romane mătura centrul dispozitivului palmyrean, amenințînd flancurile și căile de retragere.

Și astfel, balanța se înclină în favoarea Romei. Generalul Zabdas — favoritul Zenobie — reușește să-și retragă, destul de ordonat, forțele în Antiohia, unde răspîndește zvonul înfrîngerii romane; pe străzile orașului este plimbat un prizonier îmbrăcat în haine strălucitoare, dat drept Aurelian. În aceeași noapte, armata palmyreană părăsește cetatea, îndreptîndu-se spre Emessa, ultima citadelă în calea romanilor spre Palmyra.

Ocupînd o poziție care permitea desfășurarea în voie a cavaleriei grele palmyrene, pe cîmpia din fața Emesei, Ze-

Basorelief caracteristic pentru arta metropolei deșertului

nobie, bizuindu-se pe superioritatea numerică a celor peste 70 000 de soldați ai săi, hotărăște să recîștige, într-o confruntare decisivă, întreg teritoriul pierdut.

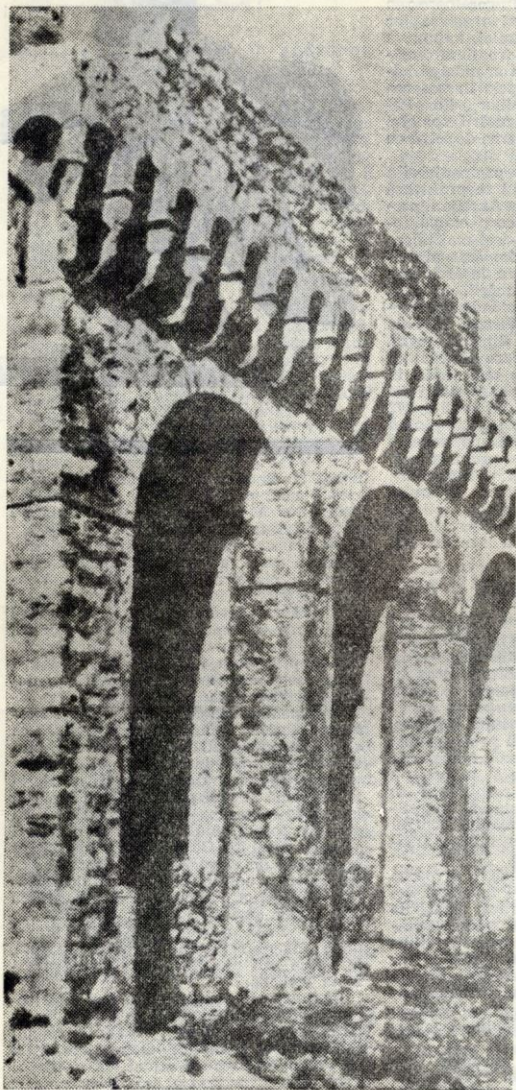
Bătălia se angajează, ca și la Antiohia, printr-o șarjă a cavaleriei palmyrene. Aurelian, conștient de situație, ordonă cavaleriei romane să cedeze teren, ceea ce provoacă o adevărată derută. Zabdas se lasă atras în capcană și comite eroarea, tragică, de a nu opri la timp urmărirea. Astfel, principala forță de șoc a armatei palmyrene este antrenată, un timp, departe de cîmpul de luptă. Răgazul este suficient pentru ca legiunile romane să înfrîngă decisiv infanteria palmyreană, ca și contingentele aliate cetăți care alcătuiau centrul liniei de bătaie.

Cînd, epuizată de urmărire, cavaleria palmyreană revine pe cîmpul de luptă și încearcă — eroic, dar zadarnic — să schimbe soarta bătăliei, sfîrșește prin a fi complet zdrobită. Consiliul de război, ținut la Emessa de către Zenobia, constată imposibilitatea unei noi înfrîntări, dar hotărăște apărarea Palmyrei pînă la sosirea ajutoarelor sasanide.

Noua etapă a campaniei, care începe după singeroasa bătălie de la Emessa, este, în multe privințe, mai dificilă pentru armata romană.

Înainte de a ajunge în fața capitalei, trebuiau străbătute ținuturi aride, cu populații devotate Zenobie. Asediul orașului și asigurarea unei linii de comunicații și aprovizionare expusă raidurilor cavaleriei

(Continuare în pag. 69)

„Oare cînd, Stăpîne,
te vei opri?

Atunci cînd are să
se oprească cel ce
umblă înaintea mea!”

Așa istorisesc Filo-
s-torg, Nichifor Calist și
alții răspunsul dat de
Constantin cel Mare
celor care se minunau
că nu încetează să în-
semne cu virful sulitei
sale viitorul lăcaș al
zidurilor de împrejmuire
ale orașului, pe care
pornise să-l clădească
pe locul vechiului Bi-
zanț.

La zidirea Constanti-
nopolului (pe grecește
„orașul lui Constantin”),
sulița înlocuia astfel
plugul lui Romulus. Și,
precum un zbor de vul-
turi îi servise celui din-
tîi la întemeierea Ro-
mei, tot așa se pove-
tește că drumul către
Bizanț i-ar fi fost ară-
tat lui Constantin tot de
niște vulturi...

Mărețe și tăcute, aceste
ruine au cunoscut epoca
de sfîrșit a împărăției
bizantine. Ele fac parte
din curtea Paleologilor
de la Mistra (Peloponez)
și au fost clădite în a
doua jumătate a veacu-
lui al XIV-lea

TREPTELE BIZANTINULUI

Pe un mozaic al bisericii sf. Vitale din Ravena, datînd de la mijlocul veacului al VI-lea, ni s-a păstrat chipul vestitului împărat Justinian însoțit de alaiul său

PETRE Ș. NĂSTUREL

doctor în istorie

Săpăturile pentru înălțarea zidurilor orașului au început la 4 noiembrie 326, atunci cînd soarele intra tocmai în constelația Săgetătorului. Riturile păgîne săvîrșite cu acest prilej avură de scop să așeze noul oraș sub ocrotirea „Zeului Soare”. S-a înălțat, de altfel, și o uriașă coloană de porfir, avînd în vîrf o statuie cu capul

incunutat de raze. Dacă creștinii șocteau că este chipul împăratului, păgînii în schimb credeau că e acela al Soarelui Apollo. Nașterea Constantinopolului este, așadar, învăluită într-o simbioză păgîno-creștină, menită să mulțumească pe toată lumea.

A doua Romă

Despre zidul de împrejmuire se bănuiește că a fost un zid simplu, întărit din loc în loc cu turnuri și avind, firește, mai multe porți; cuprindea înăuntrul lui șapte dealuri, ca și Roma. După veacul al IX-lea, zidul, probabil, nu mai făcea, intrucât nu mai este amintit de scriitorii bizantini; astăzi însă arheologia scoate la iveală urmele lui.

Constantin își clădi un palat urias; făcu hipodromul și apeductele, poate și un port; de asemenea, construi forumul care-i poartă numele, precum și multe alte edificii. Vechiul Bizanț își păstră templele păgâne, dar noul Constantinopol avea și biserică.

Intocmai ca vechea Romă, „a doua Romă”, cum era supranumită (mai târziu i se va spune Roma Nouă), găzduia un senat. Membrii acestuia își făcură și ei palate în noua capitală. Marii stăpînitari de pămînt din Asia și din Pont trebuiră să-și clădească și ei cîte o locuință la Constantinopol.

După aproape patru ani de trudă îndirjită, Constantinopolul se isprăvi de construit. Inaugurarea a avut loc la 11 mai 330. Sinaxarul (calendarul) bisericii ortodoxe păstrează pînă astăzi amintirea faptului.

Pricinile pentru care Constantin cel Mare a clădit Constantinopolul și a mutat acolo capitala împărăției romane sînt multe. De mult se făcea auzită la Roma și în întreaga împărăție chemarea Răsăritului. Mai înainte, Dioclețian încercase să așeze scaunul împărăției la Nicomedia, în Asia Mică. Constantin își înălțurase rivalii care aspirau la putere, dar avea de făcut față altor primejdii mari. Una dintre ele se profila la Dunărea-de-Jos, unde goții, așezați în Moldova și Muntenia noastră, amenințau să treacă peste Dunăre și să năvălească în Dobrogea și Bulgaria de azi, iar de acolo, în întreaga împărăție. O altă primejdie se iveau în Asia Mică: la granița Eufuratului zăngăneau armele Persiei Sasanizilor. Singurul punct strategic de unde se putea face față acestor două primejdii era tocmai vechea așezare a Bizanțului, la întretaiea drumurilor de uscat dintre Europa și Asia și la încrucișarea căilor de apă ale Mediteranei, Egeei și Pontului Euxin. Din Bizanț, oștile împărătești puteau să ajungă ușor și repede pe Dunăre, pe Eufurat, pe Tigris, pentru a cuprinde și mătura dușmanii. Pe de altă parte, bogățiile Răsăritului erau la Constantinopol mai la îndemîna împărăției decît la Roma. Constantinopolul și-a asigurat astfel locul cel dintîi.

Împărăția lui Constantin cel Mare îmbrățișa toată lumea civilizată de atunci;

era moștenitoarea civilizației greco-latine. În Europa, malul stîng al Rinului, ca și cel drept al Dunării însemnau hotarul împărăției; la aceasta se adăugau: Anglia (fără Scoția și Irlanda); tărîmul Gruziei pînă la poalele Caucazului; Marocul, Algeria, Tunisia, Libia și Egiptul în Africa; Palestina, Arabia, Mesopotamia, Capadocia în Asia. Cu alte cuvinte, țările din jurul Mediteranei, Adriaticii și Mării Egee, împreună cu o parte din bazinul Mării Negre, alcătuiau împărăția.

Prin moștenirile lor culturale, prin traiul lor, prin limbile ce le vorbeau, locuitorii acestei împărății se deosebeau mult între ei. Dar puterea armatelor romane îi ținea pe toți sub un singur sceptru. Se putea crede că, treptat, prestigiul limbilor greacă și latină avea să întărească unificarea părților care alcătuiau împărăția.

Mutarea capitalei de la Roma la Constantinopol inaugura o nouă etapă în istoria Imperiului roman. Această treaptă era însă totodată cea de zămislire a unei viitoare împărății, *împărăția bizantină*. Aceasta avea să se nască de fapt o dată cu scindarea Imperiului roman, prin ruperea legăturii care una într-un tot Răsăritul și Apusul.

În veacul al X-lea, cînd Bizanțul nu pierduse încă speranța redobîndirii vechii sale faime, la catedrala din Torcello (Italia), iscușiți meșteri bizantini au sculptat acești păuni, simbol al unei netăgăduite prezențe constantinopolitane în arta italică

Zenon, Anastasie sau Justinian? Iată o enigmă pe care istoricii de artă vor s-o dezlege studiind acest diptih împărătesc, păstrat la Paris în Muzeul Lu-vru și cunoscut sub numele de „Fildeșul Barberini”. Singurul lucru cert este că fildeșul reprezintă un împărat bizantin din veacul al V-lea sau al VI-lea

Din nou stăpîni pe „Mare Nostrum”

Nu putem să prezentăm, în cuprinsul acestui articol, o istorie a împărăției bizantine, ci doar să arătăm fazele, „treptele” mai însemnate pe care le-a urcat și le-a coborît, în decurs de peste o mie de ani, acest stat, ale cărui înfrîngeri și cultură au însemnat atât de mult în istoria omenirii.

Trecînd, așadar, peste domniile, cumplite adesea, slăvite uneori, ale urmașilor lui Constantin, care răposase în 337, vom

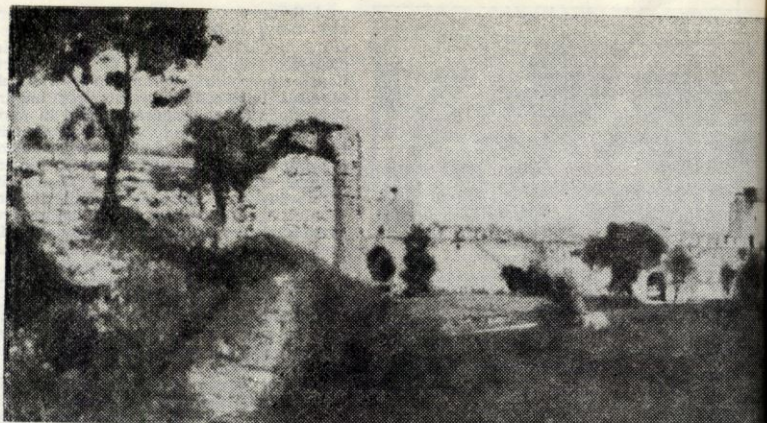
aminti pe cea a lui Teodosie cel Mare (379—395): acesta, la rîndul său, încredințînd împărăția celor doi fii: Arcadie (395—408) căpătî partea de răsărit, cu Constantinopolul, iar Honoriu — Apusul. Moartea lui Teodosie a însemnat împărțirea definitivă a împărăției, deși în mintea împăratului nu fusese vorba să taie în două statul roman, ci doar să așeze doi împărați în fruntea celor două mari regiuni geografice din care era alcătuit.

Sub loviturile date de năvălitorii germanici, Apusul avea să se prăbușească, pe cînd Răsăritul se închea mai puternic în jurul Constantinopolului și a împăratului de acolo.

Între anii 450 și 480, pe scaunul constantinopolitan se perindă mai mulți împărați, Leon I, Zenon, Anastasie. Acesta din urmă a făcut mult pentru întărirea militară și financiară a împărăției, într-o vreme cînd certurile teologice (boala de nevindecat a Bizațului creștin de-a lungul întregii sale vieți) măcinau ființa statului. Prin Anastasie, și-au croit drum reprezentanții elementului ilir, de limbă latină, care va redobîndi curînd conducerea treburilor împărăției.

Urcarea, în anul 527, a lui Justinian în scaunul împărătesc, rămas gol după moartea unchiului său Justin I, a însemnat întoarcerea privirii împărăției înspre apusul pierdut: noul împărat era un ilir de limbă latină, dornic să alipească ceea ce fusese cîndva pierdut și înstrăinat din hotarele considerate istorice și firești ale împărăției. Trufașul Justinian, sprijinit de soția sa Teodora, hotări întregirea statului. Punînd capăt războiului cu persii, la răsărit, noul împărat cucerii din nou de la vancali o bună parte din Africa apuseană, de la ostrogoții Italia și Dalmația, de la vizigoți Spania de miazăzi. Creștinii de limbă latină și de credință catolică, care nu puteau suferi pe cuceritorii lor germanici, ajutară oștile dezrobitoare ale unor generali cu faimă, ca Belisarie, Ioan Trogilita și Narses. În anul 548, Constantinopolul era din nou stăpîn pe cea mai mare parte din *Mare Nostrum*, lumea mediteraneană, ca și pe Roma, Ravena, pe insulele Mării Mediterane (Sardinia, Corsica, Balearele). Totuși Galia, cea mai mare parte din Spania, Noricul, Retia, Marocul de astăzi rămîneau mai departe în afara granițelor împărăției, iar „barbarii” erau doar înfrinți, dar nu nimicîți și puteau constitui oricînd o nouă amenințare.

În curînd, șahul — împăratul Persiei Hosroes I Anușirvan —, călcînd pacea „vesnică” pe care o încheiase cu Justinian la 532, avea să se năpustească asupra Siriei bizantine. Justinian fu nevoit să răscumpere pacea, în anul 562, pentru 50 de ani, cu prețul a foarte mult aur. Persii părăsiră tărîmul Mării Mediterane, unde ajunseseră, precum și malul răsăritean al Mării Negre (țara Lazilor).

După primejdia persană se ivi cea hunică și slavă. Hunii au putut fi până la urmă izgoniți. În ce privește pe slavi, așezați dincoace de Dunăre, ei năvăleau adesea în împărăție, țintind Constantinopolul, Tesalonicul, Grecia până la Peloponez. Înfrinți, dar niciodată cu totul nimiciți, slavii au izbutit să se așeze statornic în Balcani. Trecerea lor în Peninsula Balcanică avea să lipsească împărăția bizantină de bogate ținuturi pe care le stăpînise încă de pe vremea romanilor.

În istoria omenirii un lucru îi păstrează mai departe lui Justinian o faimă nepieritoare: opera sa legislativă, care stă ca o stîncă la temelia dreptului civil modern.

Iconoclaști și iconoduli

La 565, marele împărat muri.

Urmașii lui aveau să părăsească treptat Italia, în afară de exarhatul Raveniei. Războiul cu perșii se aprinsese iarăși, iar la Dunăre slavii și avarii erau din nou activi.

Greutăților financiare ale împărăției li se adăugau acum neînțelegeri între papa Grigore cel Mare și patriarhul Ioan Postitorul din Constantinopol. În sfîrșit, tiranica domnie a împăratului Foca (602—610) se prăbuși atunci cînd un alt pretendent, Heraclie, sosis la Constantinopol cu cîteva corăbii și puse mina pe putere.

Heraclie întemeie la rîndu-i o nouă dinastie (610—717). Cu lunga-i domnie (610—641) se socotește de unii istorici că treapta romană a istoriei bizantine se încheiase, începînd acum cea cu adevărat bizantină. Veacul al VII-lea este străbătut de o criză adîncă, din care chipul împărăției va ieși altfel plămădit, atît în alcătui-

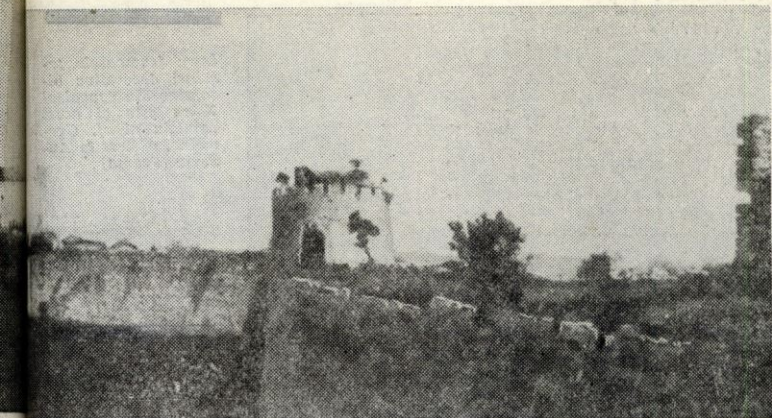
„Cetatea celor șapte turnuri“ chemată după Mahomed Cuceritorul, Edicule, a cunoscut prima ei perioadă de glorie în vremea împăraților bizantini

rea sa geografică și etnică, cît și pe plan economic, politic și bisericesc.

Acum se ivește o grea primejdie pentru Bizanț, venită de la arabii susținuți de noua lor ideologie religioasă. Dacă pînă în 628 Heraclie izbutise să ia înapoi de la perși Antiohia, Ierusalimul și Alexandria (de acum înainte își va spune *basileus*, „împărat“, întocmai ca șahii Persiei), Bizanțul pierde în 636 Siria, în bătălia de la Iarmac, cîștigată de arabii aflați în plin avînt; urmează pierderea Ierusalimului și a Palestinei în 637; vine, în 639, rîndul Mesopotamiei, iar doi ani mai tîrziu Egiptul și Alexandria ajung sub stăpînirea islamică, ca și tărîmul african, insulele Cipru și Rodos și alte ținuturi. Între 673 și 677, primejdia vine să bată pînă și la zidurile Constantinopolului. Constantin al IV-lea Pogonat (668—685) — „cel bărbos“ — scapă de asaltul arab datorită folosirii „focului grecesc“. Taina îi fusese vîndută de un arhitect sirian, Calinic, Era, pare-se, un amestec de pucioasă și de uleiuri de petrol, care, aruncat prin niște sifoane anume, putea să ardă pe apă, pirjolînd astfel corăbiile dușmane. Marina bizantină și-a păstrat de aceea multă vreme supremația asupra vrăjmașilor.

Sfîrșitul veacului al VII-lea consemnează nașterea statului bulgar. Hotarul Bizanțului ajunsese astfel să părăsească Dunărea (în afară de Delta, s-ar părea) pentru a se așeza prin munții Traciei.

Veacul al VIII-lea nu va întîrzia să însemne o nouă treaptă în desfășurarea isto-

rică a împărăției bizantine. Teodosie al III-lea își părăsește coroana în 717, cînd strategul (guvernator militar) Leon, este la putere. Astfel începe dinastia zisă *isauriană* — după ținutul său de baștină — (717—802), căreia îi urmează — după domniile foștilor dregători Nichifor I (802—811), de neam arab, și Leon al V-lea (813—820) de neam armean — o altă dinastie, numită *amoreană* (820—867), al cărei începător este Mihail al II-lea, născut în Frigia, la Amorium.

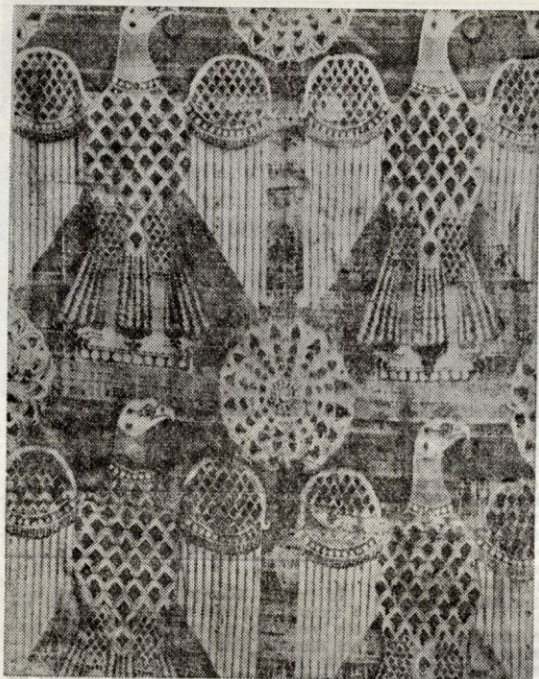
Acest lung răstimp din istoria bizantină este cunoscut ca perioada iconoclastă. Iconoclasmul a fost o mișcare religioasă, dar cu substrat politic și social, caracterizată prin atitudinea credincioșilor față de icoane. Pe cînd iconoclaștii voiau înlăturarea, și chiar nimicirea acestora, sub cuvînt că cinstirea adusă icoanelor este o idolatrie, o superstiție, iconodulii, dimpotrivă, luîndu-le apărarea și înmulțindu-le peste tot, spuneau că prin ele cinstirea mergea către dumnezeire și către sfinții zugrăviți pe ele. Nu puțini oameni și-au dat viața pentru una sau alta din aceste două tabere, iar foarte mulți au îndurat chinuri și au înfundat închisorile. Cearta aceasta a ajuns să fie o luptă între puterea de stat și biserică, călugării, mai ales, fiind aceia care apărau cu înverșunare icoanele. Leon al III-lea și Constantin al V-lea au fost împărați iconoclaști. Împărăteasa Irina (797—802), dimpotrivă, se arată ca o apărătoare a icoanelor. Nichifor I (802—811) fu destul de tolerant, deși hotărî surghiunirea unor monahi cu faimă. În schimb, Leon al V-lea Armeanul, Mihail al II-lea, Teofil au fost iconoclaști, pînă cînd împărăteasa iconodulă Teodora restabili în 842 și 843 cinstirea icoanelor în toată măreția lor, la 11 martie 843 sâr-

bătorindu-se reînscăunarea ortodoxiei, adică a „dreptei credințe”. Biserica ortodoxă sărbătorește de atunci biruința sa asupra iconoclaștilor.

Cruciații — treaptă de durere și încercare

În curînd. Bizanțul se va sui pe încă o treaptă, cea mai strălucită, într-un fel, din istoria sa, și care poartă numele unei noi dinastii, dinastia *macedoneană* (867—1056). Numele și-l trage din obirșia împăratului Vasile I, care, deși armean de neam, se născuse în Macedonia. Uciderea celui din urmă împărat amorean, Mihail al III-lea, îl așază în 867 pe Vasile în fruntea împărăției. Fiii săi, Leon Înțeleptul (886—912) și Alexandru (886—913) domniră împreună. Leon a rămas vestit prin opera sa legislativă, ca și prin cele patru căsătorii pe care le-a încheiat în scopul de a avea un moștenitor de parte bărbătească. În sfîrșit, dobîndit, acesta a ajuns cărturarul împărat Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913—959), nevoit să împartă puterea cu amiralul Roman I Lecapenul (920—944), un armean care știe cu adevărat să cirmuiască împărăția. Teofana, văduva lui Roman al II-lea (acesta era fiul Porfirogenetului), se mărită din nou, în 963, cu vestitul general Nichifor al II-lea Foca (963—969). Acesta a fost omorît însă la 969 de Ioan I Țimischis, alt general armean, care, spre a-și legitima pretențiile, se însură cu o soră a lui Roman al II-lea.

Între 976 și 1028 domnesc, împreună, cei doi fii ai lui Roman al II-lea: unul este marele împărat Vasile al II-lea, iar celălalt, Constantin al VIII-lea. După ei domnește

Intre frumoasele țesături decorative bizantine din veacul al IX-lea este și acest „giulgiu al sf. Germain”, păstrat la Auxerre (Franța)

Migăloasa artă a decorării capitelurilor a cunoscut la bizanțini o mare dezvoltare. Capitel de la biserică sf. Vitale din Ravenna datînd aproximativ din anii 530—547

împărăteasa Zoe, împreună cu cei trei bărbai, pe care-i va alege pe rînd: Roman al III-lea Arghir, Mihail al IV-lea Paflagonianul, Constantin al IX-lea Monomah.

Împărății macedoneni au fost fie ostași (cei mai mulți dintre ei), fie cărturari. Vremea dinastiei lor cunoaște o înflorire socială și culturală deosebită. Războaiele cu arabii, bulgarii, rușii, pecenegii, selgiucizii umplu letopisețele acelei vremi, care ne-au păstrat multe mărturii artistice și literare. La Constantinopol se dezvoltă universitatea; apare încă o prăvălie (Basilicalele) ș.a.m.d.

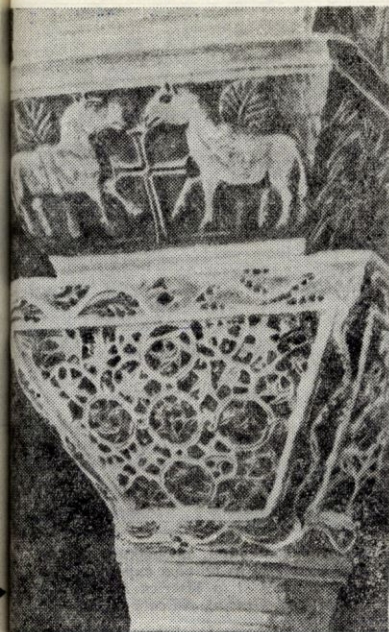
Dinastiei macedonene îi urmează o perioadă tulbură, între 1056 și 1081. Puterea de stat intră în conflicte aprige și nesfîrșite cu marile latifundii din împărăție, îndeosebi din Asia; aceștia sînt totodată și căpeteniile oștilor și încearcă, care mai de care, să pună mîna pe putere.

O nouă dinastie, cea a marilor împărați Comneni, este înscăunată în anul 1081, o dată cu urcarea lui Alexie I pe scaunul constantinopolitan. Noi primejdii amenință împărăția: normanzii, urmați, la scurt

timp, de gloatele lacome și bine înarmate ale cruciaților. Acești apuseni vor răni fără leac trupul îmbătrînit al vechii împărății romane de Răsărit, căreia turcii îi vor da mai tîrziu loviturile de moarte.

O dată cu Alexie I Comnenul, marii stăpînitori de pămînt și generali repurtează victoria. Oștean viteaz, om înțelept și șiret, Alexie (1081—1118) va duce lupte crîncene împotriva pecenegilor, a bogomililor, a turcilor selgiucizi. Fiul său, Ioan al II-lea (1118—1143), se va război cu ungurii și sîrbii, iar în Asia Mică va redobîndi Cilicia prin puterea armelor. Manuel I (1143—1180) nu va putea face față selgiucizilor și va pierde Cilicia; Veneția, Genova, Pisa vor căpăta de la el privilegiile, iar cea dintîi va cuceri și insula Corfu.

Prima cruciadă (1095) l-a neliniștit pe Alexie, care se grăbi să treacă primele cete apusene pe malul asiatic, unde fură, însă, de îndată măcelărite de turci. În 1096, nobilimea apuseană sosi la rîndul ei în zale și, după ce jură vasalitate împăratului, porni să cucerească Antiohia, Ierusalimul și alte cetăți de prin Siria și Pales-

tina. Marii feudali apuseni își întemeiară acolo niște principate, ceea ce pricinui conflicte, ba chiar și ciocniri singeroase, cu suzeranul lor bizantin.

După dinastia Comnenilor, veni cea a Anghelilor. Sub Isaac al II-lea Anghel (1185—1195) izbucni, în anul 1187, războiul valahilor și bulgarilor, în frunte cu frații Petru și Asan. Înfrângându-i pe bizantini, ei înviiară împărăția bulgară. În timpul Anghelilor avu loc a patra cruciadă, condusă de Bonifaciu de Montferrat, dar pusă la cale de Papa Inocențiu al III-lea și de Dandolo, dogele Venetiei. După ce au cucerit Zara, pe țărmul adriatic, pentru a le fi pe plac venețienilor, cruciații, în loc să-și îndrepte corăbiile spre Egipt, ascultară de rugămintile tânărului Alexie, fiul lui Isaac al II-lea, și hotărîră să-l ajute să recapete coroana uzurpată de Alexie al III-lea. Francii porniră către Constantinopol și-l cuceriră la 18 iulie 1203. După fuga lui Alexie al III-lea, tânărul Alexie al IV-lea fu încoronat ca împărat, alături de tatăl său Isaac. Dar noul împărat înțirzia să dea cruciaților răsplățile promise la Zara, iar francii se făceau din ce în ce mai nesuferiți în ochii poporului. S-a ajuns de aceea la o ruptură.

Apusenii impresurară Bizanțul. Alexie fu omorât în oraș, iar la 29 ianuarie 1204, Bizanțul avea un nou împărat, pe Alexie al V-lea. Domnia acestuia a fost scurtă. La 13 aprilie, cruciații cuceriră capitala, care, trei zile în șir, a fost prădată de învingătorii dezlănțuiți. Cu acest prilej au pierit multe din comorile civilizației bizantine.

Cronicarul francez Geoffroy de Villehardouin, unul dintre fruntașii cruciaților, care a povestit amănunțit cucerirea Constantinopolului, mărturisește, de altfel, că „într-adevăr, de cînd lumea s-a zldit, nu s-a prădat atîta într-un oraș”.

Cuceritorii nu se mulțumiră să împartă între ei tot ce furaseră: își împărțiră și întreaga împărăție. Baldovin, comitele Flandrei, se încoronă împărat la Sfînta Sofia, vechea și neasemuita biserică înălțată cîndva de marele Justinian, iar patriarh de Constantinopol fu ales un venețian. Venetia puse mina pe cele mai multe insule ale lumii grecești (Creta, Eubeea, Rodos, insulele Ionice) și pe unele cetăți din Peloponez, din Tracia etc. Alți mari feudali se asigurară cu cite un regat: Bonifaciu de Montferrat se făcu rege la Tesalonic. Moreea (Peloponezul) fu partea lui Villehardouin și a unui alt nobil francez, Guillaume de Champlitte. Ducatul de Atena și Teba încăpu și el în mîinile unui alt frînc. Totuși, grecii izbutiră să salveze trei franturi din trupul împărăției, întemeind împărăția de la Nicheea și cea din Trapezunt, amîndouă în Asia Mică, și despotatul din Epir, în Europa.

Veacul al XIII-lea este, așadar, o treaptă de durere și grele încercări pentru Bizanț.

Paleologi și Cantacuzini

Împărăția latină de Constantinopol a dăinuit din 1204 pînă în 1262 și a fost mereu în luptă cu împărăția bulgară a Asăneștilor și cu cea grecească din Nicheea.

De fapt, la Nicheea bejenise și se îndirjise sufletul împotrivrării bizantine față de cuceritori. Împărăția de la Nicheea, întemeiată de Teodor I Lascaris (1204—1222), își putu întări puterea mai ales în urma prăbușirii lui Baldovin sub loviturile țarului Ioan Asan la bătălia de la Adrianopol din aprilie 1205. Mai tîrziu, împăratul nicheean Ioan al III-lea Duca Vatatzes, îi va învinge pe latini, le va lua Adrianopolul și se va așeza nu departe de Constantinopolul cîtotropit; în 1241, el recucerește de la bulgari Tracia, Macedonia și Tesalonicul și se face stăpîn pe despotatul Epirului. Treptat, împărăția bizantină se reconstituia.

În 1258, împărat la Nicheea ajunsese un copil de 7 ani. Generalul Mihail Paleologul omorî regentul, pe Gheorghe Muzalon, care era pizmuit și urît de cercurile aristocratice, și îi luă locul. Către sfîrșitul

anului 1258, Paleolog se încoronă ca împărat alături de tânărul Ioan al IV-lea Lascaris. Gîndul lui era dezrobirea Constantinopolului.

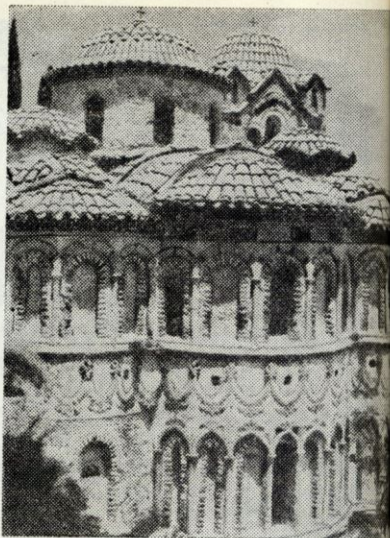
La 25 iulie 1261 grupuri armate grecești intrau prin surprindere în Constantinopol. Împăratul latin și patriarhul acestuia fugiră în apus. La 15 august, împăratul Paleolog însuși pătrunse în capitala împărăției înviate. Totuși, împărăția nu mai era ce fusese altădată: în decursul celor aproape 60 de ani de stăpînire latină, orașul fusese secătuit, în bună parte, de comorile sale de veacuri.

Mihail al VIII-lea Paleologul izbutea să redobîndească o mare parte din pămînturile înstrăinate. Cu ajutorul flotei genoveze, el recucerii insulele din Marea Mediterană. Peloponezul fu din nou alipit împărăției. Despotatul Epirului recunoscu suveranitatea împăratului. Pentru a domoli papalitatea, care se împăca anevoios cu răsturnarea stăpînirii latine la Constantinopol, Mihail Paleologul deschise tratative cu sfîntul Scaun, arătîndu-se părtaș al unirii bisericii bizantine cu cea romană.

Veacul al XIV-lea va fi în parte umplut de luptele Paleologilor împotriva înaintării sirbilor. În 1346, țarul Dușan se încoronă la Scoplie împărat al sirbilor și grecilor; el nu izbutea însă a lua Constantinopolul. Împărăția bizantină trebuia să-i înfrunte și pe turci. În 1329, Andronic al III-lea Paleologul și generalul Ioan Cantacuzino nu putură să-i oprească să ia Niceea. În 1341, la moartea lui Andronic, Constantinopolul mai stăpînea în Asia Mică doar orașe răzlețe. Certurile dintre tinărul Ioan al V-lea Paleologul și Cantacuzino înlesniră înfăptuirea năzuințelor turcești. Ioan Cantacuzino se proclamă împărat la 26 octombrie 1341. Împărăția era sfîșiată de războiul civil, ca și de mișcarea socială a ziloților (la Tesalonici) și de speculațiile teologice.

Cantacuzino ceru ajutor de la sirbi, dar, abia obținut, pierdu repede sprijinul lui Dușan. Bizuindu-se atunci pe cel al emirului Omur-beg, încercă, în zadar, să recucerească Tesaloniciul. La 21 mai 1346, Cantacuzino fu încoronat la Adrianopol de patriarhul din Ierusalim și intră în orașul Constantinopol la 3 februarie 1347. În semn de împăcare își mărită fata cu Ioan al V-lea Paleolog.

Războiul civil costase însă scump. Acum Bizanțul nu mai stăpînea decît Tracia, o parte din ostroavele Mării Egee, Tesaloniciul și Peloponezul. În 1352, luptele dintre Paleologi și Cantacuzini izbucniră iarăși. Sirbii și bulgarii sprijiniră pe Paleolog, iar turcii pe Cantacuzino. Biruința a fost a turcilor, deci a lui Cantacuzino, care îl proclamă împărat, la 1353, pe fiul său Matei. Din nenorocire pentru Bizanț și pentru popoarele europene, încă din 1352 turcii puseseră piciorul în Europa, lîngă

Bogat ornamentată, arhitectura bizantină a excelat în tehnica cupolelor, așa cum se vede și la biserica Pantanassa din Mistra (Grecia), ridicată pe la 1420

Galipoli, fortificîndu-se în cetățuia din Tzimpe.

Flamura verde

Cucerirea otomană în Europa începe. În cîțiva ani, sultanul Murad I se instăpînește în Tracia și la Adrianopol (unde își așază în 1365 scaunul împărăției sale). În 1389 (bătălia de la Cosovo), Serbia suferă grelele lovituri ale cuceritorilor.

După înfrîngerea din bătălia de la Nicopole (1396), la care a luat parte și Mircea cel Bătrîn, împăratul grec Manuil al II-lea Paleologul cere zadărnice ajutor din apus. În 1402, la Ankara, Tamerlan și mongolii lui nimicesc oastea sultanului Baiazid „Fulgerul”, dînd astfel Constantinopolului un răgaz neașteptat. Douăzeci de ani mai tîrziu, Murad al II-lea impresoară la rîndul său Constantinopolul, fără a-l putea cucerii, mulțumindu-se, în 1430, cu Tesaloniciul.

Împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul pleacă atunci în apus, pentru a cere ajutor în bani și oameni. În 1439, strădaniile sale de împăcare bisericească cu Roma izbutesc: se iscălește unirea de la Florența. În

Iumea ortodoxă, dușmanii acestei împăcări au fost numeroși. Cit despre principii apușeni, care în urma unirii erau datori să-și ajute „frații” din răsărit, ei nu s-au arătat prea săritori. La bătălia de la Varna (1444), oastea lui Ioan de Hunedoara, alcătuită din unguri, români și poloni, este învinsă de Murad al II-lea.

Cițiva ani mai târziu, turcii au un sultan tânăr și înzestrat, Mahomed al II-lea. El vrea să termine cu ceea ce a mai rămas din Bizanț. Încălcînd pacea cu grecii, clădește, în 1451, pe Bosfor, o cetate care gîtuiește legăturile dintre Constantinopol și Marea Neagră. În 1453, se înfățișează cu o puternică oștire, dotată cu tunuri, în fața zidurilor bătrînei capitale. Împăratul Constantin Dragases refuză însă să se predea. Cu sprijinul papei și al lefeșilor viteazului Giustiniani Longo, el și 5000 de bărbați constantinopolitani se pregătesc să înfrunte năvala. În zorii zilei de 29 mai, turcii sparg într-un loc zidurile orașului. Puhoiul se revarsă și măcelul începe. Jaful de asemenea, Împăratul cade în învîlmășeală.

Din împărăția de altădată nu mai rămîneau acum decît despotatul de Mistra (Peloponez), care a fost cucerit de turci în 1460, și împărăția de Trapezunt, care își încetă existența cu un an mai târziu.

Pe treptele Bizanțului creștin doborât la pămînt se înalță acum o altă împărăție, care-și mută aici și capitala — împărăția otomană. Avîntul ei din timpul vijeliosului Mahomed al II-lea Cuceritorul avea să fie cit de cit domolit. De paloșul lui Iancu de Hunedoara, la Belgrad, în 1456. De țepile și voinicii lui Vlad Voievodul, în Țara Românească, la 1462. Mai târziu de cetățile și plăieșii Moldovei lui Ștefan cel Mare...

MIC INDREPTAR BIBLIOGRAFIC

L. Bréhier, *Le monde byzantin*, I-III, Paris, 1946-1950; Ch. Diehl și G. Marçais, *Le monde oriental de 395 à 1081*; Paris, 1936 (Collection G. Glotz); Ch. Diehl, L. Oeconomos, R. Guiland și R. Grousset, *L'Europe orientale de 1081 à 1453*, Paris, 1945 (aceeași colecție); N. Iorga, *Histoire de la vie byzantine. Empire et civilisation*, I-III, București, 1934; P. Lemerle, *Histoire de Byzance*, Paris, 1943 (Collection Que sais-je ?); M. V. Levchenko, *Byzance des origines à 1453* (traducere franceză din limba rusă de P. Mabille), Paris, 1949; G. Ostrogorsky, *Histoire de l'Etat byzantin* (traducere franceză din limba germană de J. Gouillard), Paris, 1956; de același autor, *Geschichte des Byzantinischen Staates* (ediția a 3-a), München, 1962 (și o ediție prescurtată, sub același titlu, München, 1965); F. L. Uspenski, *Istoriia vizantijskoi imperii*, Petrograd-Leningrad, I-III, 1913-1948.

A se citi, de asemenea, N. Bănescu, *Chipuri și scene din Bizanț*, Cluj [1927]; Ch. Diehl, *Figuri bizantine* (Traducere de Ileana Zara și prefață de D. Zamfirescu), București, 2 vol., 1969 (Editura pentru literatură). N. Iorga, *Etudes byzantines*, București, I-II, 1939-1940.

Asupra LITERATURII Bizantine, temelnice sînt cărțile lui K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur* (ediția a 2-a), München, 1898, și G. Moravcsik, *Byzantinoturcica* (ediția a 2-a), I, Berlin, 1958.

Despre ARTA bizantină, Ch. Delvoye, *L'art byzantin*, Librairie Arthaud, 1967.

Multe neamuri au bătut de-a lungul unui mileniu zidurile Constantinopolului, dar, pînă la căderea lui sub Mahomed, numai cruciații l-au putut străpunge. Miniatura franceză din veacul al XIII-lea pe care o reproducem închipuiește atacul cruciat din 1204

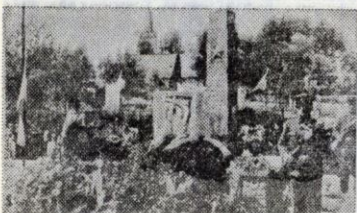
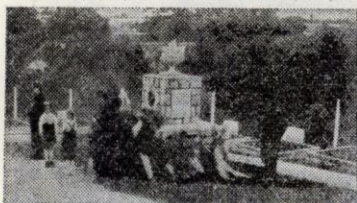

„Pentru tine am murit,

Poporul ungar vecin și prieten, de care ne leagă relații frățești, își sărbătorește, cu elan și patriotism, sub conducerea comuniștilor care-l avintă în construcția socialistă, un sfert de veac de la eliberarea de sub jugul fascist. Este cinstită așa cum se cuvine și jertfa de sînge dată de fiii României în luptele de acum 25 de ani, pentru izgonirea ocupanților hitleriști de pe teritoriul Ungariei, pentru zdrobirea fascismului. Stau mărturie, între altele, și monumentele, obeliscurile și plăcile comemorative ridicate în numeroase așezări din pustă, de la maluri de ape sau de la poale de munți. (Vezi și articolul în **memoriam**, „Magazin istoric”, anul I, nr. 5/1967.)

Pe marmura albă a monumentului înălțat în piața Bocskay din Debrecin au fost săpate cu litere de aur versuri nemuritoare dintr-o poezie a lui Petőfi: **Pentru tine am murit, sîntă libertate**. Pentru o sîntă libertate au luptat pe teritoriul Ungariei, în strînsă frăție de arme cu trupele sovietice, peste 210 000 de militari români. Timp de patru luni, ei au cîștigat, zi și noapte, adesea pe viscol și ger, puternice cuiburi de rezistență fasciste, au luat piepțiș trei masive muntoase, au forțat patru mari cursuri de apă, au eliberat peste 1200 de localități, printre care și 14 orașe. În cele cîteva luni de aspre înfruntări au căzut la datorie, doborîți de plumbi, sfîrtecați de exploziile grenadelor sau împunși de baionete, peste 40 000 de soldați, subofițeri și

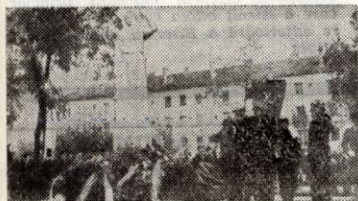
sfintă libertate"

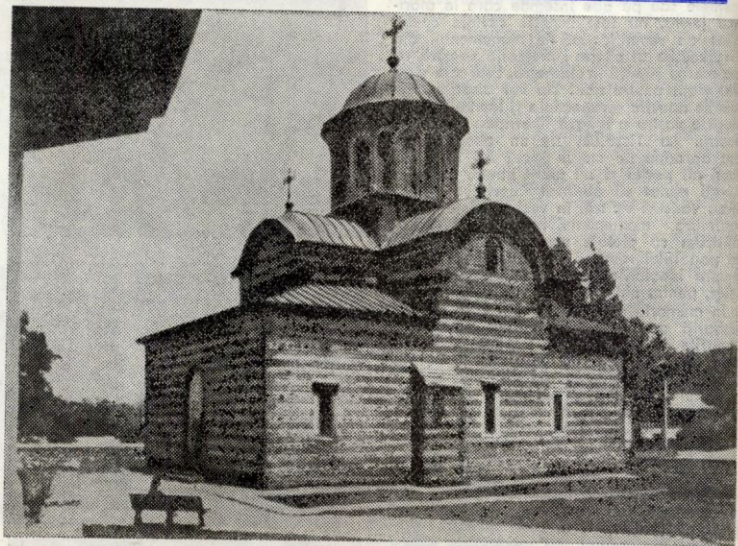
ofiteri români. Întru slava lor, pe monumentele sau pe alte însemne care le glorifică jertfa, au fost înscrise cuvinte calde, pline de semnificație. Pe monumentul din Tiszakécske se citește : **Memoria voastră va sta mereu săpată în marmură. Eroii care v-ați dat viața pentru noi ! Nu vor dispărea din inimile noastre recunoștința și lacrimile ! Din singele vostru a înflorit libertatea poporului nostru.** La Tiszalök, pe un obelisc așezat aproape de malul apei : **Ați fost fiii unui alt popor și ați murit pentru noi. Voi ne-ați ajutat să obținem libertatea. Aminarea voastră va trăi în veci.** Cuvinte de pe marmura monumentului de la Miskolc : **Păstrăm cu pietate memoria eroilor, fii ai poporului român, care și-au jertfit viața pentru idealurile internaționalismului proletar, pentru eliberarea țării noastre.**

În memoria ostașilor români care au fost doborâți de furtunile războiului în încrîncenările de la periferiile Budapestei sau în cele de pe străzile și bulevardele marelui oraș pe un postament de piatră așezat în cimitirul Rákossiget scrie : **Glorie eroilor români care și-au jertfit viața în lupta împotriva fascismului, pentru eliberarea poporului frate ungar.**

Iar tocmai la Győr, aproape de granița Ungariei cu Austria, au fost dăltuite pe un obelisc cuvintele cunoscutului poet maghiar Ady Endre : **Dunărea și Óltul, la fel glăsuiesc.**

FLORIAN TUCĂ

Basarab întîiul, Tihomir și-poate- Seneslau

În interiorul acestui monument a fost descoperit celebrul mormînt princiar care a stîrnit atîtea controverse. Vedere exterioară a Bisericii domnești din Argeș

N. CONSTANTINESCU

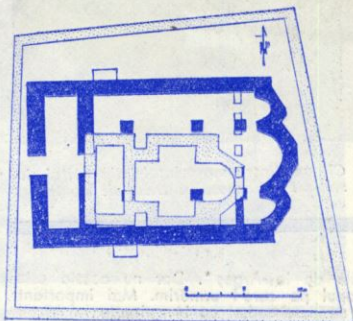
Institutul de arheologie din București

Cu o jumătate de veac în urmă, la Curtea de Argeș se pregătea desăvîrșirea lucrărilor inițiate încă din 1911 — cînd arhitectul Grigore Cerchez restaurase Biserica domnească —, și anume cercetarea prin săpături a interiorului bisericii și totodată degajarea de moloz a întregului ansamblu al Curții domnești, menită să elucideze o seamă de probleme. Operația, care se desfășura sub egida Comisiunii monumentelor istorice și îl avea în frunte pe savantul istoric Dimitrie Onciul, s-a încheiat în 1923, cînd a reapărut Buletinul comisiunii, dedicat

Vedere parțială a șantierului arheologic de la Argeș

Planurile celor două construcții din secolul al XIII-lea și al XIV-lea

În întregime Curții domnești din Argeș. Una dintre pagini purta însă chenar cernit în jurul chipului aceluiași învățat — decedat la 20 martie 1923 — considerat pe drept cuvânt „lămuritorul originilor Principatelor Române”...

Taina mormântului voievodal

Conducerea efectivă a cercetărilor istorice și a celor arheologice de la Curtea domnească din Argeș și-a asumat-o, încă din vremea când Onciul trăia, Virgil Drăghiceanu, pionier incontestabil al arheologiei medievale românești. El este acela care, la 20 iulie 1920, începe săpăturile din cuprinsul Bisericii domnești, soldate cu rezultate nu atât surprinzătoare, cit mai ales susceptibile de interpretări diverse și, nu ne mirăm astăzi că atât de multe ipoteze au izvorit din zidurile secularului lăcaș, înfășurat în vâlul misterios al timpului.

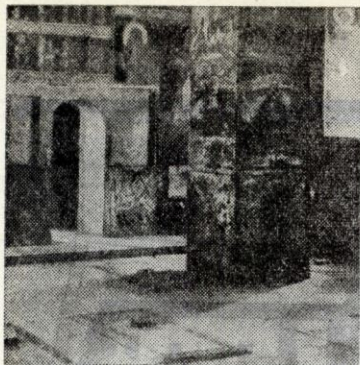
Elementul esențial al descoperirilor din 1920 l-a constituit celebrul mormânt voievodal, notat de V. Drăghiceanu cu nr. 10, cu inventarul-i intact, de o bogăție într-adevăr princiară. Să reamintim aici, folosind până înfiorată a descoperitorului, acel moment al zilei de 21 iulie 1920, cînd „sub pulberea de raze ce se împrăștia de la fereastra din apropiere apare, întins pe un pat subțire de nisip, în toată maiestatea morții, scheletul

unui domn...” (Curtea domnească din Argeș, în „Buletinul Comisiunii monumentelor istorice”, X—XVI, București, 1923, p. 138.) Cu febrilitatea caracteristică unor astfel de clipe, Virgil Drăghiceanu acționează fără zăbavă, încercînd identificarea personajului. Dar, vai! — nici masiva paftă de centură, nici inelele de aur cu inscripții religioase nu indicau numele defunctului!

Legenda este atunci chemată în ajutor. Tradiția spunea că, lângă acel stîlp, de sud-vest, din naosul Bisericii domnești se află înmormîntat *ctitorul*, *Negru Vodă*. Mitul trebuie însă, în cele din urmă, corectat. Dimitrie Onciul emite ipoteza că în mormîntul descoperit s-ar afla rămășițele lui Radu I voievod (cca. 1377—1383), alias „cel Negru”, tatăl lui Mircea cel Bătrîn.

Așa s-a deschis seria de controverse și ipoteze cu privire la ctitoria domnească de la Argeș, care a angrenat întreaga noastră istoriografie, dispută întîjită și de descoperirea (tot în anul 1920) a celebrei însemnări de pe peretele nordic al bisericii despre moartea lui Basarab I, la Cîmpulung, în 1351—1352.

Firește, ar fi foarte greu ca în spațiul restrîns rezervat acestui articol să încercăm o trecere în revistă chiar numai a principalelor opinii exprimate în legătură cu vesti-

Cîteva dintre mormintele din colțul de sud-est al naosului Bisericii domnești

giile de la Argeș*. Dar nu acesta este scopul pe care-l urmărim. Mai important ni se pare faptul că investigația lui Virgil Drăghiceanu a oferit un cîmp fertil de discuții — dovadă vasta literatură apărută la noi și peste hotare și care a contribuit la răspîndirea faimei monumentelor argeșene, la cunoașterea semnificației lor în contextul civilizației medievale românești.

Este drept, vechea cercetare a complexului monumentelor de aici s-a desfășurat pe baza unei metode de lucru nu fără reproș, ceea ce a influențat negativ asupra concluziilor trase. Mai mult, ea a lăsat neîmbrumate numeroase laturi, care nu și-au găsit rezolvarea, în timp ce altele au fost de-a dreptul ocolite. Și dacă mai adăugăm faptul că în cursul lucrărilor de consolidare care au urmat anului 1923, tot ceea ce era în ruină în interiorul incintelor a fost înălțat, plombat, nivelat și acoperit de cenușul cimentului, vom înțelege mai bine sursa unora dintre interpretările eronate ce ne întîmpină ici și colo.

Exemplul cel mai edificator îl constituie chiar descoperirile lui Virgil Drăghiceanu din interiorul Bisericii domnești. În afară de morminte, aci ieșiseră la iveală și ceea ce el numea „substrucții”, de care se izbea mereu în săpăturile sale și pe care le-a consemnat apoi în planul bisericii, publicat

* Cei interesați găsesc o amplă prezentare a problematicei și a noulor descoperiri arheologice de la Argeș în articolul *La résidence d'Argeș des rois de Roumans des XIIIe et XIVe siècles*, în „Revue des Etudes Sud-Est Européennes”, 1/1970, sub semnătura aceluiași autor (n.r.).

în „Buletinul Comisiunii monumentelor istorice”. Pe unele dintre ele, Virgil Drăghiceanu le-a interpretat corect, atribuindu-le sistemului de tălpuire la nivelul fundațiilor bisericii — pornindu-se din stîlpii naosului către laturi (așa-numitul *radier*) —, pe altele însă nu; de asemenea, autorului cercetărilor i-a scăpat cu totul semnificația prezentei unei incinte trapezoidale — pe care noi o vom numi incinta A — ce înconjură imediat Biserica domnească, dar într-un chip ce excludea o legătură funcțională simultană între lăcaș și împrejurime.

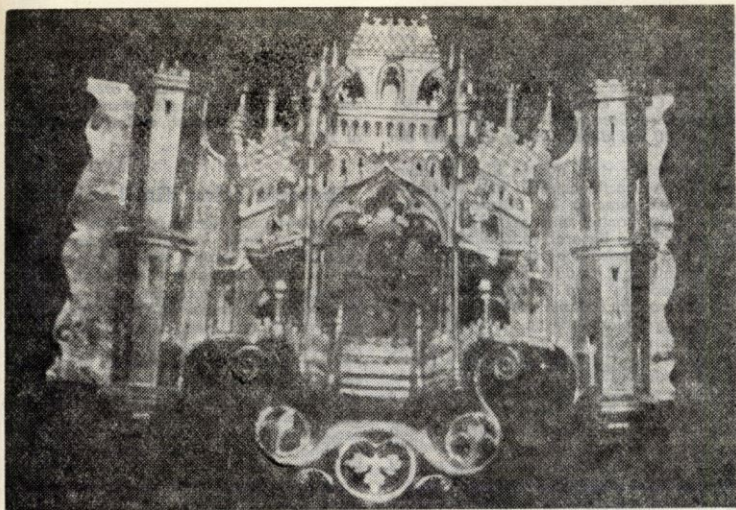
O ipoteză îndrăzneță

Plecînd de la planul publicat în anul 1923, profesorul Aurelian Sacerdoțeanu a emis, în 1935, o ipoteză, pe atunci îndrăzneată, în sensul că o parte din „substrucțiile” descoperite cit și incinta A s-ar fi aflat într-o legătură organică, că o mai veche biserică s-ar fi găsit sub cea actuală. El întrezărea chiar planul vechii construcții, iar asupra datării se pronunța pentru perioada de sfîrșit a veacului al XIII-lea: „posterior anului 1272 sau 1295” („Buletinul Comisiunii monumentelor istorice”, 84/1935). Această datare se baza și pe moneda descoperită de Virgil Drăghiceanu sub pardoseala altarului, ea fiind emisă de regele Ungariei, Ladislav al IV-lea Cumanul (1272—1290). În ce privește mormîntul nr. 10, autorul ipotezei afirma în 1935, ca și mai tîrziu, de altfel, că el aparține vechii biserici, identificînd în personajul înhumat pe tatăl lui Basarab I: Tihomir.

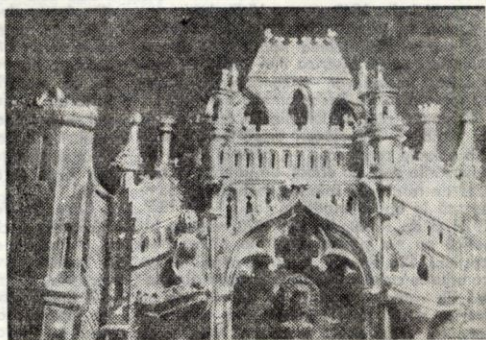
Cum era și firesc, noua opinie a avut darul să stîrnească noi discuții asupra Curții din Argeș. Teza profesorului Sacerdoțeanu n-a fost acceptată imediat decît de Nicolae Iorga (*Istoria românilor*, III, 1937, p. 163, 182), fiind primită cu circumspecție de către ceilalți istorici și cercetători români și chiar respinsă de plano, mai ales de Virgil Drăghiceanu. Abia în 1955, autorul lucrărilor de la Argeș a admis, toluși, că un vechi zid prăbușit existase în vremea construirii Bisericii domnești, fără a i se fi dat vreo întrebuintare („Mitropolia Olteniei” nr. 10—12/1955). Cit despre rostul incintei A, el afirma pur și simplu că aceasta ar fi avut menirea să consolideze terenul din jurul bisericii (*Ibidem*).

Așadar, potrivit ipotezelor emise, în mormîntul princiar din Biserica domnească ar fi fost înhumați fie Negru Vodă (potrivit legendei), fie Radu I voievod, „cel Negru”, ori Basarab întîiul și chiar Tihomir bătrînul! O asemenea diversitate de ipoteze nu era de natură să contribuie la clarificarea istoriei celor dintîi domni de țară ai românilor și a primei lor curți.

Reluarea cercetărilor la Curtea domnească din Argeș se impunea deci cu acuitate. Faptul implica (de ce n-am mărturisit-o) și o

Masiva pafta de aur a lui Vladislav I (Vlaicu), descoperită de Virgil Drăghiceanu în mormintul princiar nr. 10 și considerată de el ca fiind a lui Radu I (Negru)

Detaliu al paftalei

anume îndrăzneală, întrucât îmbrăca cel puțin două aspecte: 1 — verificarea directă a ceea ce au afirmat mai multe generații de istorici și 2 — neajunsul de a nu mai dispune de situații arheologice intacte.

Dezvăluiri hotărîtoare

Lucrările au început în anul 1967, reunind colaborarea a trei instituții: Institutul de arheologie din București, și muzeele de istorie din Pitești și Curtea de Argeș.

Considerind că principalul obiectiv al cercetărilor arheologice de la Curtea dom-

nească din Argeș era acela de a defini fazele construcțiilor, în desfășurarea săpăturilor s-a ținut seama și de faptul că ansamblul voievodal amintit nu a existat izolat, ci într-un oraș-capitală de țară, într-o zonă menționată în documente istorice ca fiind situată în stînga Oltului, unde se întindea, fără îndoială, voievodatul lui Seneslau, cunoscut în 1247.

Ce putem afirma acum, după trei ani de cercetare? Mai întîi, despre ansamblul voievodal propriu-zis. Încinta patralateră, de la sud-est de Biserica domnească, cu casa domnească de la latura sudică și un turn de intrare pe cea estică (altul decît acela

păstrat în ruină deasupra-i) datează din prima parte a secolului al XIV-lea, mai exact din jurul anului 1340. Ne-au dovedit-o descoperirile monetare din stratul de construcție (între ele și un obol de argint emis de Carol Robert de Anjou în 1338). Însemnă că *Basarab I* a construit incinta la circa 10 ani după invazia angevină din 1330!

În al doilea rând, despre Biserica domnească. Construcția acesteia este ulterioară incintei din vremea lui *Basarab I*, deci anului 1340, urmînd unei perioade în care lăcașul primului *Basarab* funcționase alături de o altă biserică mai veche. Într-adevăr, o serie întreagă de date stratigrafice ca și analiza acelor care privesc direct Biserica domnească (tabloul votiv cu inscripția de deasupra, mormîntul nr. 10, tradiția despre un ctitor unic etc.) ne arată că epoca de construcție a Bisericii domnești e posterioară anilor 1351—1352, încadrîndu-se în întregime în vremea voievodului *Vladislav I* (Vlaicu, 1364—1377). Acesta e voievodul care — cum au susținut de altfel și alți cercetători — este înhumat în mormîntul nr. 10 și tot el este reprezentat în tabloul votiv aflat pe perețele de apus al naosului; inscripția amintită mai înainte ne arată că pictura bisericii exista deja în timpul campaniei din 1369 asupra Vidinului.

Opera lui *Vlaicu Vodă*, respectiv Biserica domnească din vremea noastră, se suprapune însă peste biserica mai veche — care a existat într-adevăr —, confirmîndu-se astfel ipoteza lui A. Sacerdoțeanu din 1935.

Dărimată pînă la temelie de construcțiile lui *Vlaicu* — pe alocuri dispărînd cu totul sub actuala construcție —, grav afectată de înhumările care au urmat, de jafuri, dar mai ales de refacerile suferite de Biserica domnească în epoca modernă (anii 1750, 1827, 1911) și de săpăturile din 1920, vechea biserică nu s-a păstrat decît în citeva mici porțiuni. Din fericire, acestea permit o reconstituire certă a planului. Lucrată din piatră de carieră și bolovani de râu, cu un mortar destul de sfărîmicios, ea măsura o lungime totală de 14 m pe axul V—E și de 8 m pe axul N—S, ocupînd o bună parte din naosul actualei biserici domnești. Din planul pe care-l prezentăm, e de reținut naosul (în formă de cruce cu brațele egale), precum și legătura specifică dintre naos și pronaos. O splendidă pictură în frescă împodobe fațadele interioare ale vechii biserici, perfect înscrisă în incinta A.

Cum am datat acest important monument de arhitectură religioasă medievală? Pe două căi: 1) prin compararea planului cu alte monumente similare și 2) pe cale arheologică. Astfel, planul bisericii vechi de la Argeș este aproape identic cu cel al bisericii din *Nicopole* (R. P. Bulgaria) datată de specialiști în secolele XIII—XIV.

Arheologic s-a constatat — deocamdată — că incinta A este anterioară incintei lui *Basarab I*, deci anului 1340. Aceasta nu ni s-a părut suficient pentru argumentarea necesară și de aceea atenția ni s-a concentrat asupra situației stratigrafice din zona de sud a incintei, datînd din secolul al XIV-lea.

Umbrele celor dintîi voievozi

Săpăturile au demonstrat încă un fapt interesant: însăși incinta lui *Basarab I* se situează pe o locuire mai veche, marcată de construcții în piatră și cărămidă. Stratul corespunzător acestora din urmă — identic în ce privește urmele de cultură materială, în ceramică mai ales, cu acela depistat în jurul incintei A — a fost precis datat cu ajutorul monedelor bizantine de bronz descoperite: una emisă între 1224 și 1230 de despotul din Salonic, *Theodor Anghelos Ducas Comnenos*, găsită la baza stratului, iar cealaltă, aparținînd împăraților *Andronic II* și *Mihail IX* (1295—1320), din dinastia *Paleologilor*, la partea superioară stratului. Datarea vechiului nivel de locuire în plin secol al XIII-lea este azi un lucru cert. Concluzia este revelatoare: cuibul *Basarabilor* din Argeș ducea de fapt, mai departe, o existență anterioară. Această continuitate, exprimată material prin construcții, ne deslușește o permanență teritorială grefată pe un fir dinastic. Coborînd înapoi, de la *Basarab I*, ajungem — prin *Tihomir* bătrînul — la *Seneslau*, voievodul românilor din anul 1247. De numele acestuia din urmă trebuie să legăm primul nucleu al reședinței din Argeș a celor dintîi voievozi ai românilor.

Care au fost cauzele ce au provocat dispariția vechii curți feudale de la Argeș și a bisericii aferente? Firește, acestea pot fi multe. Avem însă la îndemînă un fapt material, sesizat și el arheologic: pe teritoriul Curții domnești se înregistrează un strat de incendiu anterior construcțiilor din vremea lui *Basarab I*; se realizează astfel — aproape de la sine — o conexiune între această descoperire și evenimentele dramatice care au însoțit invazia din 1330 a lui *Carol Robert*. Deducem, așadar, că vechea curte feudală de la Argeș n-a fost ocolită de invadatori, vechea biserică avînd și ea de suferit, dar nu într-atît încît *Basarab I* să fi găsit necesară o altă construcție. Acest lucru îl va face abia *Vlaicu Vodă*. Splendidul monument, ajuns pînă la noi, ilustrează cum nu se poate mai clar programul de guvernare al acestui voievod, ambițiile sale, întreaga politică pe care a dus-o (uneori în virful spadei). „Am dărimat și am clădit” s-ar potrive de minune acestui premergător al marilor ctitori din istoria noastră medievală.

A existat Aprodul Purice?

Spune Neculce în „O samă de cuvinte” (V): „Ștefan vodă cel Bun, cînd s-au bătut cu Hroît¹ Ungarul, precum zic unii la Cașen, iar Iepișășul scrie că s-au bătut la Șchea pe Si-refiu, au fost căzută calul cu Ștefan Vodă în război. Iară un Purice Aprodul² i-au dat calul lui. Și nu putea în grabă încăleca Ștefan Vodă, fiind om mic. Și au zis Purice Aprodul: „Doamne, eu mă voi face o movilă, și vino de te sue pe mine și încăleacă”. Și s-au suit pe dinsul Ștefan Vodă și au încălecat pre cal. Și atunci au zis Ștefan Vodă: „Sărace Purice, de-otu scăpa eu și tu, atunci ți-l schimbă numele din Purice, Movilă”. Și au dat dumnezeu și au scăpat amîndoi. Și i-au și făcut boier, armaș³ mare, pre Purice. Și dintru acel Purice Aprodul s-au tras neamul Movileștilor, de au agiuns de au fost și domni dintru acel neam”.

Cine nu cunoaște legenda aprodului Purice, care s-a numit apoi Movilă de la fapta sa din timpul bătăliei de la Șchea — purtată împotriva unui pretendent la tron — din 6 martie 1486?

Dar a existat el cu adevărat? Documentul pe care îl reproducem, datat 26 februarie 1491, este prima dovadă expresă a acestui fapt: prin el, Ștefan cel Mare întărește dreptul lui Purice spătar, fraților și nepoților săi, asupra a două sate cumpărate pentru 150 de zloți. Mai tîrziu, între anii 1493—1495, Purice este pîrcălab de cetate.

Însă încurcăturile încep abia acum. În actul de față, printre martorii apare și întîlul membru cunoscut al familiei Movileștilor: Cozma Moghilă (Moghilă) ceașnicul. Care dintre cei doi este adevăratul Purice, cel de la Șchea? Cum „Cuvintele” lui Neculce se bazează aproape toate pe fapte veridice (vezi concluziile recente ale prof. univ. dr. docent Const. C. Giurescu), rămîne ca această enigmă să fie elucidată prin noi cercetări.

O cronică a Moldovei scrisă în limba germană de un contemporan al lui Ștefan istorisește bătălia într-un fel asemănător, astfel că — spunem noi — nu avem nici un motiv să ne îndoim de autenticitatea întîmplării.

MATEI CAZACU

¹ Hroît-Hruet, pretendent la tronul Moldovei, pe care turcii l-au adus pentru a-l înlocui pe Ștefan cel Mare.

² Aprod — tinăr din garda domnească, paj.

³ Armaș — rang de boier din trecut, cel care îngrijea de artilerie, de care depindeau închisorile și care aplica pedepsele.

dușmane de-a lungul a aproape 150 km prin deșert, necesitau mari eforturi. În-suși împăratul este rănit în cursul luptelor din jurul Palmyrei. Dar sorții sînt de partea Romei. În imperiul sasanid, de unde trebuiau să vină Palmyrei principalele ajutoare, se petrec evenimente neașteptate. Șapur I, aliatul Zenobiei, moare, iar curtea din Ctesiphon uită de regina încercuită. Cînd în sfîrșit aliații își fac apariția, sînt respinși fără mari dificultăți de romani. Zenobia încearcă totuși să străpungă încercuirea romană, reușind să părăsească orașul. Începe o dramatică cursă de urmărire. Regina este ajunsă și capturată de romani pe malul Eufratului.

Orașul, care avusese curajul să infrunte un imperiu, își deschide larg portile. Dibaci, învingătorul — care voia să-și cîștige repede simpatia populației și adeziunea fruntașilor politici — nu trece la represalii, dovînd o mîrinimie, fără îndoială, interesată.

Visul Zenobiei de a-și face intrarea în Roma se realizează, dar nu așa cum sperase; suverana Palmyrei va străbate orașul, prizonieră în cortegiul triumfal al împăratului...

Aurelian este rechemat la Dunăre de o puternică invazie a carpilor, triburi de daci liberi din Moldova. La sfîrșitul anului 272 e.n. sau în primele zile ale anului 273, o veste de necrezut îl ajunge în Moesia. Învinșă, dar trufașă Palmyra se răsculase, masacrare garnizoana romană și trecuse la pregătiri intense de război! Aproape concomitent și la Alexandria, în Egipt, o revoltă antromană, condusă de un oarecare Firmus, cuprinsese cea mai mare parte a provinciei.

De data aceasta, riposta este necruțătoare. Cu o iuteală care i-a uimit pe contemporani, Aurelian pornește în marș forțat spre Orient și, în mai puțin de două săptămîni, ajunge în fața Palmyrei, care nu reușise încă să organizeze nici o rezistență eficientă. Revolta este înăbușită. Soldații jefuiesc cîmpul orașului și apoi îl distrug sistematic. După scurt timp este reprimată și răscoala din Egipt, Alexandria cunoscînd soarta Palmyrei.

* * *

Caravanele care timp de un mileniu — începînd cu secolul al VII-lea — posesor mereu sub umbra palmierilor oazei Tadmor și lîngă unele dintre cele mai romantice ruine ale antichității (cum le va numi un arheolog), ignoră cu desăvîrșire pînă și numele metropolei ce a strălucit odinioară pe acele locuri. Abia la sfîrșitul secolului al XVII-lea Palmyra va ieși din anonimat, devenind, în secolul nostru, unul din cele mai animate șantiere arheologice ale Orientului.

Avanpremieră editorială

Riscînd mai mult

decît viața (II)

Continuăm publicarea de fragmente din lucrarea lui Per Hansson, avînd ca temă rezistența poporului norvegian împotriva cîmpitorilor nazisti. Traducerea în românește a volumului va apărea în Editura politică.

Toralf Johansen, un tînr funcionar de birou în vîrstă de 24 de ani, era prietenul intim al lui Tor Njaa și încă din toamna lui 1940 înființase o rețea a Rezistenței. În februarie 1941, Johansen a primit misiunea să înființeze o organizație militară clandestină la Flekkefjord și în împrejurimi. În cursul primăverii, el a ales un mic grup de oameni, selecționați cu multă grijă, care urmau să alcătuiască nucleul armatei secrete. În calitate de șef al acestei organizații militare, era bine informat despre Rezistență, dar nu știa nimic despre jocul dublu de la Helle, așa încît fu cît pe ce să aibă un șoc înțilnindu-l într-o zi pe Gunvald Tomstad, în uniformă de gală a gărzii fasciste locale, la prietenul său Tor Njaa. Fiind în Rezistență, Johansen îl detesta pe nazistul de la Helle și se temea de el mai mult ca de oricine altul; în plus, în seara cînd avu loc această înțilnire, se întorcea dintr-o misiune deosebit de primejdioasă.

Gunvald îl privi zîmbind pe șeful armatei secrete, care parcă s-ar fi prefăcut în stîna de piatră. Cu toată inteligența și calmul său, lui Johansen îi trebuiră cîteva minute pentru a înțelege că nici el, nici prietenul lui nu căzuseră într-o cursă.

Această întrevvedere a fost crucială pentru Gunvald, ca și pentru Johansen. Scurt timp după aceea, rețeaua lor a suferit pierderi grele, iar Toralf Johansen a devenit colaboratorul lui Gunvald în cea mai grea dintre sarcini: să asigure funcționarea nestîlînită a emisiatorului. Nu mai erau departe zilele cînd Johansen, cu pistolul încărcat, avea să-l privească pe Gunvald, în aparență mereu calm, manipulînd acest emisiator în „camera obscură” a fermei ori sub vreo stîncă din muntele învecinat.

**Vasul care refuză să
se scufunde**

La cîteva zile după înțilnirea de la Njaa, un mesaj din Helle îl invită pe Johansen să vină noaptea pe țîrm, lângă Helle, și să semnalizeze pseudonimul lui Gunvald — „Tom” — în direcția mării. Noapte de

noapte, el rămase aici împreună cu doi tovarăși, pentru a intra în contact cu vasul ce urma să vină din Anglia, avînd la bord agenți, arme și aparate de radio. În bătaia unui vînt glacial, ei semnalizară ore în șir, scrutînd orizontul cu ochii înroșiți, chinuți de dureri. Sperau să zărească semnalul luminos — corespunzînd pseudonimului lui Starheim, cuvîntul „Ola” din cod.

A fost o grea încercare pentru nervii lor. Cei trei oameni din Rezistență se aflau exact în drumul navelor contrate de germani. Trebuiau să fiină seama de posibilitatea ca inamicul să le intercepteze mesajele. După fiecare serie de semnale, îi cuprindea teama să nu fie descoperiți și se așteptau uneori mai curînd la împuscături decît la semnale luminoase. Cîteodată li se părea chiar că aud șuieratul proiectilelor.

Pe puntea vasului, căruia Johansen și ceilalți doi îi adresasă zadarnice semnale, un tînr viguros nu ridică degetul de pe trăgaciul mitralierei. Un avion german revîrsea în jur rafalele mitralierelor sale; așchii de lemn zburau pe lângă urechile lui, iar grenadele cădeau în mare sau se înfișeau în trupul vaporului. Tînrul se numea Tor Hugo van der Hagen. Ales, în Anglia, pentru o misiune specială, el urma să colaboreze cu Gunvald Tomstad și

Călăul și unealta lui: Himmler și Quisling

totodată să creeze noi rețele ale armatei secrete. Tor Hugo nu-l văzuse niciodată pe Gunvald, dar, înaintea plecării sale, colonelul Malcolm Muethe din serviciul secret (englez — N.R.) îi dăduse numele și adresa fermierului din Helle. Avea să se pună sub ordinele acestui „Tom”, despre care colonelul vorbise cu cel mai mare respect. Dar în aceste clipe, Tor Hugo nu avea răgazul să se gindească nici la Tomstad, nici la Helle. Cu întregul său echipaj își apăsă viața în largul coastei pe care o părăsise pe un vas pescăresc, în toamna anului 1941, pentru a ajunge în Anglia.

Dacă Tor și oamenii săi ar fi avut timp să se gindească la altceva decât la avionul german, era firesc să simtă că moartea aproape că îi și sugrămasese. Dar Tor Hugo nu avea nicidecum impresia că viața sa atârna numai de un fir. În această clipă era ca o fiară încolțită, ba chiar mai primejdios ca ea.

Părăsiseră un port din Arhipelaagul Shetland pe un vas de pescuit măsurând treizeci și cinci de picioare. După ce străbătuseră cu bine Marea Nordului, se

apropiau acum de coasta norvegiană, unde, conform planului lor, trebuiau să se amestece cu flotila de pescuitori de scrumbii și să ajungă la Egersund. Proiectul lor era în general bine conceput, și germanii n-ar fi observat nimic, dar calculele lor aveau lacune. Într-adevăr, în momentul când se pomeniră în preajma coastei nu se zărea nici un vas de pescuit cu care să se întâlnească — numai gheață cit vezi cu ochii. Vasul din Shetland era, așadar, singur în aceste ape, unde gheața făcea pescuitul imposibil.

Capitanul lăsa totuși trei zile și trei nopți micul vas între ghețurile plutitoare, în largul farului de la Ege-roey, sperînd să găsească o posibilitate de a se strecura. Nu era dintre aceia care renunță de la prima dificultate la un proiect.

Germanii, care fortificaseră întreaga coastă, scrutați neîncetat această mare ce-i despărțea de englezi. Tinerii de pe punte știau că desfid destinul. Cînd capitanul văzu însă că dușmanii încep să semnalizeze prezența vasului său, înțelese că jocul era pierdut.

Mărind presiunea motorului la maximum, se strădui să iasă din apele năpădite de gheață. Ajunse în largul mării, în timp ce vasul vibra sub presiunea excesivă a motorului. Se îndreptară spre vest — în linie dreaptă —, deși aveau puține speranțe că scăpau de primejdie. Iluzia ținu un stert de oră, apoi un avion german se năpusti asupra vasului. Fără nici un avertisment, avionul intră direct în picio, pentru a ucide, a scufunda. Proiectilele suierau în jurul echipajului.

La bord este scoasă în grabă o mitralieră Bren; cu care se înarmează Tor Hugo, în timp ce un altul manipulează o mitralieră Louis. Fără a ezita, oamenii ripostează. În picioare pe punte, în vreme ce avionul suieră și scuipă foc, ei trag cît mai repede cu putință; încarcă, țintesc... Pistoalele și puștile țâcănesc sec; arma lui Hugo Tor latră, iar mitraliera Louis tușește.

Avionul descrie un cerc și se reîntoarce pentru un nou atac. Dar de astă dată germanul este mai prudent. Nu numai că violența ripostei l-a surprins, dar a văzut oamenii în salopete și pulovere rămînînd calmi sub ploaia de gloanțe și grănade.

Nu izbutesc să scufunde vasul. Poate că au tras de la prea mare distanță. Aviatorul german vrea să-și termine treaba. El dă avionului maximum de viteză și se năpustește direct asupra punții. Bastingajul¹ este smuls, chiocșul găurit ca o strecurătoare, un om este rănit. Dar restul echipajului și Tor Hugo continuă să reziste; motorul mai funcționează; capitanul răsuște cîrma dintr-o parte în alta, pentru a evita proiectilele.

¹ Totalitatea chesoanelor în care se păstrează efectele echipajului pe o navă (N.R.)

Sophie Roervick (Fia) era adesea ultima verigă în lanțul lanț prin care treceau rapoartele clandestine. Împreună cu Gunvald hotărâseră că dacă vor supraviețui să se căsătorească

Esther Johansen era menajeră la Helle. Ea s-a dăruit cu însușirea rolului de „servitoare” neștiutoare, fiind de fapt un ajutor prețios al lui Gunvald

Grenadele „aranjate” de cehi

Deodată se lasă o tăcere impresionantă. Nori de fum țigesc din avionul german. Timp de citeva secunde, într-o liniște mormintală, avionul se clatină deasupra apei, apoi ridică elicea și plonjează cu ampenajul, înlocuind ca un înotător profesionist.

Vasul se îndreaptă spre vest. Viteza este acum mai mică. Nava n-a izbutit să se îndepărteze prea mult, când se declanșează un nou atac. Din nou oameni de la bord trag cu toată precizia ce le stă în putere într-o fîntă care se deplasează cu o viteză de citeva sute de kilometri pe oră. Dar al doilea aviator german este mai prudent și mai puțin sigur de victorie decît cel care zace deja pe fundul mării; el păstrează o distanță apreciabilă, de cinci pînă la șase sute de metri. Majoritatea proiectilelor trec pe deasupra vasului sau la distanță de el, dar citeva se înfig în chilă² — și așa destul de deteriorată. Și, totuși, oamenii de la bord continuă să tragă, în același ritm.

Nu-și mai simt trupurile, nu mai au decît conștiința prezenței unui avion care scuipe gloanțe și grenade, fără o clipă de răgaz. Singur căpitanul, care face slalom pentru a-i deruta pe germani, a văzut uraganul ce se apropie. Cîrmește drept înainte, fără a se sinchisi de dușman. Vrea să se afunde în acest zid de zăpadă înainte ca vreun proiectil fatal să lovească vasul.

În acest fel, are o mică șansă să se reîntoarcă în Anglia.

Norocul îi suride; vasul izbutește să scape și, ciuruit de gloanțe, gata-gata să se scufunde, se reîntoarce în Arhipelagul Shetland.

² Plesă de rezistență așezată pe axa longitudinală a fundului unei nave, în exteriorul ei, de care se prind bordurile navel (N.R.).

Această ispravă a constituit obiectul celei mai vii admirații și expertii britanici, care examinărilor minuțioase nava, au înțeles cu greu de ce proiectile neexploatate acopereau puntea și flancurile vasului.

Expertiza se dovedi foarte utilă și pe deplin satisfăcătoare. Munițiile naziste proveneau din Cehoslovacia, unde muncitorii sabotau din răspunderi producția din fabricile de armament. Bazindu-se pe aceste rezultate și pe altele, aliații constatară astfel că circa 70% din grenade fuseseră „aranjate” de cehi în așa fel încît să nu poată exploda.

Cei trei oameni, care la Flekkefjord petrecuseră nopți în șir pe țarm, aflară, „via” Helle, că vasul pornit din Anglia, neputînd răzbate pînă la coasta norvegiană, se întorsese în Shetland...

Prost dispus, Tor Hugo se plimba din nou prin Londra. El elabora cu nerăbdare mereu alte proiecte, pentru a ajunge la acest „Tom” de la Flekkefjord, acest Tomstad despre care chiar grangerii din serviciul secret vorbeau cu o stimă cu totul deosebită.

Un om cu simțul umorului

La cartierul general al Gestapoului din Kristiansand, un norvegian torturat lasă să-i scape numele „Tom”. Germanii descoperă astfel pseudonimul lui Gunvald!

Omul care-l arestase și care e mindru foc de fapta sa este Sturmscharführerul Lipicki, considerat prieten la cataramă cu Gunvald.

Lipicki se simte de minune la Helle. Povestește într-una că și el e fiu de fermier. În timpul vizitelor sale se înfruptă cit putea din produsele fermei, lăcomindu-se mai cu seamă din excelentul lapte nesmintinit.

Lată-l pe Lipicki părăsindu-și biroul de la Kristiansand. Cu uniformă strînsă pe corp, bine periată, se așază, cu un aer arogant,

în mașina care-l așteaptă. Are circa treizeci de ani, e blond, de o statură care înțere puțin pe cea mijlocie. Își cultivă culoarea blondă a părului, expunându-l cât mai des la soare.

Scîrnăvul Lipicki vrea să fie „teuton pur” nu numai cu sufletul, dar și ca aspect. Este grăbit și, dînd ordin șoferului să-l ducă la Helle, nesocotește batjocoritor viteza legală. Își verifică rezervele de cartușe și se instalează confortabil. „Tom”, rostește el de citeva ori cu glas tare. Șoferul îl privește mirat și întrebător, dar ofiterul nu dă nici o explicație. „Tom” — „Tom” — „Tom”...

Lipicki este un nazist fanatic. Posedă aproape toate însușirile necesare pentru a face carieră în partidul hitlerist. Pentru el, doar cariera contează. De multă vreme Lipicki turbează că a fost expedit într-un colț de provincie, în Norvegia. Ar fi preferat să rămînă acasă, la Berlin, sau să fie trimis în vreo altă capitală europeană, Paris sau Amsterdam — de pildă —, unde desigur vinătoarea de evrei continuă încă, orașe unde superiorii i-ar aprecia zelul, violența și cruzimea de care dă dovadă în timpul interogațiilor. Ca astăzi, de pildă, cînd a izbutit să stoarcă pseudonimul „Tom”!

În calitate de călău, Lipicki se servește de imaginație fără a „interveni” direct. Cultivă cu predilecție metoda căldurii radiante. Victima, legată burduf, este înținsă pe podea, în așa fel încît să nu se poată îndepărta de un radiator. Instalată confortabil într-un fotoliu, el studiază efectul razelor care atacă fața sau alte părți ale corpului dezaolit — o metodă foarte eficientă — de pe urma căreia a tras, nu o dată, mari foloase. Curios lucru, adversarul cel mai mult, cel mai îndărătnic devine conciliant cînd pielea, înroșită și plină de bășici, sfîrșește prin a plesni. Virful nasului celui torturat reprezintă un fel de apogeu pentru Lipicki; făcînd apel la simțul umoru-

lui ce-l caracterizează, el ride atît de tare, încît este cit pe ce să se sufocă. Și se gîndește la tot. Cînd victima pare extenuată, el o acoperă cu un pardesiu ud. Da, Lipicki știe cum ajungi om mare în cel de-al III-lea Reich.

Nerăbdător, îl roagă pe șofer să conducă mai repede. De altfel, „a ruga” nu este cuvîntul nimerit. Înjură, urlă. Lipicki i-a urît întotdeauna pe cei bine crescuți și propria lui lipsă de cultură nu l-a stînjinit niciodată. În noua Germanie — Germania lui —, brutalitatea și eficacitatea ei contează mai mult decît examenele. Din cînd în cînd încearcă totuși să se stăpînească, să raționeze. Acum este, într-adevăr, cazul să facă așa ceva. Nu trebuie să se lase dominat de praosta lui dispoziție, căci, infuriindu-te, acționezi pripit. El recunoaște în silă că Friedrich Lappe, un coleg din serviciul siguranței — și el un obișnuit al fermei de la Helle —, ajunge la rezultate foarte bune recurgînd la metode de interogare mai puțin brutale. Dar oare nu a descoperit el, Lipicki, numele „Tom” datorită radiatorului său electric?

„TOM” sau „TON”: diferența dintre viață și moarte

Frinele scrișnesc și mașina se oprește în fața fermei din Helle. Lipicki intră în casă, dar nu-și găsește prietenul aici.

— Gunvald este în grajd, spune Esther, ca de obicei, posacă.

— Heil Hitler! urlă Lipicki, văzîndu-l pe Gunvald care ridică bratul drept și răspunde: „Heil!”, „Heil!”

Lipicki e întotdeauna grăbit și Gunvald nici n-a avut răgaz să-și facă o idee asupra rostului acestei vizite cînd acesta se apucă să povestească ce informații, foarte importante, a obținut de la un arestat.

— Pe cîntea mea, nu va trece multă vreme și vom

descoperi acest emițător clandestin!

Lipicki e teribil de mîndru. Gunvald continuă să-și panseze calul, dar glasul lui vibrează ceva mai puternic decît obișnuit cînd întrebă: „Ai găsit urme?”

Lipicki își mîngîie pistolul și răspunde: „Numele „Tom”! Acesta e firul care ne va duce la spion și la emițător”.

Mîna lui Gunvald s-a oprit pe spinarea calului, el strînge mai tare țesala și întrebă: „Tom?”

Abia dacă-l mai aude pe Lipicki cum își laudă eficiențele metode de anchetare, care l-au pus în posesia acestui nume atît de prețios pentru Gestapo.

Știe, oare, Lipicki totul? Studiază el, oare, acum reacțiile interlocutorului său? Se joacă de-a șoarecele și pisica, înainte de a da cărțile pe față? Gunvald nu are la el pistolul. Continuă, totuși, să-și joace rolul. Privirea și chipul său exprimă cea mai mare admirație, cel mai adînc respect, dar simte că nu va mai rezista multă vreme. Se apropie de ușă, vînd să dea impresia că-și frămîntă de zor creierul pentru a-l ajuta pe Lipicki să descopere pe cel care se ascunde sub pseudonim. În picioare, pe prag, își scutură citeva fire de păr de cal pe de cămașă, coborîndu-și mîna pînă-n talie. Gunvald apucă, între arătător și degetul mare, capsula cu otravă, dar subit își recapătă tot calmul. A inventat o explicație, o manevră care-i poate da puțin răgaz și care va devia atenția lui Lipicki.

— „Tom”, repetă el de citeva ori, gînditor. Dar n-a spus cumva arestatul „Ton”?

Lipicki savurează numele de „Ton”. N-ar fi imposibil. Arestatul era atît de epuizat, în așa hal, încît nu vorbea prea distinct. Cu cit Lipicki se gîndește mai mult, cu atît pare mai convins că a auzit „Ton” și nu „Tom”. Nerăbdător, cu obraji în-
ciși, el își fixează privirea întrebătoare asupra lui Gun-

veid Tomstad și acesta adoptă tonul lent și nesigur al celor care se zbat să rezolve o problemă dificilă.

— Ei bine, spune el, dacă prizonierul a zis „Ton”, e posibil să existe un raport cu fermierul Tønstad din Sirval.

Dintr-o săritură, Lipicki a și ieșit în curte. Trebuie să se ducă de îndată la Sirval, pentru a-l înhăța pe banditul care posedă emitătorul. E necesar ca Gunvald să-l însoțească, e chiar obligatoriu. Lipicki dă ordine și se felițită singur că a cultivat prietenia acestui tânăr țărăn idealist, credincios nazismului. Fiindcă Gunvald Tomstad din Helle este cu adevărat un național-socialist. Niciodată nu i-a inspirat Gunvald mai multă încredere ca în această clipă, cînd îi indică drumul spre un infam agent al anglo-saxo-nilor.

O piatră prost aleasă

În primăvara anului 1942, Gunvald primi o scrisoare de la autoritățile naziste din Oslo. Era chemat să servească în calitate de soldat în unitățile SS.

Din nou se găsea într-o situație extrem de dificilă. Helle trebuia păstrată ca bază de emisie. Dar lucrul era cu puțință numai dacă continua să locuiască la fermă și să-și mențină poziția de colaborator în fanatic. Cum să mai joace convingător acest rol dacă nu găsea o explicație acceptabilă pentru a evita plecarea spre frontul de est, alături de SS-iști?

Ca întotdeauna cînd se vedea în încurcătură, Gunvald se instală în fotoliul său balansoar, închipuindu-și că ușoara legănare îi favorizează meditația. Dintr-o dată începu să se gîndească la povestea pe care o spune pastorul din „Peer Gynt”¹ tinărului care-și tăia un deget pentru a nu pleca în război. Nu ținea

¹ Cunoscuta dramă a lui Henrik Ibsen (N. R.).

Bervik, altădată un liniștit port norvegian...

firește să se rănească serios, intenționa doar să se îndrepte încetîșor cu motocicletă spre o piatră mare de pe marginea drumului, provocînd o căzătură pe cît se poate mai puțin neplăcută. Pe urmă avea să simuleze leziuni grave și, pentru mai multă siguranță, să ia contact cu medicul șef de la Farsund, Lund Pettersen. Acest patriot încercat îl va îngriji desigur după accident, declarîndu-l inapt de serviciu și dovedind acest lucru cu ghipsul de rigoare, un certificat medical, poate chiar prin mersul în cirje.

A doua zi de dimineață, Gunvald își pune proiectul în aplicare. După ce s-a asigurat că „accidentul” său nu va avea martori, pornește motocicletă și se îndreaptă încetîșor către locul ales, izbindu-se brusc de piatră cea mare. O clipă mai tîrziu, omul și motocicleta, cu roțile învîrtindu-se înnebunite, se prăbușesc pe o pantă abruptă.

Gunvald și-a ales prost piatră. Împotriva tuturor așteptărilor, aceasta se detașează și alunecă de-a lungul

pantei, cu motocicletă și om cu tot.

Pușini sînt cei care circula pe drumul ce duce spre Helle, așa că presupusul nazist, urît de toată lumea, zace leșinat ore în șir, pînă ce e prevenit spitalul. În sfîrșit, o ambulanță vine să-l ia pe Gunvald. Miini puțin prietenoase duc brancarda.

O fractură serioasă, citeva rîni la cap și la ceafă, iată rezultatul căderii sale într-o avalanșă de pietre.

Este cu neputință să refuze un pat în spital, dar, după puțin timp, își dă seama că medicul șef și personalul nu-i prea au la inimă pe nazisți și, mai cu seamă, pe cel socotit de toți un denunțator în solda Gestapoului. Cel mai rău este însă faptul că nici infirmierele, nici ceilalți bolnavi nu vor să-i adreseze vreo vorbă.

„Odiosul denunțator” și medicul uimit

Într-o bună zi primește însă o vizită. Șeful secției R.N. îi aduce un mare buchet de flori și face tot ce

Și a venit și timpul cînd Gunvald nu și-a mai putut juca dublul său rol... Germanii l-au urmărit prin tot sudul Norvegiei, dar pînă la urmă el a reușit să ajungă în Anglia, unde „Tom” a fost avansat la gradul de locotenent

poate pentru a-l consola pe Gunvald, „desperat” că este nevoit să-și amîne ceasul cînd va putea să-și facă datoria de onoare pe front.

Nicînd șeful secției n-a văzut, de aproape, o asemenea pofă de luptă, iar cînd se întoarce la primărie e mai bucuros ca niciodată.

Gunvald suferă mult din cauza piciorului și a cefei sale și nimeni nu se ocupă de el. Suferințele sale fizice sînt însă neînsemnate față de îngrijorarea sa. Afla timp cit va rămîne la spital, nici un mesaj nu va putea fi expedit către „Home Station”,

în Anglia. Nici medicul șef nu se grăbește. Își spune, desigur, că un nazist bolnav, descumpănit, zăcînd în spital, nu poate face rău nimănui.

Gunvald nu încetează să caute un mijloc pentru a se reîntoarce la Helle și vizita Fiei îl face să întrevadă o posibilitate. Tînăra fată, om de legătură al rețelei, nu riscă nimic venind să-l vadă pe nazistul de la Helle. Și-așa, ea figurează de mult pe lista neagră a colaboraționiștilor și a persoanelor primejdioase.

Gunvald îi remite Fiei un petic de hîrtie destinat lui

Ola Eide: „Fă în așa fel ca să ies din spital cît mai repede” — scrie el pe această hîrtie.

Sînt cîteva zile de cînd Eide se frămîntă la gîndul că emițătorul din Helle e mut, află vreme cit Gunvald e la spital. El știe că medicul și infirmierele sînt în stare, fără nici un scrupul, să-l lase pe „odiosul denunțător” fără un tratament eficient. Ola Eide primește mesajul lui Gunvald într-o sîmbătă dimineața și la numai o oră se și află în biroul medicului șef, Hoffman.

— Il aveți pe nazistul Gunvald Tomstad în clinica dumneavoastră, spune Eide.

Medicul dă din cap afirmativ, foarte mirat că de acest Tomstad se interesează un om ca Ola Eide.

Eide continuă, fără ocolișuri :

— El aparține unei organizații secrete și trebuie scos neîntîrziat de aici.

— Există asemenea organizații ? întrebă medicul atent și neîncercător.

— Da, și are chiar misiuni importante de îndeplinit, răspunde Eide, fără a-i lăsa timp medicului să-și exprime rezervele, fie ele chiar și de ordin medical. Vă rog să faceți tot posibilul ca Tomstad să iasă de aici marți. Vă dau, deci, trei zile !

Eide s-ar fi putut dispensa de acest ultimatum. Medicul nu avea o dorință mai arzătoare decît să lupte împotriva naziștilor și a quislingilor și, de îndată ce-și reveni din vîmire, spuse :

— Iau asta asupra mea !

Hoffman se duse imediat la Gunvald ; își cunoștea bine meseria.

Marți Gunvald era din nou la fermă, tot în stare de invaliditate, dar după ce primise suficiente îngrijiri pentru a putea rămîne la Helle. Nu s-a vindecat niciodată complet de rănile de la picior și de la ceață. Contactul între Helle și „Home Station” avea să mai fie menținut cîtva timp...

Evangelheliarul de la Reims scris de un român?

Publicăm ilustrațiile promise cititorilor în numărul trecut al revistei noastre (articolul „Evangelheliarul de la Reims”). Ele ne-au fost trimise de profesorul René Brémont, de la Colegiul din Reims, căruia ținem să-i aducem și pe această cale mulțumirile noastre. Analiza fotografiilor confirmă concluziile articolului. Domnia sa ne comunică faptul că manuscrisul avea inițial o îmbrăcăminte în marochin roz (dimensiuni 21 cm x 25 cm) și mai poartă încă urmele culeilor ce fixau copertile de argint, în care erau încrustate scene și figuri. Aceste coperti au dispărut ulterior, dar descrierea lor există în inventarele

M.C.

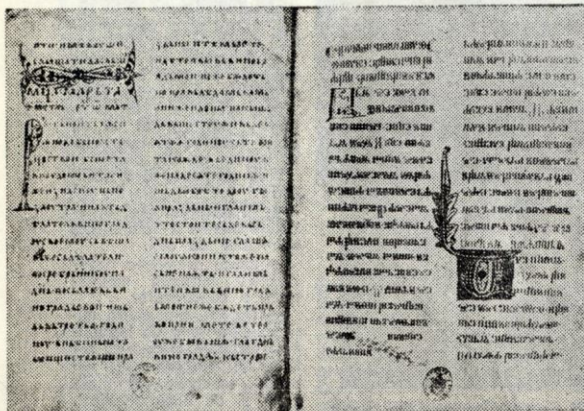

Figura 1 (sus) reprezintă foaia 16 V-17 (sfârșitul părții chirilice și începutul celei glagolitice). Forma literelor chirilice pledează pentru originea română a copistului lor

Figura 2 (jos) este o pagină din textul glagolitic, împodobit cu miniaturi

ZEIȚA DE LA VIDRA

Cele mai vechi reprezentări plastice descoperite cu prilejul numeroaselor campanii de cercetare a zonei istorice a orașului București au fost reunite — recent — într-o expoziție. Găzduită într-una din sălile Muzeului de istorie a municipiului București, expoziția s-a bucurat de un remarcabil succes de public. Lucru explicabil dat fiind caracterul insolit al exponatelor create acum patru mii de ani cit și celebritatea unora dintre piesele prezentate. Unul dintre punctele de atracție ale expoziției l-a constituit figurina cunoscută sub denumirea „Zeita de la Vidra”. Descoperită în 1934, în apropierea Bucureștiului, la Vidra, este apreciată ca

unul dintre cele mai frumoase exemplare de artă primitivă neolitică. Este vorba de fapt de un vas din lut ars, înalt de 43 cm, modelat în forma unui trup de femeie cu miinile pe piept, amintind, prin maniera de tratare, de figurinele de marmură descoperite pe malurile și în insulele Mării Egee. Întreaga suprafață a vasului este acoperită cu bogate motive ornamentale realizate prin incizii și subliniate prin linii trase cu roșu. „Zeita de la Vidra” personifică, desigur, cultul fecundității. A fost găsită într-un sanctuar, împreună cu alte statuete — majoritatea feminine, din os și lut ars —, exprimând același cult, pre-

cum și o serie de stări sufletești ca risul, frica.

În colecția de statuete antropomorfe a muzeului se află și alt fel de piese, realizate cu o remarcabilă știință a proporțiilor și expresiei. Dintre ele se detașează aceea a unui bărbat șezând într-un ijl, cu bărbia sprijinită în mina stângă, într-o atitudine meditativă. Foarte interesantă este statueta reprezentând un om bătrîn, obosit, cu ochii închiși, ale cărui brațe formau suporturi pentru susținerea unui vas.

Figurinele de animale sălbatică sau domestice, ale căror trăsături viguroase sînt subliniate prin desene incizate sau reliefuri de un realism impresionant, completează suita reprezentărilor create în scopuri magice.

POENARI — CETATEA DE PE STÎNCĂ

Enigmatica cetate de la Cheile Argeșului — Cetatea Poenari — este supusă „tirului” investigației arheologice. În vara anului trecut au fost întreprinse numeroase lucrări de cercetare necesare programului de restaurare și consolidare ce se desfășoară sub egida Direcției monumentelor istorice. Scopul investigațiilor de la Poenari este însă dublu. Pe lângă lucrările de amenajare, în vederea intrării acestui monument în circuitul turistic, cercetătorii urmăresc dezlegarea numeroaselor probleme legate de construcția și evoluția cetății, verificarea unor informații perpetuate în tradiția populară etc.

Letopisețele de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, de pildă, — preluînd probabil o tradiție populară — atribuie ridicarea cetății lui Vlad Tepeș, care pentru a pedepsi pe orașenii din Tirgoviște, i-ar fi osîndit să muncească la ridicarea ei. Începînd din ultimele decenii ale secolului al XV-lea și

pînă în a doua jumătate a veacului al XVI-lea, în documente sînt amintiți frecvent pîrcălabi sau mari pîrcălabi ai cetății Poenari, unii dintre ei fiind boieri cu funcții însemnate în statul domnesc.

Cei mai mulți cercetători au presupus că cetatea este mai veche decît o socotește tradiția. Unii au căutat să o identifice cu „castrum Argias”, amintit de izvoarele maghiare în legătură cu campania din 1330 a lui Carol Robert împotriva lui Basarab, presupunere ce a suscitat destule discuții și care pare puțin probabilă.

Ce au oferit săpăturile arheologice desfășurate în campania anului 1969? Mai întîi însemnate precizări privind vechiul aspect al cetății și tehnica de construcție folosită. Apoi indicii semnificative în legătură cu vîrsta cetății. Zidurile, degajate de stratul gros de dărîmături care le acoperea se văd acum bine. Ele se înalță direct pe stînci, traseul lor adaptîndu-se perfect virfu-

rilor abrupte pe care se ridică. S-a observat — mai de mult — că într-o primă fază fortificația din vîrf se reducea la un mic turn pătrat din piatră. În jurul lui au fost ridicate celelalte ziduri care alcătuiesc cetatea ce era întărită cu bastioane rotunde avînd ziduri groase din piatră și cărămidă. La începutul secolului nostru o parte a cetății s-a prăbușit împreună cu stîncile pe care a fost clădită.

Dacă despre vechiul turn oătrat — în lipsa unor dovezi concludente — se poate formula doar ipoteza că ar fi din prima parte a secolului al XIV-lea, în legătură cu celelalte ziduri — din piatră și cărămidă — ce alcătuiesc cetatea, materialele arheologice recent descoperite, permit presupunerea că ele au fost ridicate la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau începutul secolului al XV-lea, deci în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn.

Vîitoarea campanie de lucru va aduce, desigur, noi elemente în elucidarea enigmelor cetății de pe stîncă.

1929:

Cuvîntul— manifest al lui PANAIT ISTRATI

GHEORGHE I. IONIȚĂ

doctor în istorie

Personalitate marcantă a culturii românești, Panait Istrati a rămas pentru poporul din mijlocul căruia s-a ridicat un exemplu de scriitor original și inspirat, totodată și de „poet-ist-proletar” — cum îi numea N. D. Cocea. În același timp, creația sa a atras atenția multor personalități de peste hotare care, admirându-l, s-au apropiat de interesanta lui viziune. Român Roland îi numea un Gorki al Balcanilor, iar premierul iranian Amir Abbas Hoveida, desăvârșindu-și la Paris studiile universitare, și-a ales cu ani în urmă ca teză de doctorat problematica complexă a operei scriitorului român. „Panait Istrati a fost un demn și autentic creator, subtil și pătrunzător, dramatic și incântător, urmărind meandrele sufletului omului și evitând îndepărtarea de viața societății — mărturisea nu de mult premierul iranian. Mi se pare că cea mai trainică legătură a scriitorului a fost permanența sa socială. După mine — observă Amir Abbas Hoveida —, Panait Istrati a fost nu numai un scriitor popular, nu numai un scriitor fascinant și care reușea să răscolească conștiința prin arta sa, dar mai ales un scriitor dăruit poporului său, a cărui viață i-a inspirat cărțile”.

Forța de convingere inerentă faptelor o probează multiplele împrejurări în care scriitorul s-a situat alături de muncitorimea noastră, care cunoștea greul exploatarei capitaliste, alături de țărănimea atât de obidită, alături de toți cei ce suferau exploatarea omului de către om.

Panait Istrati și-a mărturisit nu o dată atașamentul față de clasa muncitoare, dorința

de a o sluji, încredințat că este purtătoarea celor mai înaintate năzuințe de luptă ale poporului român. Sint semnificative în acest sens cele ce scrie în 1925 despre Ștefan Gheorghiu, pe care îl consideră „cea mai reprezentativă figură de apostol ieșită din rîndurile lucrătorilor noștri”, arătînd mai departe: „îmi propun să o așez pe primul plan într-o viitoare lucrare a mea, *Epopeea muncitorimii române*”.

Am ales, din marea bogăție de materiale documentare existente, două momente deosebit de semnificative pentru ilustrarea felului în care Panait Istrati s-a apropiat de cei năpăstuiți, străduindu-se să le ușureze suferința.

Sint bine cunoscute represaliile împotriva Congresului Sindicatelor Unite de la Timișoara, desfășurat în aprilie 1929, precum și evenimentele sîngeroase petrecute în luna august a aceluiași an la Lupeni unde, într-o înclătăre înegală cu forțele represive ale guvernanților, muncitorimea minieră, declanșînd valul unor puternice bătălii revoluționare, care au continuat apoi în întreaga perioadă a crizei economice din 1929-1933, a jertfit pe unii dintre fiii cei mai buni ai ei.

Simpatia față de cauza clasei noastre muncitoare a îndemnat multe minți luminate să se solidarizeze, în acele momente de răsruce, cu cei mai consecvenți luptători pentru dreptatea socială — comunistii —, organizatori ai Congresului Sindicatelor Unite de la Timișoara, cit și ai eroice greve de la Lupeni. Printre cei care s-au apropiat de muncitori, înțelegîndu-le durerea și lupta, aducîndu-le un cald cuvînt de îmbărbătare, s-a aflat Panait Istrati.

În mijlocul văduvelor și orfanilor de la Lupeni

Fuind legătura cu luptătorii revoluționari arestați după congresul din Timișoara și ascultând zguduitorile lor relatări privitoare la tratamentul neomenos aplicat în închisoare, Panait Istrati se considera dator să comunice fără echivoc opiniei publice constatările sale, în tulburătorul reportaj intitulat „Se bate și acum”, publicat în ziarul „Lupta” din 25 septembrie 1929. „Mărturisesc — scria el — că mi-e silă și să ridiculizez caraghioasa provocăție polițistă de la Timișoara. Dacă n-ar fi vorba de viața unei mulțimi amărâte, cu femei și cu copii, care a fost stilită acolo pe loc; dacă n-ar mai fi vorba de un precedent care ar îngădui mâine liberalilor să suprimă toate drepturile cetățenești, să aresteze și să asasineze la poliție pe oricine [...], nici nu mi-aș mai da osteneala de a lua lucrurile în tragic”.

El mărturisea că le la totuși în tragic „fîlindcă prea își fac de cap la noi guvernele, prea își rid de legile țării și de existența locuitorilor ei”.

Referindu-se pe larg la sălbăticia cu care guvernările organizaseră reprimarea la Timișoara și la valul de teroare ce a urmat, scriitorul nota cu amărăciune și indignare: „Am asistat la multe nelegiuiri în viața mea.

Dar chiar înainte de a ajunge la nelegiuirea de la Lupeni, pot să spun că și cea de la Timișoara n-a scăpat decît printr-o minune ca să nu se transforme într-o baie de sînge.

E de ajuns să privești halul în care se află azi Căminul Muncitoresc din Timișoara, ca să-ți dai seama și să te înspăimînti de vremurile în care trăim. Nu bolșevismul comunistilor [...] e de temut”, remarcă el mai departe, ci fărâdeleaga guvernelor „care scot o armată întreagă, cu puști, mitraliere, geniu și chiar două tunuri, care să împrăște o mulțime căreia, în cazul cel mai arbitrar, trei tulumbe de incendiu i-ar fi dat de hac, deși nici asta nu e scris în vreo lege.

Primi-procurori fără cap, prefecți ageamii, donchisotești și bețivi, ofițeri moși-teci, jandarmerie brutală și poliție compusă din bandiți, soldațime speriată și gata să dea cu pușca în om, în lună, ori în apă — iată ce numim autorități, iată ce punem de-a curmezisul chiar și a unei simple înmormintări”¹.

Cu sarcasmul ce-l caracteriza, scriitorul evoca episodul în care „în plin proces, la Timișoara, la 2 septembrie 1929, a fost trimis un subsecretar de stat să decoreze pe cinci dintre polițiștii care «s-au distins» la luarea cu asalt a unei înmormintări”. În legătură cu aceasta, observa cu luciditate: „Nu s-a așteptat nici să se pronunțe justiția, să se vadă dacă nu cumva muncitorii sînt nevinovați, iar polițiștii buni de destituiți. Nu. Guvernul știe mai dinainte cine e bun de pușcărie și cine de decorat”.

Revolta scriitorului a căpătat noi dimensiuni în reportajele pe care le-a publicat în legătură cu evenimentele de la Lupeni, strădania lui fiind în primul rînd consacrată dezvăluirii întregului eșafodaj de argumente mincinoase cu care guvernul burghez-moșieresc încerca să mușamalizeze faptele petrecute la 6 august 1929.

Sosit la Lupeni, la 7 septembrie 1929, Panait Istrati a luat mai întîl contact cu participanții la grevă, cu răniții din spital, cu soțiile celor uciși, a intrat în mină și a făcut fotografii.

¹ Este vorba de înmormintarea lui Ion Fonașghi (u.a.)

O familie îndoliată

Autorul altor opere de seamă n-a putut rămâne indiferent în fața masacrării banditești a muncitorimii. A vrut să vadă și locul sângeroselor înfruntări — centrala electrică —, cordonul militar l-a împiedicat însă, aceasta deși dispunea de un permis special de la Ministerul de Interne în baza căruiu avea dreptul să ia legătură cu cine dorea.

A privit însă, de pe o colină apropiată, tragedia încântă unde atîția oameni și-au găsit moartea. A putut vedea bine canalul, adînc de trei metri și lat de doi metri, în a cărui apă fierbinte au fost nevoiți să intre muncitorii greviști în august 1929.

Bazat pe declarațiile muncitorilor, Panait Istrati a ajuns la convingerea de nezdruincinat că vinovată de cele petrecute era societatea minieră care, folosindu-se de orice împrejurare, înșela pe mineri. „Oricît ar fi de întins pașalieucl elicii care sugrumă țara de un sfert de veac — a scris el apoi — nu-mi puteam închipui că există în România un sistem de exploatare care să împingă perversitatea dincolo de limitele îngăduite doar în întinericul unor anumite colonii“.

Articolele lui Panait Istrati din această perioadă constituie adevărate piese de dosar împotriva regimului de dominație al burgheziei și moșierimii, privind atît exploatarea minerilor de la Lupeni cît și din întreaga Vale a Jiului. Scriitorul se vedea nevoit să noteze în ziarul „Lupta“ din 24 sep-

tembrie 1929, în reportajul semnificativ intitulat „Între Timișoara și Lupeni“: „Nu e rolul meu să dau siaturi de guvernare înțeleaptă unei burghezii, oricare ar fi ea. Dar viața mă obligă azi să car apă la moara oricui e gata să macine făină pentru toată lumea. O fac din pornire absolut dezinteresată, dintr-un simțămînt de datorie cetățenească. De trei săptămîni alerg ziua și noaptea, ca să mă încredințez de cele ce se petrec între Timișoara și Lupeni. Am văzut, am pipăit lucruri dureros de triste“.

Marele scriitor își amintește că la spitalul pe care l-a vizitat a văzut numai muncitorii. „Dintre jandarmi și soldați, cu ocazia măcelului, nici unul nu a fost nevoit să fie pansat, ceea ce a dovedit și directorul spitalului. Primul muncitor rănit l-au amputat brațul drept și piciorul stîng mai sus de gleznă. Al doilea: două împușcături în plămîn pe la spate; pe al treilea, l-a lovit pe la spate cu patul armei în cap, așa că l-a pleznit craniul și și-a pierdut graiul; al patrulea — două împușcături în ambele picioare...“ și așa mai departe².

Pentru a înfățișa veridic măcelul, Panait Istrati a ascultat martorii oculari. O văduvă, anume Golcea, a povestit că împușcăturile au început tocmai cînd ducea mîncare bărbatului ei, care se afla lîngă dînsa. Acesta a fost rănit ușor. Ea a încercat să-i bandajeze rana, dar un soldat a împins-o și, cu baioneta, a împuns în spate pe nenorocitul muncitor care a murit pe loc.

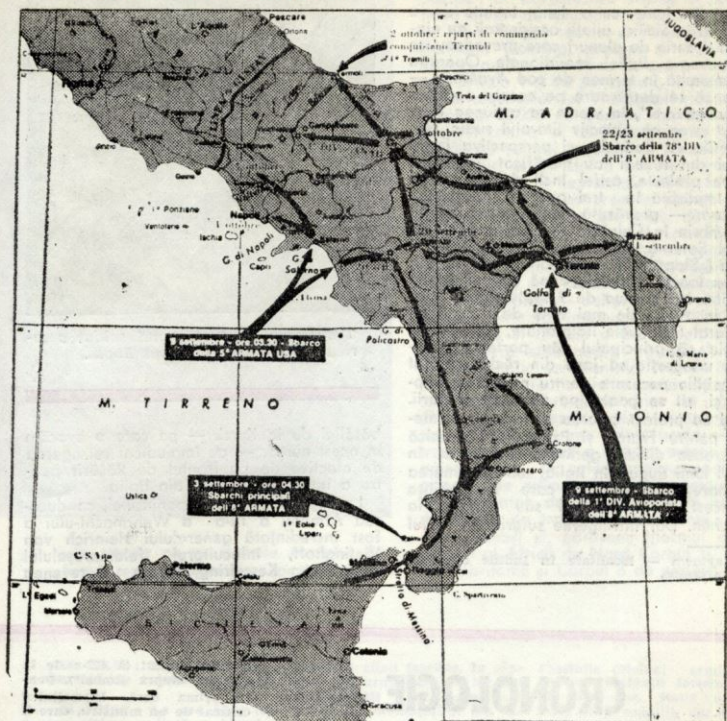
Se știe că, după masacrul de la Lupeni, guvernanta au trecut la persecutarea cruntă a familiilor celor uciși ca și a participanților la grevă rămași în viață. Văduva Ana Golcea a fost de pildă evacuată din locuință, aceeași soartă fiindu-le hărăzită și altor văduve, care rămăseseră fără nici un sprijin.

Ecoul reportajelor scrise de Panait Istrati despre lupta muncitorilor de la Timișoara și Lupeni a fost foarte puternic în opinia publică din România. Cuvîntul-manifest al scriitorului a răsunat vibrant în inimile tuturor acelor care, de la un capăt la altul al țării, au urmărit cu emoție desfășurarea principalelor evenimente politice ale anului 1929. Nici autoritățile burghezo-moșierești n-au rămas indiferente. Aceasta ne-o dovedește din plin chiar reacția lor așa cum s-a reflectat de pildă în paginile gazetei „Vremea“ din 10 octombrie 1929, unde el este învinuit că a alcătuit un adevărat „rechizitoriu“, că și-a permis „să urecheze (!) guvernului“.

Deși au trecut peste patru decenii de atunci, evenimentele din 1929 rămîn însă vii în inimile poporului nostru, ca un simbol nestins al luptelor trecute pentru libertate și dreptate socială. Ele rememorează drumul de lupte și de jertfe al clasei noastre muncitoare, în frunte cu comuniștii. Rămîn la fel de vii și dovezile de afectuoasă solidaritate cu clasa muncitoare pe care Panait Istrati și alte minți luminate ale României le-au făcut în acel ani al grelelor încercări.

² A se vedea și articolele lui Panait Istrati publicate în substanțiala culegere îngrijită de Al. Oprea, sub titlul „Pentru a fi iubit pămîntul“, București, Editura tineretului, 1969.

O CAMPANIE CARE A DURAT TREI SĂPTĂMÎNI

Harta zonei în care s-au desfășurat operațiile Avalanșa, Baytown și Farsa

ASALTUL ITALIEI MERIDIONALE

CĂLIN IONESCU

Trei teritorii italiene — insulele Panteliera, Lampedusa și Sicilia — fuseseră ocupate, în vara anului 1943, de forțele americane și britanice, care întâmpinaseră o rezistență destul de redusă. Astfel, Panteliera, căreia i se mai spunea și „Anti-Malta”, se bucura de reputația de a fi inexpugnabilă. Dar guvernatorul insulei, amiralul Gino Pavesi, în fruntea unei garnizoane de 11.000 de italieni și 87 de germani, a capitulat fără împotrivire, după 12 zile de bom-

bardamente aeriene. A rămas celebru raportul britanic asupra operației, care semnală că „singurul nostru rănit este un soldat mușcat de un șacal”.

La 25 iulie, Mussolini încetase să mai fie conducătorul unic și nedisputat al Italiei, iar guvernul prezidat de mareșalul Badoglio inițiasă tratative secrete cu aliații, care aveau să ducă la semnarea armistițiului în ziua de 3 septembrie.

Trei operații în septembrie

Încă în iunie, cu o lună înainte de a debarca în Sicilia, aliații occidentali au elaborat o serie de planuri care prevedeau un atac asupra Italiei meridionale. Operația — denumită în termen de cod *Avalanșa* — urma să se desfășoare pe coasta occidentală a „cizmei”, în vreme ce acțiunea Baytown¹ avea ca obiectiv litoralul sudic. Negocierile cu Badoglio și perspectiva ieșirii Italiei din război au modificat intruciva aceste proiecte, astfel încât debarcarea a fost împărțită în trei operații distincte: Baytown — prevăzută pentru începutul lui septembrie în Calabria —, *Avalanșa* — în golful Salerno, din Marea Tireniană — și *Farsa* („Slapstick”) — în golful Taranto, din Marea Ionică. Ultimele două acțiuni urmau să aibă loc în ziua de 9 septembrie.

În intervalul de mai bine de o lună cât au durat tratativele italo-aliat, Hitler, care bănuia că principalul său partener european urmărește să iasă din război, a dat dispozițiile necesare pentru ocuparea treptată și cât se poate pe nesimțite a țării. Luând ca pretext crearea de rezerve strategice pentru Franța și Peninsula Balcanică numeroase divizii germane au intrat în cursul lunii august în Italia, sub îndrumarea feldmareșalului Rommel, care își stabilise în acest scop cartierul său general la München. Dar înfringerile suferite în cursul

¹ Baytown — localitate în Indiile occidentale britanice.

Transfuzie efectuată unui soldat american pe străzile orașului Eboli...

bătăliei de la Kursk — pe care o evocăm în acest număr — au împiedicat retragerea de efective de pe frontul de Răsărit pentru a întări liniile Axei din Italia.

La capătul de sud al peninsulei, conducerea Armatei a 10-a a Wehrmacht-ului a fost încredințată generalului Heinrich von Vietinghoff, înlocuitorul feldmareșalului Albert von Kesselring, căruia îi revenea

CRONOLOGIE

mai — septembrie 1943

7-8 MAI: Forțele americane și britanice (debarcate în Africa de Nord la 8 noiembrie 1942) ocupă orașele Tunis și Bizerta.

12 MAI: Generalul german Jürgen von Arnim, care l-a înlocuit pe Rommel la conducerea D.A.K.-ului (Deutsches Afrikakorps) și a trupelor Axei în Africa de Nord, se predă aliaților cu întregul său stat-major, autorizându-l pe generalul Giovanni Messe, comandantul Armatei 1-a italiene, să procedeze cum va crede de cuviință. Mussolini îi numește

pe Messe mareșal al Italiei și îl ordonă să înceteze lupta.

13 MAI: Predându-se generalului britanic Montgomery, Messe capitulează fără condiții, și pune astfel capăt ultimei rezistențe a trupelor Axei în Africa de Nord (unde războiul începuse efectiv în septembrie 1940). Aliații anunță capturarea a 250.000 de ofițeri și soldați germani și italieni.

11 Iunie: Aliații ocupă insula italiană Pantelleria, iar o zi mai târziu mica insulă Lampedusa.

19 Iunie: Ultima sedință a Consiliului de Miniștri al re-

gimului fascist (a 432-a de la „marșul asupra Romei”). Pentru prima oară, Mussolini e criticat de un ministru, care îi reproșează că, în ultimii trei ani, s-a lăsat mereu surprins de evenimente.

10 Iulie: Armata a 7-a americană și Armata a 8-a britanică debarcă în Sicilia (operația Husky). Corpul expediționar este alcătuit din 160.000 de oameni, transportați de 2.500 de nave și dispunând de 14.000 de vehicule, 600 de tancuri și 1.800 de tunuri. Debarcarea se efectuează sub protecția a 750 de vase militare și 4.000 de avioane. Efectivele Axei în Sicilia: 230.000 de italieni și 40.000 de germani. Cucerirea insulei durează 38 de zile, încheindu-se la 17 august, o dată cu intrarea Corpului 2 de armată americană în orașul Messina.

„În vreme ce pe străzile portului Salerno trupele britanice continuă lupta

acum comandamentul trupelor naziste din Italia meridională. Vietinghoff avea la dispoziție: în extremitatea sudică a „cizmei” două divizii de tancuri — a 26-a și a 29-a; iar de-a lungul coastei occidentale Divizia Hermann Goering, precum și diviziile de tancuri a 15-a și a 16-a. La acestea se adăuga Divizia 1-a de parașutiști, totalul general al efectivelor lui Vietinghoff ridicându-se la peste 90 000 de oameni. La Roma, sub directul control al lui Kesselring, se găseau 45 000 de soldați, aparținând Diviziei a 2-a de tancuri și Diviziei a 2-a de parașutiști.

În ziua de 3 septembrie 1943, la exact patru ani de la intrarea în război a Angliei, Armata a 8-a britanică, de sub comanda generalului Bernard Law Montgomery, debarca pe continentul european. Locul: coasta nord-vestică a Calabriei; momentul: ora 4,30 dimineața. Simultan — și tot în Calabria — debarcau Corpul 13 de armată britanic, împreună cu Divizia 1-a canadiană și Divizia a 5-a britanică, care traversaseră strimtoarea Messinei, dintre Sicilia și Italia continentală. Trupele italiene nu au opus practic nici o rezistență, numeroși soldați oferindu-se chiar să ajute la descărcarea vaselor de transport. Cele două divizii germane aflate acolo s-au retras, prudente, fără a încerca măcar să angajeze lupta. În calea anglo-canadienilor, principalele dificultăți le reprezentau relieful accidentat, drumurile puțin și proaste, mijloacele de transport insuficiente...

În aceeași zi, păraseau litoralul mediteranean al Africii de Nord Corpul 10 de armată britanic și Corpul 6 de armată ameri-

19 IULIE: Roma este bombardată de aviația americană.

24 IULIE: La ora 17,00 are loc ultima ședință a Marelui consiliu fascist (organul suprem al partidului fascist). După nouă ore de dezbateri, se adoptă, cu majoritate de voturi, propunerea lui Grandi de a se abolii regimul mussolinian.

25 IULIE: Mussolini este demis din postul de prim-ministru și arestat. Se formează un nou guvern, prezidat de mareșalul Pietro Badoglio, care declară că „războiul continuă” și îi asigură pe nazisti că Italia rămâne un partener fidel al Reich-ului.

26 IULIE: Mari manifestații de stradă în toată Italia: milioane de demonstrații cer ieșirea țării din război și pe-

depsirea elicii fasciste. În săptămânile următoare au loc noi manifestații și numeroase greve ale muncitorilor din fabricile și uzinele marilor orașe.

29 IULIE: Noul guvern dizolvă „partidul național fascist” și pseudoparlamentul mussolinian.

12 AUGUST: Badoglio trimite emisari secreți la Tanger și Lisabona pentru a iniția tratativele de armistițiu cu aliații occidentali.

19 AUGUST: Puternice bombardamente ale aviației aliate asupra orașelor Milano, Torino și Bologna. Muncitorii din aceste orașe organizează mari greve.

3 SEPTEMBRIE: După lungi negocieri, generalul Giuseppe Castellano, în numele guvernului Badoglio, semnează la

Cassibile (Sicilia) armistițiul cu reprezentanții forțelor anglo-americane. Italia capitulează fără condiții, dar anunțarea armistițiului se va face la o dată ce se va stabili ulterior de către aliați. Comitetul de eliberare națională (organ de conducere a grupărilor de rezistență) cheamă toate comitetele locale, pe toți patrioții și antifasciștii la lupta împotriva hitleristilor.

8 SEPTEMBRIE: La amiază, noul ambasador al Reich-ului, Kahn, este primit în audiență de reprezentare de către Victor Emanuel al III-lea. Regele, care e la curent cu armistițiul de la Cassibile, declară totuși diplomatului că Italia va continua să lupte alături de Germania. Dar, peste câteva ore, posturile de radio aliate transmit cuvântarea generalului Eisenhower, care face publică semnarea armistițiului.

can. Cel dintîi s-a îmbarcat în porturile Tripoli și Bizerta din Libia, pe vase de tonaj și viteze diferite, alcătuint cîteva convoaie, pe cînd americanii au pornit din Oran (Algeria) pe vase care formau un singur convoi. Ruta pe care o urma toată această flotă trecea pe la vest de Sicilia și se îndrepta spre golful Salerno, unde urma să ancoreze în seara de 8 septembrie. Protecția aeriană și navală era furnizată de 6 port-avioane, 4 cuirasate și o divizie de crucișătoare. În plus, mai patrulau în văzduh aparatele aviației de coastă, formată din unități britanice, franceze și americane, precum și Corpul 12 aerian al Statelor Unite.

Operația de debarcare pe țărmul golfului Salerno și cucerirea primului obiectiv important — orașul Napoli — fuseseră încredințate generalului american Mark Wayne Clark, care avea sub ordinele sale pe generalul Richard McCreery în fruntea Corpului 10 de armată britanic și pe generalul Ernest Dawley în fruntea Corpului 6 de armată american. Laolaltă, cele două corpuri formau Armata a 5-a S.U.A., în ciuda preponderenței engleze (100 000 de oameni) asupra americanilor (69 000).

Timpul bun și vizibilitatea perfectă au permis convoaielor să se strecoare cu ușurință prin strămilele trecători croite de draگوare în cimpurile de mine. Pentru a proteja flancul de nord al trupelor ce urmau să debarce, un grup de torpiloare de patrulă engleze au executat două atacuri de diversione — unul în golful Napoli, celălalt în golful Gaeta —, fără prea mult succes însă.

Ramura de măslin și biletul de operă

Pe bordul vaselor aliate domnea o atmosferă aproape festivă. La ora 18,30, posturile de radio transmisese rădă cuvințare a generalului Eisenhower, pe atunci comandant suprem al teatrului de operații din Mediterana, care anunța armistițiul încheiat cu cinci zile în urmă între reprezentanții săi și cei ai guvernului Badoglio². În memoriile sale, generalul Dawley evocă starea de spirit a oamenilor de sub comanda sa: „Imaginația îi făcea să prevadă numai lucruri bune. Li se părea că pînă la Napoli nu vor întîmpina nici o rezistență și că, în fermecătorul port al Mării Tiriene, locuitorii îi vor întîmpina cu o ramură de măslin într-o mîină și cu un bilet de operă în cealaltă”.

Înainte de debarcare, englezii au efectuat un bombardament naval, pentru a submina liniile de apărare inamice. Americanii, însă, care contau pe efectul surprizei, s-au abținut de la orice tir pregătitor.

La miezul nopții a început debarcarea propriu-zisă: britanicii, ajutați în flancul stîng de trei batalioane de *rangers*³ au atacat zona de nord a litoralului, între Maiori și Montecorvino, în vreme ce americanii s-au concentrat asupra unei fișii relativ înguste, la sud de riul Sele.

După lupte îndrîjite cu trupele germane, englezii au reușit să pătrundă în orașul Salerno. Dar Divizia a 15-a de tancuri germană, care ocupa localitatea Vietri sul Mare, făcea sub focul ei plajele, astfel încît britanicii nu mai puteau primi întăriri. La flancul drept al frontului lor, aeroportul din Montecorvino constituia un obiectiv vital, deoarece avioanele de tip *Spittfire*, care își aveau bazele în Sicilia, ajungeau abia pînă la Salerno, deasupra căruia nu puteau rămîne decît 20 de minute — și asta numai cu un rezervor de benzină suplimentar. Montecorvino a fost atacat pe la nord de Divizia a 46-a și pe la sud de Divizia a 56-a britanice, dar ambele tentative au eșuat și aeroportul a rămas în mîinile inamicului.

În sectorul sudic al golfului, consecvenții intenției de a-i lua pe nazisti prin surprindere, soldații Diviziei a 36-a au debarcat în tăcere și pe întuneric în apropiere de străvechea așezare Paestum. Pe neașteptate, însă, o voce vorbind englezește cu accent german a răsunat într-un difuzor puternic: „You're covered! Come on and give up!” („Sînteți sub focul armelor noastre! Veniți încoace și predați-vă!”). Imediat după aceea, toate reflectoarele bateriilor de coastă germane s-au aprins în același timp și servanții lor au deschis un foc intens împotriva atacatorilor. Suferind pierderi grele, americanii erau pe punctul să se lase pradă panicii, mai ales că multe dintre șalupele amfibii de debarcare, care o porniseră în goană spre larg, de cum începuse bombardamentul, primeau lovituri în plin, transformîndu-se în adevărate ruguri plutitoare.

În cele din urmă, calmul a putut fi totuși restabilit. În zori, aliații erau stăpîni pe calea ferată paralelă cu plaja și situată la 2,5 km depărtare de aceasta. În zilele următoare, americanii au atins pozițiile care le fuseseră fixate.

În general, însă, bilanțul operației *Avalanșa* nu era prea strălucit. Aliații reușiseră să debarce în toate punctele prevăzute în plan, dar Wehrmacht-ul continuă să fiină sub tirul său majoritatea plajelor. Nici unul dintre cele două corpuri de armată nu izbutise să-și sprijine flancul pe riul Sele, așa cum prevedea proiectul acțiunii. Deosebit de îngrijorătoare erau mișcările de trupe germane semnalate de avioanele de observație: Diviziile a 26-a și a 29-a blindate veneau în grabă din Calabria spre teatrul de luptă de la Salerno.

² Badoglio ceruse un răgaz și mai lung pînă la anunțarea oficială a armistițiului, deoarece se temea de represaliile hitleristilor.

³ *Ranger* — localitate din Texas (S.U.A.), sediu al unui fort. Garnizoana acestuia a luat numele orașului; numele s-a extins apoi asupra unor corpuri de grăniceri americani.

Acțiunile detașamentelor de partizani au avut un rol hotărâtor în succesul debarcării aliate în Italia

În schimb, cea de-a treia operație, *Farsa*, vrînd parcă să-și dezmințită numele, s-a desfășurat în condiții mult mai bune. La Taranto au debarcat, în dimineața de 9 septembrie, soldații Diviziei 1-a aeropurtată britanică. De data aceasta, transportul se efectuase nu cu ajutorul avioanelor, ci la bordul a patru crucișătoare grele, precum și a citorva crucișătoare ușoare și a unor dragoare de mine. Ca întărire ulterioară, urmau să sosească Divizia a 78-a britanică, cantonată în Sicilia, Divizia a 8-a indiană, care se afla în Egipt și alte unități, din Africa de Nord și Orientul Mijlociu.

La Taranto nu se aflau decît italieni. Ei au făcut o primire foarte călduroasă celor pe care, cu numai 24 de ore în urmă, erau obligați să-i considere „oficial” drept inamici. Neîntîlnind nici o rezistență, englezii au progresat rapid, ocupînd două zile mai tîrziu orașul Brindisi. Divizia 1-a germană de parașutiști se retrăgea treptat spre Foggia, menținînd doar un contact sporadic cu britanicii.

Un nou Dunkerque?

În aceeași zi în care debarcarea triumfa pe litoralul de est, situația se agrava pe coasta occidentală a Italiei. La 9 septembrie, cu aprobarea lui Kesselring, generalul von Vietinghoff s-a decis să arunce împotriva aliaților Divizia a 16-a de tancuri, cu un efectiv de 17 000 de oameni și dispunînd de aproximativ o sută de care blindate și 36 de tunuri autotractate. El a

atacat pe un front de 42 km, dar unitățile sale erau lipsite de experiență, iar moralul trupelor foarte scăzut. Atacul german nu a obținut nici un rezultat. Încă din prima zi s-au pierdut 65 de tancuri.

Fără a renunța la luptă, în urma acestui insucces și cîntînd pe sosirea Diviziei a 29-a Panzer din Calabria, Vietinghoff a ordonat Diviziei a 16-a să se concentreze exclusiv asupra Corpului 10 de armată britanic. Presiunea exercitată asupra englezilor a crescut și mai mult în ziua de 10 septembrie, cînd Kesselring a trimis împotriva lor încă o divizie din forțele de care dispunea la Roma.

Corpul 6 de armată american avea o misiune mult mai ușoară. Divizia a 29-a de tancuri, care trebuia să-i țină piept, nu ajunsese la timp pe frontul de la Salerno. Partizanii italieni incendiaseră majoritatea depozitelor de carburanți de pe litoral, paralizînd astfel carele blindate ale hitleriștilor, care nu s-au putut urni din loc decît după ce le-au sosit aprovizionări pe calea aerului. Pentru a degaja într-o oarecare măsură pe englezi, generalul Clark a lansat o serie de atacuri pe flancul său stîng. Ajutat în felul acesta, generalul britanic McCreery a putut cucerii, cu mare dificultate, la 11 septembrie, aeroportul din Montecorvino. Dar prezența artileriei germane pe înălțimile din jurul localității făcea în continuare piste de aterizare inutilizabile pentru aliați.

Pe măsură ce dificultățile acestora creșteau, spațimî inițială a hitleriștilor se spulbera. De altfel, încă în primele trei zile de la debarcare, piloții lor efectuaseră peste 550 de ieșiri, atît deasupra plajelor ocupate de aliați, cît și împotriva convoaielor sosite în golful Salerno. Bombardierele naziste au scufundat un crucișător greu, patru nave de transport și șapte șalupe de debarcare, rezultat care se datora îndeosebi unei noi arme folosite de *Luftwaffe* — și anume așa-numitele „bombe planante”, ghidate prin radio.

La 12 septembrie, cînd Divizia a 29-a de tancuri a ajuns în sfîrșit pe teatrul de luptă, agresivitatea nazistilor a crescut considerabil: Divizia a 36-a americană a trebuit să evacueze localitatea Altavilla Silentina, pe care o ocupase cu o zi mai înainte, iar Divizia a 56-a britanică a fost silită să părăsească Battipaglia. În aceea zi, aterizarea cîtorva avioane *Spittire*, pe o pistă improvizată lîngă Paestum, a fost singurul succes al aliaților. Era prima lor bază aeriană pe continentul european de la prăbușirea Franței, în iunie 1940.

În dimineața zilei de 13 septembrie, Vietinghoff, descoperind că între englezi și americani nu se făcuse joncțiunea — a atacat din patru direcții simultan, comunicînd la amiază lui Hitler și Kesselring că „dușmanii noștri vor avea parte aici de un nou Dunkerque”. Germanii au înregistrat, într-adevăr, o serie de succese, ajungînd

la șoseaua de coastă de lângă Vietri, nimeni dintr-un batalion american lângă râul Sele, fiind cît pe aci să izoleze pe britanici de *ranger*-ii din aripa lor stînga și ameninșînd să recupe portul Salerno. În rîdă lui, bombardierele naziste au scufundat două crucișătoare — unul englez, *Uganda*, celălalt american, *Philadelphia* — și au incendiat o navă-spital.

Spre seară, elemente înaintate ale Diviziei a 16-a Panzer ajunseseră la numai 8 km de mare, în imediată apropiere a postului de comandă al generalului Mark Clark. Pentru a-l proteja, a intrat în luptă un detașament pestrii, format la iuteală din furieri, bucătarii și șoferii Armatei a 5-a, care au reușit pînă la urmă să stăvilească atacul. Impresionat, Clark a înșghebat imediat un plan de evacuare a capului de pod, informîndu-l despre aceasta și pe viceamiralul H. Kent Hewitt, din marina militară a Statelor Unite, comandantul escadrei de debarcare anglo-americane, și cerîndu-i să ia toate măsurile necesare pentru o astfel de eventualitate. Deși a formulat numeroase obiecții tehnice, Hewitt s-a declarat gata să execute ordinul, pe care l-a comunicat și subalternului său imediat, contra-amiralul Oliver, comandantul flotei britanice care transportase Corpul 10 de armată.

Oliver a protestat cu toată energia împotriva proiectului, declarînd că este „atît de imposibil de pus în practică, încît echivalează cu o sinucidere”. Cînd a aflat și el despre intențiile lui Clark, generalul britanic McCreery s-a urcat furios la bordul unei vedete rapide, ducîndu-se în sectorul colegului său american, pentru a-i cere socoteală. În cele din urmă, Clark a cedat și trupele S.U.A. s-au limitat la o retragere de 3 km, în spatele unei noi linii de apărare.

Naziștii se socoteau învingători. În noaptea de 13 spre 14 septembrie, Vietinghoff telegrafia lui Kesselring: „După o bătălie defensivă care a durat patru zile, rezistența inamicului se apropie de sfîrșit”. Posturile de radio ale Reich-ului jubilau: „Tentativa anglo-americanilor de a debarca în Italia a dat faliment. Pe coasta occidentală a peninsulei sînt în curs operații de curățire”.

„Considerați aceste rînduri drept un ordin...”

Între timp, Eisenhower și adjunctul său britanic, generalul Alexander, împreună cu comandantul forțelor aeriene din Mediterana, Sir Arthur Tedder, și cu comandantul forțelor navale din această zonă, amiralul Sir Andrew Cunningham, luau măsuri pentru a veni în ajutorul trupelor aliate din Italia. Cuirasatele *Valiant* și *Warspite* au părăsit Malta, cu destinația golfului Salerno. Aceleași regiuni i-au fost repartizate escadrile de bombardament cu rază lungă de acțiune, a căror misiune fusese pînă atunci

de a distruge obiectivele industriale, depozitele de armament și căile de comunicații de pe cuprinsul Reich-ului. Divizia a 3-a americană, staționată în Sicilia, a primit ordin de imbarcare pentru a fi transportată pe cîmpul de luptă de pe litoralul occidental al Italiei.

Se pare că în promptitudinea cu care s-a acționat, un rol destul de important l-a jucat și un factor cu caracter subiectiv. Eisenhower aflase că Churchill și Roosevelt căzuseră de acord să încredințeze unui american comandamentul suprem al operației *Overlord* (proiectata debarcare în Franța). Candidatul cu cele mai mari șanse era el însuși... cu condiția unui succes în Italia. „Dacă treaba de la Salerno merge prost, m-am ars...”, a mărturisit generalul unui intim.

Montgomery, solicitat încă din ziua de 11 septembrie să vină cît mai repede în sprijinul diviziilor anglo-americane de la Salerno, se afla, la 13 septembrie, la o distanță de 160 km — mult prea departe pentru ca ajutorul lui să fie eficient. Clark a recurs atunci la Divizia a 82-a aerportată, care se afla în Sicilia, trimițînd prin avion o scrisoare comandantului ei, generalul Matthew Ridgway. „Considerați aceste rînduri drept un ordin”, scria Clark. Îmi dau bine seama de timpul necesar în mod normal pentru a pregăti lansările, dar vă cer să le efectuați încă în noaptea aceasta. Este o necesitate absolută”.

Ridgway s-a executat. Cu puțin înainte de miezul nopții dintre 13 și 14 septembrie, 1300 de parașutiști, aparținînd unui prim eșalon, au fost lansați în vecinătatea localității Paestum, de unde au fost transportați imediat cu camioanele în primele linii de luptă. Sosirea lor a constituit nu numai un sprijin de ordin material, ci și moral: soldații de la Salerno nu se mai simțeau singuri și abandonți de comanda-

Piatră comemorativă la Cassibile, locul unde s-a semnat armistițiul dintre guvernul Badoglio și forțele anglo-americane

În retragerea lor naziștii distrugneau totul, lăsând în urmă ruine

La 14 septembrie, atacurile naziste împotriva aliaților nu au mai avut nici un rezultat. În schimb, propriile lor linii au fost supuse, în repetate rânduri, tirului flotei anglo-americane și atacurilor întreprinse de avioane de tipurile 187 B-25, 166 B-26 și 170 B-17, cele mai grele bombardiere fabricate atunci în S.U.A. Capul de pod a căpătat ca întărituri: Divizia a 7-a cuirasată britanică, ultimul regiment încă neamucat în luptă din Divizia a 54-a americană și un al doilea esalon, de 2 100 de oameni, din Divizia a 82-a aeropurtată americană. Dar un alt batalion de parașutiști americani, lansat în spatele liniilor germane lângă Avellino, s-a risipit pe o distanță de 38 km și nu a putut contribui în mod efectiv la bătălie.

În următoarele două zile, situația a continuat să evolueze în favoarea aliaților, cu atât mai mult cu cât înaintarea lui Montgomery, deși lentă, începuse să exercite o presiune tot mai intensă asupra forțelor Wehrmacht-ului. La 17 septembrie, Vietinghoff a cerut și a obținut de la Kesselring aprobarea de a se retrage pe o altă linie de apărare. La 20 septembrie, Montgomery ocupa Potenza, situată la 80 km est de Salerno și făcea joncțiunea cu americanii. Cu câteva ore mai înainte, Divizia 1-a canadiană, aparținând tot grupului de armată comandat de Montgomery, luase contact cu britanicii debarcați la Taranto. Pentru prima oară forțele care participaseră la cele trei operații — *Avalanșa*, *Baytown* și *Farsa* realizau astfel un front unitar.

La 27 septembrie, Montgomery ocupa Foggia, localitate care dispunea de un foarte important aeroport. Clark și McCreery și-au concentrat eforturile în direcția Napoli. La 1 octombrie, englezii pătrundeau în periferiile orașului, dar nu se opreau, continuându-și marșul spre fluviul Volturno, de-a lungul căruia naziștii își organizaseră o linie de apărare. În fapt, Napoli fusese eliberat încă cu patru zile înainte de către antifasciștii italieni, ale căror detașamente, organizate cu

luni în urmă sau improvizate, prăciseră hitleriștilor mari pierderi. Divizia a 82-a aeropurtată americană a putut intra astfel în minunatul port de la poalele Vezuviului, fără a fi nevoită să tragă aproape nici un foc de armă. Un rezultat suplimentar al succeselor aliate l-a constituit evacuarea de către hitleriști a insulelor Sardinia (19 septembrie) și Corsica (4 octombrie).

Campania aliată din Italia de sud se încheiase.

După 21 de zile, anglo-americanii își atinseseră obiectivul propus — Napoli —, deși orașul era în mare parte distrus. În furia lor, pentru a face imposibilă aprovizionarea populației cu energie electrică, apă și produse alimentare, hitleriștii au aruncat în aer numeroase obiective civile. Pierderile aliaților se ridicau la un total de 12 000 de oameni, dintre care 2 000 de morți, 7 000 de răniți și restul dispăruți. Germanii înregistrau și ei aproape 5 000 de morți, răniți și dispăruți.

La 13 octombrie, guvernul Badoglio declara război Germaniei. Principalul efect al acestei măsuri a fost intensificarea considerabilă a luptei de partizani în întreaga țară. Dar campania avea să mai dureze mult în peninsula, deoarece anglo-americanii o considerau un teatru de război secundar și își concentraseră eforturile în vederea debarcării din nordul Franței. La 9 mai 1945, cind prăbușirea celui de-al III-lea Reich a devenit un fapt împlinit, Italia era una dintre puținele țări europene în care se mai găseau trupe de ocupație hitleriste.

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

Angelo Solmi și colaboratorii : *Storia della Seconda Guerra Mondiale*, vol. IV, Milano, 1967 ; Vincent Esposito și colaboratorii : *A Concise History of the World War II*, New York, 1964 ; Max Gallo : *Italia lui Mussolini*, București, 1969 ; A. Russel-Buchanan : *The United States and World War II*, New York 1968 ; Achille Ramo : *Sabotaggio oltre le linee inamiche*, Milano, 1968 ; Winston Churchill : *The Second World War*, vol. IX, Londra, 1967.

Un ilustru medalist al antichității: EVAINETOS

CORNELIU SECĂȘANU*

Prima monedă a lui Evainetos. Deși respecta tradiția monetăriei siracuzane, personalitatea viitorului maestru se vedește de pe acum în tratarea quadrigei

Această monedă reprezintă apogeul creației gravurii lui Gelon. Realizarea quadrigei, de un dinamism excepțional, denotă o remarcabilă știință a mișcării și echilibrului formelor (avers). Cu Arethuza, maestrul siracuzan introduce în arta monetăriei sinteza frumuseții antice

În 1830, o descoperire ieșită din comun aducea celebritate unui nume de mult uitat: Evainetos. În acel an, învățatul colecționar Luyneș a descoperit, între monedele siracuzane de stil vechi, o creație neobișnuită: demareteion-ul. De atunci au ieșit la iveală, în Sicilia, multe alte monede care purtau semnătura lui Evainetos. Încetul cu încetul, o întregă pleiadă de savanți numismati, printre care Lenormant, Weil, Winkelman, au înțegrit cunoștințele noastre despre unul dintre cei mai iluștri medalisti pe care l-a avut Grecia Mare, în vremea tiranului Gelon, cirmuitor al Siracuzei, învingător, în anul 480 î.e.n., al cartaginezilor.

Se pare că Evainetos și-a însușit arta gravării pe mătăruie în familie, fratele său, Euclidas, fiind și el cunoscut ca avind o bogată operă în acest domeniu. În a doua jumătate a secolului al V-lea, cînd artistul gravor și-a desfășurat activitatea, Siracuză, cel mai mare oraș-colonie pe care-l creșea lumea greacă în Sicilia, era în plină în-

florire. După victoria asupra cartaginezilor, efemeră în perspectiva istoriei, dar prețioasă în acel moment, Gelon îi dă lui Evainetos argint din tezaurul statului, comandîndu-i să execute monede cum nu se mai văzuseră pînă atunci. Așa au apărut vestitele decadrhame siracuzane care, prin realizarea lor artistică, uimesc, și astăzi, deopotrivă, pe specialist și pe profan.

Artă monetăriei siciliene, în special a celei siracuzane, avea o veche tradiție, ale cărei rădăcini trebuie căutate în antica Eladă. Meșterii din Siracuză înfățișau pe aversul monedelor o quadrigă (car de luptă, la vechii greci), iar pe revers, capul Arethuzei (nimfă ce reprezenta emblema localității și personifica izvorul de apă dulce de pe malul insulei Ortigia).

Cînd Evainetos a primit comanda lui Gelon, a trebuit să confecționeze o monedă festivă, o dată și jumătate mai mare în diametru decît tetradrahma obișnuită și de două ori și jumătate mai grea decît aceasta. El a înțeles să creeze o monedă care să fie nu numai cea mai mare, ci și cea mai frumoasă.

A rezultat o Arethuza cu totul nouă. Ea nu mai este nimfă de la izvor, ci o făptură olimpică, o soră a martilor zei, cum a conceput-o arta clasică elină, o adevărată regină divină a Siracuzei.

Maestrul matrițelor este în această operă la apogeul crea-

ției sale, așa cum o dovedește și transformarea similară a reprezentării quadrigei de pe avers. Quadriga, simbolul principalei sărbători a orașului — gloriificarea luptelor de care —, a suferit o primă modificare prin aceea că nu mai merge spre dreapta, ci spre stînga. Imaginea are un caracter dinamic, exprimat prin mișcarea celor patru cai, prin poziția conducătorului, care este aplecat peste peretele din față al quadrigei, ținînd în mîini hățurile și biclul, prin înfrîmămintea lui, care filife în bătaia vîntului. Caracteristica noului mod de reprezentare se vedește și la Nike — zeita Victoriei — care vine în zbor spre conducătorul quadrigei.

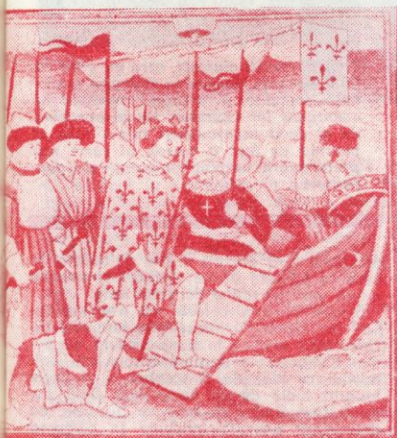
Pe monedă mai figurează o plătoșă și o cască cu penaj, a cărei explicație o găsim în faptul că vechii coloni, veniți de la Corint pe la anul 734 î.e.n., au adus cu ei, o dată cu cursule de care, și obiceiul de a se acorda premiul în arme și obiecte. Acest gir de obiecte, rînduit simetric, constituie premiul pe care-l va cîștiga atelajul birurilor.

Evainetos a exercitat prin producția sa o influență atît de intensă și profundă cum nu a fost hărăzită multor gravuri de matrițe la vechii greci. Aprecierea lui Winkelman, care susține că numai cu mare greutate se vor găsi monede mai frumoase ca ale lui Evainetos, dă măsura prețurii pe care trebuie s-o purtăm acestui maestru antic al monedelor.

* Corneliu Secășanu, numismat de prestigiu, fost vicepreședinte al Societății numismatice române, ne-a încredințat acest scurt articol cu puțin timp înainte de a fi smuls pentru totdeauna de la preocupările sale științifice. Publicîndu-l, revista noastră aduce modestul său omagiu memoriei unui cunoscut traditor pe ogorul istoriei.

Diagnostic medical și enigma unor dinastii

dr. MARIN DRĂGAN

Ludovic al IX-lea conducătorul ultimei cruciade (miniatură din secolul al XV-lea păstrată în Muzeul Luvru)...

Istoria te întâmpină adesea acolo unde te aștepți mai puțin. De exemplu, în savantele periodice medicale unde, alături de articole de strictă specialitate pe temele cele mai actuale ale patologiei și terapiei, apar uneori comunicări în legătură cu unele investigații surprinzătoare. Ele nu se efectuează în prezent, ci într-un trecut destul de îndepărtat, asupra unor „pacienți” care aparțin de mult cronicilor și arhivelor.

Astfel o serie de volume, precum și reviste ca „Presse Médicale” (Paris), „The Lancet” și „British Medical Journal” (Londra) sau „The Journal of the American Medical Association” (New York), precum și publicații de popularizare științifică, cum sînt „Science” din Marea Britanie sau „Science et Avenir” din Franța, oferă cititorilor lor o serie de articole menite să restabilească adevărul cu privire la maladiile, afecțiunile sau rănile de care au suferit și au murit cîteva dintre cele mai cunoscute personaje ale istoriei universale.

În majoritatea cazurilor, este vorba de regi și împărați. De ce această preferință pentru capete încoronate? Deoarece orice monarh care se respecta (și n-a existat nici unul care să nu se respecte) avea cel puțin un medic permanent, care-i era atașat. Fără îndoială, în urmă cu cîteva secole, competența în materie de diagnostic și tratament a discipolilor lui Esculap lăsa încă mult de dorit: Molière a avut de făcut în privința aceasta unele remarci foarte puțin măgulitoare — și nu s-a sfîit să le facă. Dar cei mai mulți dintre doctorii personali ai diversilor suverani aveau cel

...Ingeri și călugărițe veghează la patul său de suferință. Ceea ce l va răpune pe cucernicul rege al Franței va fi o banală dizenterie

Un des Medecins et autres personnes qui visitent les Pestiferes Il est de unroquin de leuons, le masque les yeux constales un long nez rempli de uarfuens

Prea norocoșii ciumaști, care nu erau cu totul părăsiți, duceau în mormint o ciudată imagine a omului: medicul și eventualii lor vizitatori nu se apropiau de ei decît înveșmînați într-o robă și purtînd pe față o mască, al cărei nas prelung era umplut cu esență de parfumuri

puțin o calitate: ei înregistrau în scris, cu deosebită minuțiozitate, cele mai mici amănunte ale bolii de care sufereau Majestățile Lor. Ceea ce îi îndemna la asta nu erau considerente de ordin științific. Foarte adesea, agravarea stării bolnavilor regali sau imperiali, și cu altă mai mult moartea lor, aduceau medicilor tot felul de bănuieli că, mituiți de dușmani, și-au otrăvit pacienții, le-au făcut farmece sau pur și simplu nu le-au acordat îngrijirea cuvenită. Nu rare sînt cazurile cînd rivalii la succesiune au făcut din medicul monarhului defunct, țapul ispășitor al competiției lor pentru tron. „Condica” în care doctorul nota evoluția maladiei și diferitele ei manifestări îi putea servi, în asemenea împrejurări, la respingerea învinuirilor ce i se aduceau.

Oricare ar fi cauza, important rămîne rezultatul: bogăția de însemnări ale medicului de odinioară îngăduie cercetătorului de astăzi să reconsidere unele evenimente, aducînd rectificări unor teze clasice,

acceptate fără discuție vreme de secole, în ceea ce privește starea sănătății și cauzele morții unor persoane de acest rang.

Simple curiozități, fără nici o semnificație? Nu tocmai! Interpretările furnizate de cercetători explică în bună măsură nu numai comportările aparent bizare ale bolnavilor cu hlamidă și sceptru, ci și unele hotăriri luate de ei, care, dată fiind puterea fără limite de care se bucurau, au determinat anumite influențe în cursul istoriei.

Bătrîna însoțitoare a oștirilor

Toate tratatele, manualele și enciclopediile afirmă că regele francez Ludovic al IX-lea a murit de ciumă. Se știe că acest monarh, aflat sub completa dominație a bisericii, a organizat două expediții extra-europene, care aveau să fie considerate drept ultimele cruciade. În cea de-a doua,

„Cavalerul, moartea și diavolul” se intitulează această gravură în cupru a lui Albrecht Dürer, inspirată de viața veșnic primejduită de spadă și molime a cavalerilor din evul mediu

el a plecat din Paris la 15 martie 1270 și a debarcat la Cartagina, în apropiere de capitala Tunisiei de astăzi, după o călătorie de patru luni și două zile. Doborât la pat scurtă vreme după aceea, Ludovic a încetat din viață la 25 august, după o lungă agonie petrecută „pe un culcuș de cenușă”, semn al preacrestinei sale umilini.

Ridicat de Vatican în rândul sfinților (1297), Ludovic a devenit, începând cu secolul al XIII-lea, un fel de ocrotitor ceresc împotriva ciumei, căruia i se înălțau rugi speciale atunci când omenirea era amenințată de groaznicul flagel.

Dar versiunea clasică a decesului său este acum combătută de doi bacteriologi de la Institutul Pasteur din Paris, Henri Mollaret și Jacqueline Brossolet. Ei susțin că nu ciuma a fost vinovată de moartea cucernicului monarh și că greșeau istoricilor ar porni de la o confuzie de ordin lingvistic. În evul mediu, când în privința terminologiei științifice vocabularul limbii franceze era încă plin de imprecizii, poporul dădea numele generic de „ciumă” tuturor maladiilor care se manifestau prin epidemii de oarecare amploare. În cazul

lui Ludovic, caracterul epidemie al bolii care i-a provocat moartea nu poate fi pus la îndoială, deoarece ea a făcut ravagii în rândurile armatei sale. Însăși familia regală a fost greu lovită: unul dintre fiii suveranului — Jean Tristan, fiica lui — Isabelle, soțul acesteia — regele Navarei, ca și fratele lui Ludovic — contele Alphonse de Poitiers, împreună cu soția lui au căzut victime ale aceleiași maladii.

Dar, în ciuda hecatombelor provocate, această maladie nu era ciuma, afirmă cei doi bacteriologi, și ei aduc, în sprijinul tezei lor, următoarele argumente:

1) **Inexistența bubonului** — umflătura ganglionară atât de caracteristică variațiilor de ciumă răspândită în evul mediu, încât figurează în numele complet al bolii (ciuma bubonică). Nici un document referitor la cea de-a opta (și ultima) cruciadă nu menționează un astfel de „stigmat”, în legătură fie cu regele, fie cu vreunul dintre ceilalți contaminați. Este cu neputință ca un simptom atât de evident să fi scăpat nu numai tuturor cronicarilor, ci și tuturor medicilor care au însoțit expediția — declară, nu fără îndrituire, Mollaret și Brossolet.

2) **Lipsa panicii** — acea psihoză de masă, care mergea mînd în mînd cu ciuma sau o precedea cu cîteva etape în itinerarul ei. Teroarea pe care o stîrnea totala neputință a omului de atunci față de neierfătoarea boală infecțioasă a lăsat numeroase mărturii, printre care și pe cea a lui Boccaccio, referitoare la epidemia din secolul al XIV-lea. „Ea făcea pe oameni să lase în părăsire pe bolnavi — scrie autorul *Decameranului* — și semăna o astfel de spaimă în inimile lor, încît „fratele pleca de lingă frate, unchiul de lingă nepot și adesea, nevasta de lingă bărbatul ei. [...] Pînă și părinților le era teamă să vegheze la căpătușii copiilor lor”.

În timpul șederii lui Ludovic al IX-lea la Cartagina nu s-a înregistrat acest fenomen impresionant. Dimpotrivă, autorii de relații despre ultima cruciadă insistă asupra faptului că membrii suitei regale se îmbulzeau în cortul bolnavului, în vreme ce acesta „copleșea cu povește și îndrumări dintre cele mai înțelepte pe fiul și urmașul său, care nu se clintea de lingă el”. Mai mult decît atît, după moartea suveranului, trupul lui a fost supus autopsiei; or, chiar dacă ignorau multe dintre procesele patologice, medicii secolului al XIII-lea nu erau cu desăvîrșire lipsiți de cunoștințe, fie ele și căpătate pe cale empirică. De aceea, nici unul nu ar fi practicat disecția în cazul unei epidemii de ciumă.

3) **Prezența simptomelor caracteristice dizenteriei bacilare** — triada de manifestări care constituie cartea de vizită a acestei grave maladii intestinale: infecție, dureri abdominale, diaree violentă — sînt exact suferințele pe care le acuza Ludovic al IX-lea și despre care vorbesc cronicile. Supranumită **bătrîna însoțitoare a oștirilor**, apărută și răspîndită pe baza condițiilor specifice epocii — promiscuitatea cazării, lipsa generală de curățenie, transportul și pregătirea neigienică a hranei, slaba rezistență a unor organisme epuizate de marșuri și lupte etc. —, dizenteria bacilară are în palmaresul ei, de la începuturile evului mediu și pînă în secolul al XIX-lea, un număr mai mare de victime decît totalul celor răpuși de spade, lăncii sau săgeți pe cîmpurile de bătălie.

În continuarea demonstrației lor, Henri Mollaret și Jacqueline Brossolet se întreabă dacă, în afara confuziei lingvistice amintite, nu mai există și un alt motiv pentru care moartea lui Ludovic al IX-lea a fost atribuită cumei. Răspunsul pe care și-l dau este afirmativ. Pe vremea aceea, dizenteria era socotită o afecțiune vulgară, pe

cînd ciuma trecea drept un „flagel divin” — ceea ce reprezintă, de altfel, o explicație suplimentară pentru proporțiile panicii: oamenii se simțeau obiectul miniei lui Dumnezeu. Dar chiar și sub acest aspect se considera că unui rege — și încă unuia deosebit de cuvios — i se potrivește mai bine să primească o lovitură direct de la stăpînul ceresc decît să sucumbe, asemenea unui soldat de rînd, în urma unei banale infecții intestinale.

Conform cercetărilor efectuate de bacteriologii de la Institutul Pasteur, se pare că „alegerea” maladiiei care a pricinuit moartea lui Ludovic al IX-lea a avut loc în secolul al XVII-lea, cînd, în mod premeditat, adevărul a fost înlocuit cu legenda.

Demența stă cu regele la masă...

Unul dintre cele mai studiate cazuri medicale ale istoriei este cel al regelui George al III-lea al Angliei. Urcat pe tron în 1760, la vîrsta de 22 de ani, el a murit în 1820, dar încă din 1811 nu a mai domnit efectiv, căci parlamentul britanic a încredințat regenta fiului său, viitorul George al IV-lea. Motivul acestei „puneri în retragere” era alienarea mintală de care suferea monarhul și care risca să creeze grave complicații politice.

Epoca lui George al III-lea a fost marcată de numeroase evenimente istorice de prim plan, dintre care e suficient să cităm avîntul luat de revoluția industrială din

Pentru medici Maria Stuart a fost doar o femeie foarte bolnavă

Anglia, războiul victorios de eliberare purtat împotriva metropolei britanice de către coloniile din America de Nord care aveau să devină Statele Unite și lunga luptă dusă cu Franța napoleonică în primii cincisprezece ani ai secolului al XIX-lea. Firește, aceste evenimente s-au desfășurat conform legilor obiective de dezvoltare a societății, dar istoricii sînt de părere că unele dintre contradicțiile ivite s-ar fi putut rezolva cu mai puține zguduiri păgubitoare sau cu mai puține conflicte singeroase dacă pe tronul ocupat cîndva de Elisabeta I s-ar fi aflat un om cu mintea echilibrată.

Nebunia lui George al III-lea, care apărea ca indiscutabilă contemporanilor săi, nu s-a manifestat ca atare de la începutul domniei, cînd s-au făcut simțite însă cu deosebire tendințele lui autocratice, joșnicele manevre la care a recurs în arena politică internă, aroganța și brutalitatea cu care a acționat pe plan internațional. În a sa **istorie prescurtată a Angliei**, G. M. Trevelyan subliniază perfidia cu care regele a reușit „să facă din prim-miniștri simple instrumente ale voinței sale [...] și să corupă, în același scop, Camera Comunelor”.

Accesele de demență ale suveranului au devenit din ce în ce mai frecvente o dată cu trecerea anilor. Ele erau însoțite și de alte simptome, printre care medicii lui curanți au notat: colici abdominale, vărsături abundente, accelerarea ritmului de bătaie a inimii (tahicardie), tulburări vizuale, slăbi-

ciune musculară, crampe ale membrelor superioare și inferioare, convulsii.

În perioadele de criză, bolnavul răgușea, suferea de insomnii și devenea extrem de irascibil. Starea de anxietate care punea stăpînire pe el se intensifica rapid, ajungînd pînă la delir și halucinații. O versiune necontrolată pretinde că ar fi declarat războiul cu coloniile americane ca urmare a unei astfel de crize.

Studiind cu atenție simptomele enumerate pînă acum, medicii britanici Ida Macalpine și Richard Hunter au ajuns la concluzia că George al III-lea suferea de o maladie destul de rară — identificată abia la începutul secolului nostru — **porfirie**. Manifestările acestei boli coincid întru totul cu suferințele prin care a trecut monarhul englez. Cum porfiriea este însă o afecțiune ereditară, cei doi cercetători s-au gîndit să meargă pe filierele ascendenților și descendenților lui George al III-lea, pentru a verifica măsura în care acesta **moștenise și transmisese** maladia.

În materie de urmași, investigațiile s-au dovedit repede fructuoase. Cei patru fii ai regelui au suferit de porfirie, care a luat forme deosebit de violente la succesorul său direct, George al IV-lea. Fiica acestuia, de asemenea marcată de boală, a murit în 1817, la vîrsta de 21 de ani, imediat după ce dăduse naștere unui copil mort și el. Nemaîexistînd descendenți, tronul urma să fie ocupat de primul copil care avea să se nască în familia unuia dintre frații regelui.

Frederic al II-lea a trăit 74 de ani, în ciuda chinurilor provocate de porfirie

Tot porfiriea a ucis-o pe Henriett Ann, cumnata Regelui-Soare

Peste doi ani, ducele de Kent, cel de-al patrulea fiu al lui George al III-lea, căpăta o fețișă: era viitoarea regină Victoria.

Iată dar că porfiriea, pe atunci o maladie încă misterioasă și anonimă, eliminând descendenții direcți, a adus pe tronul Angliei o suverană care avea să-și pună pe cea pe o întreagă epocă, dominația ei coincinzând cu apogeul imperiului britanic.

Din Scoția pînă în Prusia

Mult mai numeroase au fost dificultățile care s-au ridicat în calea cercetărilor atunci cînd au abordat ascendența lui George al IV-lea. Dintre părinții, bunicii și strămoșii lui aparținînd casei de Hanovra, întemeiată de marele elector Ernest August, nici unul nu suferise de porfirie. În schimb, Sofia, soția lui Ernest August, care era un vîlstar al dinastiei Stuart, familie domnitoare în Scoția și Anglia, a deschis calea unei explicații concludente. Frunzărind dosarele medicale ale Stuartilor, doctorii Malcolpine și Hunter au descoperit cinci cazuri de porfirie, cel mai vechi fiind al celebrei și nefericitei Maria Stuart. Romantică suverană a Scoției, al cărei trist destin a înflăcărat imaginația multor scriitori — în frunte cu Schiller —, ocupă un loc deosebit în istorie, reprezentînd pentru ceea ce am numi „marele public” un simbol al frumuseții, grației și vulnerabilității feminine.

Istoricii nu sînt de acord cu această imagine, căreia îi aduc multe și esențiale rețușuri. Pornind de la alte premise, medicii cunosc și ei o Maria Stuart care seamănă destul de puțin cu versiunea „laică”. Pentru ei, regina Scoției a fost o sîrmană femeie chinată de boli: ulcer la stomac, reumatism articular cronic, tendință pronunțată la isterie...

Tuturor acestora li s-a adăugat acum porfirie. Încă din adolescență, rivala Elisabetei I suferea de crize caracterizate prin dureri abdominale de o intensitate aproape insuportabilă, convulsii, tulburări mintale, o schiopătare temporară etc. În 1566, pe cînd avea doar 24 de ani, una dintre aceste crize a apărut atît de brusc și violent, încît s-a crezut că e vorba de o otrăvire: colicile li smulgeau strigăte de durere, accesele de convulsii se succedau aproape fără întrerupere, hrana și somnul deveniseră imposibile. Pe neașteptate, tinăra femeie a orbit și n-a mai putut articula nici un cuvînt. În cele din urmă, ea a căzut într-un fel de leșin, care i-a făcut pe cei din jur să creadă că murise.

Zece zile mai tîrziu, simptomele pieriseră fără urmă. E un argument în plus pentru ca cercetătorii de astăzi să considere că Maria Stuart suferise de o formă gravă de porfirie. Aceeași maladie a provocat moartea unei alte Stuart, Henriett Ann, fiica lui Carol I

și soția ducelui d'Orléans, fratele lui Ludovic al XIV-lea. Cumnata Regelui-Soare a murit la vîrsta de 26 de ani, în urma unei crize acute de porfirie.

Tot prin intermediul casei de Hanovra (fiica lui Ernest August s-a căsătorit cu primul rege al Prusiei), boala s-a transmis și dinastiei de Hohenzollern. Simptomele ei s-au manifestat la Frederic-Wilhelm I și mai ales la fiul său, Frederic al II-lea (cel Mare). În scrisorile sale, acesta se plîngea de crize groaznice de dureri stomacale, grețuri, amețeli, precum și de dificultăți în mers care ajungeau uneori pînă la adevărate paralizii. Dar o constituție fizică extraordinară de robustă i-a permis lui Frederic să atingă vîrstă de 74 de ani.

Auschwitz explică Via Appia

Medicina modernă a pus și alte diagnostice peste veacuri, explicînd fenomene care rămăseseră de neînțeles. După primul război mondial, un medic din Cehoslovacia, dr. Hyneck, a descris în amănunțime o pedeapsă curentă în armata austro-ungară, așa-numitul *aufbinden*. Miștile condamnatului erau suspendate de un stîlp, astfel încît picioarele abia atingeau solul. Brațele suportau deci toată greutatea corpului, provocînd contracții violente ale întregii musculaturii. Pedeapsa dura maximum zece minute, dar, în cîteva cazuri, osîndiții au murit, deoarece taracele comprimate de mușchii încordați nu mai permitea evacuarea aerului din plămîni.

În cursul celui de-al doilea război mondial, hitleriștii au aplicat aceeași pedeapsă în lagărul de exterminare de la Dachau, cu deosebirea că, de data aceasta, condamnații erau lăsați în mod intenționat să moară. Dacă deținutul era viguros și agonia risca să se prelungească prea mult, călăii îi atîrnau greutatea de picioare, pentru a grăbi procesul de asfixie.

Studiîndu-se din punct de vedere fiziopatologic crimele comise de nașiști, s-a putut ajunge la explicarea modului în care pierneau, în antichitate, cei condamnați la moarte prin răstîgnire. După cum se știe, acest supliciu era metoda curentă de execuție în Imperiul roman. Devenită ulterior simbol religios, crucea a jucat, vreme de secole, rolul atribuit mai tîrziu spînzurătorii, ghilotinei sau scaunului electric.

De altfel, ea nu avea de regulă forma sub care e cunoscută astăzi și care apărea doar atunci cînd, execuția fiind improvizată, lipseau „instalațiile” necesare. Crucea confecționată special pentru suplicii se mîna cu un T: porțiunea verticală — stî-

pes — era permanent înfiptă în pământ, ca un stîlp, în vreme ce piesa orizontală — **patibulum** — era mobilă și nu se fixa pe stipes decât după ce se prindeau de ea miinile condamnatului bătute în cuie. Acestea se înfingeau nu în palme, așa cum se crede indeobște — căci greutatea corpului nu ar fi putut fi susținută —, ci în oasele metacarpului (încheietura miinii).

Pentru ca supliciul să dureze mai mult, romanii țintuiau de **stipes** și picioarele osînditului, care constituiau astfel un punct suplimentar de sprijin. În funcție de înălțimea la care se fixau picioarele varia și durata agoniei, care putea atinge câteva ore. Quintilianus menționează cazuri cînd răstigniții au trăit două zile și două nopți, „ceea ce plictisea pe spectatori și obosea pe soldații de pază“.

Răstignirea era precedată adesea de **flagellatio** — biciuirea cu un fel de cînut numit **flagrum**. Acesta era alcătuit dintr-un miner scurt de lemn, cu câteva „cozi“ de care erau prinse bile de plumb sau arșice de miel. Cînd călăii voiau să grăbească sfîrșitul supliciului, se recurgea la **crurifragium** — zdrobirea oaselor gambelor cu ajutorul unor bare de fier. Lovitura de grație era dată de unul dintre soldații de pază, care își înfingeau lancea în trupul condamnatului.

Tortură atroce, răstignirea a fost înfierată de spiritele avansate ale lumii romane. Unul dintre cei mai vehemenți adversari ai acestui supliciu a fost Cicero. Dar conducătorii republicii și apoi ai imperiului, ca și ai numeroaselor sale provincii, nu au ținut seama de aceste proteste, folosind în continuare răstignirea ca metoda cea mai frecventă de executare a condamnaților la moarte.

O deosebită preferință era acordată acestui supliciu drept mijloc de represiune în masă. După înfrîngerea lui Spartacus de către Crassus (71 î.e.n.), Via Appia, celebra cale de acces spre Roma, a fost „învîlă“ de o parte și de alta a ei de peste 6000 de cruci pe care au fost răstigniți sclavii răsculați.

BIBLIOGRAFIE

- Dr. Frank Hanson: *Microbes and Thrones*, Londra, 1968;
Mathieu Roland: *L'Histoire au microscope*, Paris, 1969;
J. Van Cleeef: *Doctors' View of History*, New York, 1968;
Robert Dingle: *History and Diseases*, New York, 1969.

Studii românești în reviste străine

Revista „ARCHEOLOGIA“ din Paris, care apare sub direcția lui Jacques Lacroix, publică, într-un număr recent (28/1969), două substanțiale studii ale unor istorici români:

TEZAURE DE ARHEOLOGIE
ALE TRANSILVÂNIEI de acad.
CONSTANTIN DAICOVICIU

și
UN SIMPOZION INTERNAȚIONAL
ASUPRA INTERPREȚĂRII
ARHEOLOGIEI PREISTORICE de
VLADIMIR DUMITRESCU

ROUMANIE

TRESORS
ARCHEOLOGiques
DE LA
TRANSYLVANIE

PAR CONSTANTIN DAICOVICIU

Professeur à l'Université de Cluj
Membre du Conseil Permanent de l'Union Internationale
des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques

entre, sur ses deux versants des Carpathes, nous faisons
passer à l'ensemble que la population indigène et grecque
fut la plus ancienne, comme dans cette partie du Sud-Est
romain (zone Carpatho-Danubienne) sont les Grecs et
celles, qui occupent la territoire entre de la Danube
l'ouest et le sud jusqu'à l'ouest d'une rivière principale
de la communication de l'époque du fer premier millénaire
avant notre ère). L'ensemble de cette population
d'origine indo-européenne sur ce territoire restait certes
difficile à l'ère 2000 avant notre ère. C'est également sur
ce vaste territoire de la Transylvanie d'aujourd'hui que se
construisent les premiers villages de Neolithic et du Chalcolith
les premiers sites en bronze à partir du début du 2e millénaire
de notre ère, qui fut suivie par les trouvailles et de la
province romaine de Dacia laquelle comprenait la
région transylvanienne (de Transilvania) et d'aujourd'hui
première au sud de la chaîne indienne des Alpes
Carpates (l'ensemble est devenue sous la Valachie
occidentale et la Moldavie méridionale).

La même unité culturelle, ethnique et linguistique se
maintient aussi entre l'ensemble de la Dacie par les
Roumains (en 171 après J.C.) les descendants des
Dacothraciens, le peuple roumain, occupant la territoire
majoritaire de l'ensemble de la Dacie de la Danube aux
Carpathes.

La découverte de la nécropole de domoconstruite lui s'est
donné depuis l'ensemble de la Transylvanie (zone
du Sud-Est) sur des sites divers, à l'ouest
à l'ouest des Carpathes avec la Roumanie, nous nous
proposons de présenter les conclusions des travaux
archéologiques qui ont été découverts sur la terre trans-
ylvanienne. Avant de le faire, nous devons souligner

UN SYMPOSIUM INTERNATIONAL SUR L'INTERPRÉTATION DANS L'ARCHÉOLOGIE PRÉHISTORIQUE

PAR VLADIMIR DUMITRESCU

Membre du Conseil Permanent de l'Union Internationale
des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques

Dès le siècle passé, les archéologues qui étudiaient les plus
anciennes étapes de l'histoire humaine — c'est-à-dire les
étapes d'avant les sources écrites — ont cru nécessaire à
juste titre de participer aux congrès savants à côté de leurs
collègues anthropologues pour discuter les problèmes liés
aux découvertes et aux recherches de plus en plus nom-
breuses faites un peu partout dans l'ancien monde.

panoramic

O piatră de hotar a istoriei naționale *

Apărută sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., în cadrul colecției „Mica bibliotecă de istorie”, lucrarea *Revoluția română din 1848* reprezintă o sinteză a desfășurării, semnificației și importanței revoluției burghezo-democratice din cele trei Țări române.

MICA BIBLIOTECĂ DE ISTORIE

REVOLUȚIA ROMÂNĂ DIN 1848

C. CĂZĂNISTEANU
DAN BERINDEI
MARIN FLORESCU
VASILE NICOLAE

Autorii analizează atât situația social-politică a Principatelor române în preajma evenimentelor de la 1848, cât și mișcările revoluționare premergătoare revoluției. Programele mișcării pașoptiste, prezentate în mod unitar, ca o reflectare a dezideratelor comune ale românilor, subliniază caracterul burghezo-democratic al revoluției. Totodată sunt evidențiate clasele sociale interesate în sfârșirea orânduirii feudale.

Lucrarea prezintă desfășurarea unitară a revolu-

* C. Căzănisteanu, Dan Berindei, Marin Florescu, Vasile Nicolae, *Revoluția română din 1848*, Editura politică, 1969.

ției, accentuând momentele de maximă tensiune și menționează aportul unor fruntași pașoptiști la alcătuirea și aplicarea programului revoluționar, ca și rolul lor în mobilizarea maselor. O interpretare judicioasă se dă și raportului dintre obiectivul social al revoluției și cel național.

Evenimentele care au dus la înăbușirea mișcării revoluționare sunt tratate amplu în volum, subliniindu-se însă că lupta revoluționarilor români a continuat atât în țară, cât și în emigrație.

Arhiva orașelor *

M.P.

Colecția de documente *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Tîrgșor*, datorată lui George Potra și Nicolae Simache, vine în ajutorul rezolvării unor probleme importante refe-

* George Potra, Nicolae Simache, *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Tîrgșor*. Editată de Comitetul de cultură și artă al județului Prahova și de Comitetul de cultură și artă al municipiului Ploiești, 1969.

ritoare la cele două așezări citadine începând cu secolul al XVII-lea și mergind până la jumătatea veacului al XIX-lea.

Din documente se desprind aspecte caracteristice din viața orașului Ploiești în cei aproape două sute cincizeci de ani de la întemeiere până la revoluția burghezo-democratică din 1848, dezvoltarea localității în acest interval urmând etape ce marchează evoluția ei economică-socială și edilitar-urbanistică. De asemenea, volumul de documente mai cuprinde informații prețioase despre străvechea așezare a Tîrgșorului, care, la sfîrșitul secolului al XVI-lea, atinsese treapta cea mai înaltă a dezvoltării sale ca oraș și piață comercială, fiind chiar, pentru scurt timp, reședință domnească.

Lucrarea constituie un util instrument de lucru pentru istoricii epocii feudale în Țara Românească, prezentind noi documente care contribuie la cunoașterea mai aprofundată a acestei perioade.

S.M.

De vorbă cu Henri Coandă *

„Știința românească este azi la nivelul celei internaționale, intrată în vigoare în circuitul gândirii și creației”. Cuvintele acestea aparțin marelui savant Coandă, inventatorul și pilotul primului avion cu reacție din lume și descoper-

* V. Firolu, *Din nou acasă...*, Cuvint înainte de acad. Miron Nicolescu; *Rotul lui Henri Coandă în aerodinamica aplicată* de acad. Elie Carafoli, Editura tineretului, 1969.

panoramă

DIN NOU ACASĂ...

Convorbiri cu
HENRI COANDĂ

ritorul „efectului Coandă”. În volumul pe care V. Firoiu i l-a consacrat, cititorul interesat în problemele istoriei științei și tehnicii găsește grăitoare mărturii privitoare la creația multilaterală a învățatului român, la părerile sale despre cele mai variate probleme ale civilizației moderne, la aprecierea de care România se bucură astăzi pe plan mondial. Lucrarea prezintă, pentru prima dată, publicului o serie de fapte și documente inedite din viața marelui om de știință.

I.M.S.

Amintiri despre V. I. Lenin *

Cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la nașterea

* Vospominaniia o V. I. Lenina, Moskva, 1969.

lui V. I. Lenin, Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. editează cinci volume de amintiri ale celor care l-au cunoscut și care au lucrat cu genialul teoretician, întemeietor al partidului comunist și al statului sovietic, conducătorul și învățătorul muncitorilor din întreaga lume.

Primul volum al ediției jubiliare cuprinde amintirile rudelor lui Vladimir Ilici Lenin, ale soției, colaboratoarea și prietena sa N. K. Krupskaja, ale surorilor sale Ana Ilicina Ulianova Elizavova și Maria Ilicina Ulianova, ale fratelui său Dimitrie Ilici.

Cel de-al doilea volum reunește amintiri despre viața și activitatea lui Lenin în perioada 1892-1917.

Volumele III și IV sint alcătuite din relatări care pun în lumină activitatea lui Lenin de la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și pînă în anul 1924.

Al cincilea volum înseamnă amintiri despre Vladimir Ilici ale conducătorilor mișcării muncitorești și comuniste internaționale care l-au cunoscut și au activat alături de el.

D. S.

Mari navigatori *

Pierre Chaunu arată că centrele de cultură de pe glob din secolele XIII-XV — Europa (apuseană, și răsăriteană), califatul arab, India brahmanică, Imperiul chinez și civilizațiile atît de originale de pe continentele african și american — constituiau adevărate „universuri închise”, cu prea puține sau chiar inexistente contacte între ele. Marco Polo, Giovanni Piano del Carpino, Guillaume de Rubrouck ș.a. se inseriu printre călătorii cei mai celebri ai acestei epoci, datorită cărora Orientul îndepărtat începe să prindă oarecari contururi în lumea europeană, deși încă învăluite în legendă și mister.

Autorul reconstituie cu migală etapele „periplurilor” africane inițiate de prințul Henric Navigatorul, călătoriile lui Nuno Tristão, Bartolomeo Diaz și cele ale lui Vasco da Gama.

Drumul spre Indii devine stimulentele marilor descoperiri geografice, inițiate prin călătoriile lui Cristofor Columb spre Lumea Nouă. Partea finală a lucrării se referă la mijloacele tehnice care au permis „explozia” geografică a lumii mediteraneene în secolul al XV-lea.

P. C.

* Pierre Chaunu, *L'expansion européenne du XIII-e au XV-e siècle* (Expansiunea europeană din secolul al XIII-lea pînă în secolul al XV-lea), Presses Universitaires de France, Paris, 1969.

MONUMENTE BUCUREȘTENE

RADU COJOCARU din București ne roagă să-i prezentăm, în câteva cuvinte, Arcul de Triumf și, de asemenea, să-i recomandăm o lucrare în care va găsi date despre istoricul diferitelor edificii bucureștene :

Arcul de Triumf — unul din monumentele cu care se mândrește Capitala — a fost ridicat în cinstea Armatei române, după primul război mondial. Inițial, construcția a fost realizată din lemn și stuc (1922). Între anii 1925—1936 a fost refăcută după planurile marelui arhitect Petre Antonescu, folosindu-se ca materiale de construcție betonul armat și granitul. Monumentul, conceput după modelul clasic, are o singură deschidere. Privit în ansamblu, este de formă paleolipidică; înălțimea 27 m până la cornișă, iar la bază are 25×11,50 m. Fațadele au fost decorate în stil românesc, prin colabarea unor artiști de seamă (I. Jalea, C. Medrea, Fr. Storek, D. Paciurea, O. Spăthe, D. Mălaeșanu, C. Baraschi).

În ceea ce privește cea de-a doua solicitare, vă recomandăm „Istoria Bucureștilor” de Constantin C. Giurescu, apărută în Editura pentru Literatură, București, 1966 ; „Monumente din București — ghid”, Editura meridiană, București, 1968 ; „București de la a la z”, Editura meridiană, București, 1969 ; Virgil Teodorescu : „Arcul de Triumf din București. Contribuții documentare”, în „Studii și cercetări de istoria artei, seria artă plastică”, tomul 16, nr. 2/1963.

ȘTEFANIA TUDOSE — București, ne roagă să răspundem la următoarele întrebări :

1. ...O statuie a fost dăruită orașului București, în 1906, de către orașul Roma. Ea este o copie în bronz a unei celebre statui. Ce reprezintă și unde se află expusă în prezent ?

Este vorba, într-adevăr, de o copie a celebrului monument „Lupoica Romei”. Inițial, ea a fost plasată în Piața Sf. Gheorghe (actualmente Piața 1848), iar azi se află în Piața Dorobanți. Nu fără emoții, însă. Un act reprobabil a avut ca urmare sustragerea, cu câteva luni în urmă, a unuia dintre gemei, monumentul fiind astfel descompletat. Acțiunea organelor de urmărire din sectorul respectiv i-a depistat pe vinovați. Fapta lor necugetată a fost dată în vileag, iar monumentul își va recăpăta forma inițială.

2. Un alt monument este numit „Leul” și se află în Cotroceni. Cărei arme îi aparținneau ostașii în memoria cărora a fost ridicat monumentul ?

Statuia armei geniului, „Leul”, din Bulevardul Armatei Poporului, este una dintre cele mai frumoase pe care le are Capitala. Pe un soclu monumental, a fost montat grupul sculptural compus dintr-un leu (simbolul forței) și patru ostași genști amparați în fiecare dintre cele patru colțuri. Monumentul este opera sculptorului Spiridon Georgescu și a fost realizat în anul 1926.

VOLUNTARI TRANSILVĂNENI ÎN RĂZBOIUL INDEPENDENȚEI (1877—1878)

STANCIU STROIA — medic pensionar din București, ne-a trimis o fotografie înfățișând un grup de tineri din Transilvania care au participat, ca voluntari, la războiul din

1877—1878. Originalul fotografiei se află în colecția personală a Floricăi Moldoveanu, nepoată a unuia dintre voluntari. O dată cu fotografia ne-au fost furnizate următoarele date :

A fost executată în anul 1908, probabil la București, cu prilejul unui revederi, și prezintă chipurile lui Ghiță Borzea și Vicențe Grama din Făgăraș, al lui P. Petrescu, probabil, un fost camarad moldovean, și al lui C. I. Berceanu din Zărnești. Toți au luptat în Regimentul 2 linie.

ȘI TOTUȘI — ILUSTRATIA NU E ÎNVERSATĂ !

AD. POPOV din București ne scrie, în legătură cu figura apărută în nr. 11/1969, p. 13, înfățișând schița unui elicopter conceput de Leonardo da Vinci, că a succedat în toate felurile și, în sfârșit, a descoperit cum se poate citi textul din figură, prin pagina următoare, nr. 14.

Cu toate acestea, ilustrația nu este tipărită pe dos, după cum presupuneti ; da Vinci obișnuia să scrie în oglindă, textul desfășurându-se de la dreapta la stânga. Îl puteți citi deci într-o imagine răsfîrțată în oglindă.

SE AUDE ATÎT DE MULT DESPRE ROMÂNIA...

GH. NEACȘU din București ne scrie că, citind articolele publicate de noi în nr. 1/1970 privitoare la activitatea lui Panait Mușoiu, dorește să le completeze cu un nou document. Este vorba de o scrisoare expediată pe adresa lui Mușoiu de către un socialist din S.U.A., privitoare la evenimentele din 1907. Documentul se află în Arhivele statului București, Fondul Direcția poliției și siguranței generale, dosarul nr. 24/1907, nepaginat. Iată câteva fragmente : Mușoiule !

De cîva timp se aude atît de mult despre România, încît m-a făcut și pe mine, necreșătorul, să cred că se petrec lucruri neobișnuite în Țara Românească.

Ce se petrece? Asta nu o știu și îmi pare rău că nu o scrie nimeni pe la noi. În presa americană nu am prea multă încredere și din altă sursă nu am auzit nimic. Pot doar numai să ghicesc ce se întâmplă acum pe la voi și iată ce ghîndesc eu: cum că țărănul român a pierdut răbdarea tot așteptînd ca boțorul să-l îmbunătățească starea, ca guvernul să-l dea pămînt și a pornit să-și la singur ceea ce cu drept îl aparține. Ideea mea, Mușolule, mă umple de fericire. În sfîrșit, și țărănul român vrea ceva. Și țărănul român pornește la drum, îmi vine să-mi iau căciula și s-o arunc în sus de bucurie, îmi vine să țip, să alerg, să... dar probabil cînd vei avea tu scrisoarea aceasta în mînă, dacă o vei avea vreo dată, mișcarea aceasta va fi potolită, va fi stînsă în sînge, în singele poate a celor mai buni dintre țărani români.

Dar poate nu, poate mișcarea va fi tocmai în toi, poate focul abia se va fi incins bine, poate soldatul român de data asta nu a uitat că și dînsul nu-l aștepta decît țărăn, că și dînsul, după ce își va fi isprăvit slujba, va fi despușat de același stăpîn, va suferi aceeași nevoi ca frații săi contra cărora el este acum trimis, poate... nu știu de ce, dar sînt așa plin de încredere, sper acum mai mult decît am sperat oricînd în viața mea.

Pe tine, Mușolule, te rog să-mi scrii lămurit totul ce se petrece în România, în caz dacă ti-e posibil scrie-mi dacă mișcarea este spontană ori e o mișcare organizată [...] Aștept dar informații de la tine.

Al tău S. Most 1744 Washington aprilie 8, 1907

CINE NU ȘTIE TRIȘEAZĂ?

Intr-un răspuns intitulat „Cine știe cîștigă?” (nr. 4/1969) ne exprimăm mirarea față de viralul de întrebări pe care ni le puneau tov. VALERIU TOMULESCU din jud. Vrancea. Cu o timidă ironie, îl întrebăm pe autorul scrisorii dacă nu cumva ne supune la un concurs și ne interesăm ce premiu ne oferă în eventualitatea unor răspunsuri exacte.

Au trecut de atunci multe luni. În acest interval, s-au petrecut cîteva fapte — mărunte, dar semnificative — pe care înținem să le aducem la cunoștința cititorilor. Iată-le, în palpitanta lor înălțare:

1) Tov. V. T. ne trimite o a doua scrisoare, pe un ton destul de supărat, începîndu-și misiva cu fraza: Întrebările adresate dv. în scrisoarea anterioară nu cred că sunau în sensul unui concurs pe care l-ați sugerat dv. la posta redacției. Trebind peste stilul și sintaxa frazelor, reținem esențialul din afirmațiile corespondentului nostru: nu e vorba de nici un concurs!

2) O bizară coincidență face ca, între timp, aceleași întrebări să ne fie puse și în alte scrisori, semnate de: ROMULUS TODÊA (str. Potaissa nr. 2, Turda), MARGARETA POPESCU (București, str. Brezoiu nr. 39), MARIAN GHEORGHE (Piatra Neamț, str. Brînduși nr. 6) etc. Pe toți îl pasionează data primului Congres al Comitetelor de luptă pentru pace din țara noastră, premiul obținut la expoziția de la Erno de către utilații petrolilor românești și alte probleme care îl preocupau, în egală măsură, pe tov. V. T. Nici unul dintre ei — absolut nici unul — nu pomeneste de participarea la vreo competiție. Așadar: nu e vorba de concurs!

3) Pe adresa noastră sosesc și alte scrisori, legate de aceleași întrebări. Semnatarii lor, ca, de pildă, MONA DIMA (Birlad), DARIE

SUMARY (București) și ILIE PĂLIE (amuzantul pseudonim al unui corespondent zelemist din Piatra Neamț) etc. ne lămăresc psihoe grupului TOMULESCU ET COMP.: întrebările respective fac parte din chestionarul unui concurs organizat de Comitetul național pentru apărarea păcii din Republica Socialistă România. Așadar: e vorba de un concurs!

Iată deci un nou joc: cine știe cîștigă, cine nu — trișează, adresîndu-se unei redacții și solicitîndu-i, asemenea trîntorului lui Creangă, posmegii gata muiet. În ce ne privește, nu am contribuit cu nimic la cîștigarea vreunui dîntre cele 500 de premii oferite concurenților. Poate că am fi întins o mînă de ajutor, dar vorba altui clasic al literaturii noastre, inegalabilul Caragiale: dacă era trădare, să fi știut și noi!

MIRCEA SUCIU — București, str. Stejarului nr. 21-23, se declară foarte, foarte mulțumit de revista noastră. Totuși, nu îl satisfac locul ocupat de arheologie în paginile „Magazinului istoric” și ar dori să i se acorde o importanță mai mare. Este ceea ce încercăm să facem și noi de la apariție. Dată fiind publicarea, nu de mult, a unui material despre fenicienii, nu este deocamdată de actualitate articolul tradus de dv. în privința deficiențelor de ordin grafic, aveți perfectă dreptate. Alături de muncitorii și tehnicienii din tipografie, ne străduim și noi să îmbunătățim prezentarea „Magazinului istoric”. Să sperăm că vom reuși, așa cum ne urați dv. Totuși, vă sîntem recunoscători cînd ne semnați orice fel de deficiențe.

SIMONA C. — Ploiești, I. ROSETTI — Cîmpulung și alții. Evident, Capul Bunei Speranțe se află în extremitatea sudică a continentului Africa; o neglijență de transcriere a făcut din Sud, Nord („Descoperirea Terrei”, nr. 2/1970).

IANA SALVIU — Timișoara, PAUL ABRUDAN — Sibiu, RADUDEM — Brașov, FLOAREA COSTACHE — Roșiori de Vede, G. I. CIREȘAȘU — București, CORNEL ALBU — Brașov, ALEXANDRU KOVACS — Carei, VICTOR I. POPOVICI, GH. I. FUSALAU — Iași, VIRGINIA GRECU — Sebeș, JULA MUGUREL — Timișoara, ISAC MOCANU — București: Regretăm, nu.

COLECȚIA „MAGAZIN ISTORIC”

VĂ OFERĂ:

C. COZMIUC — Zalău, str. Crasnei nr. 58, județul Sălaj (nr. 2-9/1967; 1-12/1968; 1-6 și 9-12/1969); GUSTAV WEINHOLD — Ocna Mureș, str. M. Viteazul nr. 2, județul Alba (nr. 2-23).

DORESC:

IOSIF COBZARU — Gh. Gheorghiu-Dej, str. Cîrsoșia nr. 39, județul Bacău (nr. 5/1969); DRAGOTĂ ȘTEFAN — Petrosani, str. Horia nr. 11, județul Hunedoara (nr. 1-4 și 8/1967); NICOLAE MITRACHE — Sibiu, str. Negoi nr. 5 (nr. 1, 3, 5/1967); MIHAI TIMOFTE — Hunedoara, str. Mureșului nr. 4, Bloc C-41, ap. 18 (nr. 1-9/1967, 1-2/1969); MARINETTA STOICA — satul Zagavia, comuna Scobinți, județul Iași (nr. 1-33); ARTIMON ȘTEFAN — Timișoara, str. Aurel Novac nr. 1 (nr. 1-8/1967 și 1-8/1968); EUGEN BALAZS — Brașov, str. Soarelui nr. 10, Bloc V, ap. 89 (nr. 1-5/1967).

CONTENTS

MIRON CONSTANTINESCU V.I. Lenin and the Historical Sciences.....	2
* Romanians Who Knew Lenin. Introduction by I. Babici 10	
L. SARATEANU I Named My Boy after Lenin.....	13
* The Road to Victory. Interviews with Commanders of Large Romanian Units on the Anti-Hitler Front.....	16
VASILE MACIU B.P. Hasden, an Ardent Champion of Romania's State Unity.....	25
DAN DUMITRESCU Macarie, the First Printer of Wallachia 28	
VASILE NITESCU Kursk 1943: the Greatest Battle of Armoured Cars in History.....	37
HORIA C. MATEI Palmyra against Rome: a Town Defies an Empire.....	46
PETRE S. NASTUREL The Millenary History of Byzantium 52	
FLORIAN TUCĂ For You Did We Die, Holy Liberty. Monuments to the Romanian Soldiers Who Fell for the Liberation of Hungary.....	62
N. CONSTANTINESCU Revealing Discoveries at Curtea de Argeş.....	64
PIER HANSSON Risking More than One's Life (II).....	70
GH. I. IONITA Panait Istrati about the Workers' Movements of 1929 at Timisoara and Lupeni 78	
CALIN IONESCU The Anglo-American Landing in Southern Italy.....	81
CORNELIU SECĂSANU A Famous Medal Engraver of the Antiquity: Evainetos.....	88
MARIN DRĂGAN The Enigma of Certain Dynasties in the Light of Medical Diagnosis.....	89

SOMMAIRE

MIRON CONSTANTINESCU V.I. Lénine et les sciences historiques.....	2
* Roumains qui ont connu Lénine. Présentation par I. Babici.....	10
L. SARATEANU J'ai donné à mon enfant le nom de Lénine 13	
* Le chemin de la victoire. Interviews avec les commandants de grandes unités roumaines sur le front antihitlérien.....	16
VASILE MACIU B.P. Hasden un militant passionné pour l'unité d'Etat de la Roumanie 25	

DAN DUMITRESCU Macarie, le premier typographe de Valachie.....	28
VASILE NITESCU Kursk 1943: la plus grande bataille de blindés de l'histoire.....	37
HORIA C. MATEI Palmyre contre Rome: une ville défie un empire.....	46
PETRE S. NASTUREL Le millénaire d'histoire de Byzance 52	
FLORIAN TUCĂ C'est pour toi que nous sommes morts, sainte liberté. Monuments aux soldats roumains morts pour la libération de la Hongrie.....	62
N. CONSTANTINESCU Découvertes révélatrices à Curtea de Argeş.....	64
PIER HANSSON Risquant plus que la vie (II).....	70
GH. I. IONITA Panait Istrati sur les mouvements ouvriers de 1929 à Timisoara et Lupeni 78	
CALIN IONESCU Le débarquement anglo-américain en Italie Méridionale.....	81
CORNELIU SECĂSANU Un illustre médailleur de l'antiquité: Evainetos.....	88
MARIN DRĂGAN L'énigme de certaines dynasties à la lumière du diagnostic médical.....	89

СОДЕРЖАНИЕ

МИРОН КОНСТАНТИНЕСКУ В.И. Ленин и исторические науки.....	2
* Румыны знали Ленина. Рассказывает И. Бабиц.....	10
Л. САРЭАНУ Ребёнка назвали именем Ленина.....	13
* Дорога победы. Интервью с командующими крупными румынскими частями на антигитлеровском фронте.....	16
ВАСИЛЕ МАЦИУ В.П. Хасден, страстный борец за идеал государственного единства Румынии.....	25
ДАН ДУМИТРЕСКУ Макарие, первый типограф Валахии 28	
ВАСИЛЕ НИТЕСКУ Курск 1943: величайшая в истории битва бронированных.....	37
ХОРИА К. МАТЕИ Пальмира против Рима: город сопротивляется империи.....	46
ПЕТРЕ Ш. НАСТУРЕЛ Тысячелетие византийской истории 52	
ФЛОРИАН ТУКЭ Ради тебя я умер, святая свобода. Памятники румынским воинам павшим за освобождение Венгрии.....	62

Н. КОНСТАНТИНЕСКУ Многочисленные открытия в Курты де Арнеш.....	64
ПЕР ХАНССОН Риски более чем жизнью (II).....	70
Г.И. ИОНИТА Панайт Istrati о рабочих движениях 1929-го г. в Тимшоаре и Лупене 78	
КАЛИН ИОНЕСКУ Англо-американский десант в Южной Италии.....	81
КОРНЕЛИУ СЕКАШАНУ Выдающийся медальер древности: Эваинетос.....	88
МАРИН ДРЭГАН Тайна некоторых династий в свете медицинского диагноза.....	89

INHALT

MIRON CONSTANTINESCU V.I. Lenin und die Geschichtswissenschaften.....	2
* Rumänen, die Lenin kannten. Vorgestellt von I. Babici.....	10
L. SARATEANU Ich gab meinem Sohn den Namen Lenins.....	13
* Der Weg des Sieges. Interviews mit Kommandanten grosser rumänischer Einheiten an der anti hitleristischen Front.....	16
VASILE MACIU B. P. Hasden, ein leidenschaftlicher Kämpfer für das Ideal des rumänischen Einheitsstaates.....	25
DAN DUMITRESCU Macarie, der erste Buchdrucker in der Walachei.....	28
VASILE NITESCU Kursk 1943: die grösste Panzerschlacht der Geschichte.....	37
HORIA C. MATEI Palmyra gegen Rom: eine Stadt trotz einem Reich.....	46
PETRE S. NASTUREL Die tausendjährige Geschichte des Byzantinischen Reiches.....	52
FLORIAN TUCĂ Für Dich sind wir gestorben, heilige Freiheit. Denkmäler der für die Befreiung Ungarns gefallenen rumänischen Soldaten.....	62
N. CONSTANTINESCU Ausschlusssreiche Entdeckungen in Curtea de Argeş.....	64
PIER HANSSON Mehr als sein Leben aufs Spiel setzen (II).....	70
GH. I. IONITA Panait Istrati über die Arbeiterbewegungen von 1929 in Timisoara und Lupeni 78	
CALIN IONESCU Die anglo-amerikanische Landung in Süditalien.....	81
CORNELIU SECĂSANU Ein berühmter Medailleursteher des Altertums: Evainetos.....	88
MARIN DRĂGAN Das Rätsel einiger Dynastien im Lichte der medizinischen Diagnose.....	89

ABONNEMENTS, CARTIMEX, Calea Victoriei 126, Bucarest, Roumanie: B.P. 134-135; Telex: 226

magazin istoric

Bucureşti, str. Oneşti nr. 5, —
Sectorul 1, Oficiul poştal Nr. 22,
telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Livia Dandara, Dana Crivăţ, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Maria Anca Pirjol, Vasile Şimandan, Marian Ştefan.
SECRETARI DE REDACŢIE:
Valeriu Buduru şi I. M. Ştefan.
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Dobre

„ZEIȚA DE LA VIDRA”

Unul dintre cele mai frumoase exemplare de artă neolitică, personificind străvechiul cult al fecundității. Alături de ea, alte câteva statueti antropomorfe, din aceeași epocă. Colecția Muzeului de istorie a orașului București. (Zeița de la Vidra, pag. 77)

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă de cultură istorică. Apare lunar, se găsește de vânzare la chioscurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Pagină din **Tetraevangelul** tipărit de Macarie, capodoperă de artă și tehnică poligrafică (dreapta)

Inițialele din același **Tetraevangel**, tipărite bicom pe pergament și iluminate manual în aur, carmin, albastru și verde (stinga)

O splendidă vignetă decorativă, alcătuită din inițiale și lujere împletite, în stilul vechilor manuscrise românești. (Meșterul tiparelor, pag. 28)